

3 | 13

Justitiële verkenningen

Berichten van de werkvloer

Verschijnt 8 maal per jaar • jaargang 39 • mei

BOOM | **LEMMA**
UITGEVERS

Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie

Justitiële verkenningen is een gezamenlijke uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Veiligheid en Justitie en Boom Lemma uitgevers. Het tijdschrift verschijnt acht keer per jaar.

Redactieraad

drs. A.C. Berghuis
dr. A.G. Donker
dr. B. van Gestel
dr. R.P.W. Jennissen
dr. B. Rovers
dr. mr. M.B. Schuilenburg
mr. dr. P.A.M. Verrest

Redactie

mr. drs. M.P.C. Scheepmaker

Redactiesecretariaat

tel. 070-370 65 54
e-mail infojv@minvenj.nl

Redactieadres

Ministerie van Veiligheid en Justitie,
WODC
Redactie Justitiële verkenningen
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
tel. 070-370 71 47
fax 070-370 79 48

WODC-documentatie

Voor inlichtingen: Infodesk WODC,
e-mail: wodc-informatiedesk@minvenj.nl, internet: www.wodc.nl

Abonnementen

Justitiële verkenningen wordt gratis verspreid onder personen die beleidsmatig werkzaam zijn ten behoeve van het ministerie van Veiligheid en Justitie. Wie in aanmerking denkt te komen voor een gratis abonnement, kan zich schriftelijk of per e-mail wenden tot het redactiesecretariaat: infojv@minvenj.nl. Andere belangstellenden kunnen zich richten tot Boom Lemma uitgevers. De abonnementsprijs bedraagt € 144 (excl. btw, incl. verzendkosten) voor een plusabonnement. Een plusabonnement

biedt u naast de gedrukte nummers tevens het online-archief vanaf 2002 én een e-mailattending. Het plusabonnement kunt u afsluiten via www.boomlemmatijdschriften.nl. Of neem contact op met Boom distributiecentrum via tel. 0522-23 75 55 of e-mail tijdschriften@boomdistributiecentrum.nl.

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Valt de aanvang van een abonnement niet samen met het kalenderjaar, dan wordt over het resterende gedeelte van het jaar een evenredig deel van de abonnementsprijs in rekening gebracht. Het abonnement kan alleen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende kalenderjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd.

Uitgever

Boom Lemma uitgevers
Postbus 85576
2508 CG Den Haag
tel. 070-330 70 33
fax 070-330 70 30
e-mail info@boomlemma.nl
website www.boomlemma.nl

Ontwerp

Tappan, Den Haag

Coverfoto

© Roel Visser/Hollandse Hoogte
Politieagenten in actie nadat een melding is binnengekomen van een bedreiging met een vuurwapen in een flat.

ISSN: 0167-5850

Opname van een artikel in dit tijdschrift betekent niet dat de inhoud ervan het standpunt van de Minister van Veiligheid en Justitie weergeeft.

Inhoud

Voorwoord	5
<i>J.G. Tielenius Kruythoff</i>	
De wisselwerking tussen het beroep en de persoon van rechter	8
<i>E.J.P. Brand</i>	
Niet voor wie niet tegen bloed kan. Een laatste handdruk pro Justitia	18
<i>T. Molleman en E.F.J.C. van Ginneken</i>	
We moeten samen het dansje afmaken. PIW'ers aan het woord over belastende en motiverende aspecten van hun werk	28
<i>P.P. Lücker</i>	
Het belang van goede nazorg na schokkende gebeurtenissen. En het risico van overdrijving ...	41
<i>M.J.J. Kunst</i>	
De politiefunctionaris en het risico op PTSS. Een terechte zorg of medicalisering van een beroepsgroep?	52
<i>B. Rombout</i>	
Frontlijnwerken in de grote stad	69
Summaries	79
Internetsites	82
Congresagenda	84
WODC: website en rapporten	92

Voorwoord

De werkvloer van Veiligheid en Justitie wordt bevolkt door professionals van zeer verschillende pluimage: rechters, officieren van justitie, reclasseringswerkers, forensisch psychologen, politieagenten, gevangenenbewaarders en jongerenwerkers – om er slechts enkelen te noemen. Het doel van dit themanummer is in de eerste plaats om de persoonlijke ervaringen van deze mensen met hun werk naar buiten te brengen en zo inzicht te bieden in de aard van dat werk, de leuke en moeilijke kanten. Daarbij is er aandacht voor de specifieke risico's die sommige van deze beroepen aankleven. In de afgelopen jaren is er – onder andere bij de politie – veel aandacht voor het thema professionele weerbaarheid.¹ Opvallend is dat er tot nog toe vooral veel is nagedacht over wat een individu kan doen op het vlak van weerbaarheid. Pas recent begint er meer aandacht te komen voor de context waarin het individu opereert, de organisatie en wat deze kan doen.

Een andere goede reden voor dit themanummer is dat de ervaringen van mensen die dag in dag uit het justitiële handwerk verrichten, soms andere, onverwachte inzichten in maatschappelijke problemen bieden. Door deze inzichten naast die van wetenschappers te zetten ontstaat in dit themanummer een rijk beeld van de sector.

In het eerste artikel van dit themanummer blikt voormalig rechter Jaap Tielenius Kruythoff terug op zijn loopbaan bij de rechterlijke macht. Aan de hand van talrijke voorbeelden laat de auteur zien hoe hij omging met twijfels, (dominante) collega's en zijn eigen (voor)oordelen en karaktertrekken. Hij beschrijft ook het plezier en de voldoening van het rechterschap. Rechtspreken blijft mensenwerk, zo wordt duidelijk uit dit openhartige relaas, hoe groot ook het streven naar objectiviteit, rationaliteit en rechtvaardigheid.

Vervolgens is het woord aan psycholoog Ed Brand, die jarenlang in de forensische zorg werkte. In al die jaren bleef de constatering overeind dat psychisch gestoorde gevangenen en tbs-patiënten ook *aardig* kunnen zijn. Die werkelijkheid blijkt echter moeilijk over te brengen aan de buitenwereld, die zich niet kan voorstellen wat iemand bezielt om zich dagelijks in te zetten voor het welzijn van moordenaars en verkrachters. Vrijuit vertellen over je werk op een verjaardagsvisite of aan

1 Zie www.politieacademie.nl/kennisenonderzoek/kennis/kennisdossiers/pw/Pages/247loket.aspx.

gezinsleden is er voor een forensisch werker niet bij. Ondanks dit isolement bleef de professionele betrokkenheid van de auteur met zijn cliënten intact, tot er op een dag – hij weet het nog precies – een barstje kwam in dat harnas, nadat hij de hand van een – zich uiterst correct gedragende – kindermoordenaar had geschud. De auteur verhaalt hoe hij langzamerhand gevoeliger werd voor de ‘onderbuikgevoelens’ die in de buitenwereld jegens deze zware criminelen bestaan en hoe hij steeds vaker worstelde met een gevoel van weerzin tegen zijn werk. De conclusie was onontkoombaar: het was tijd om iets anders te gaan doen.

Toon Molleman en Esther van Ginneken doen in hun bijdrage verslag van een klein kwalitatief onderzoek naar de werkervaringen van gevangenispersoneel. Hoe gaan gevangeniswerkers om met hun bijzondere taken en omstandigheden? Wat waarderen zij in hun werk en wat zijn lastige aspecten? Wat doet het met je om penitentiair inrichtingswerker te zijn en hoe wapen je je tegen de risico’s van het vak? Gevangeniswerkers blijken vooral veel voldoening te halen uit het contact met collega’s en gedetineerden. Stress en frustratie komen voort uit (dreigende) geweldsincidenten, administratieve taken en slechte communicatie over management- en beleidsbeslissingen. De geïnterviewden gaven aan dat praten over deze problemen met collega’s, vrienden en familie de stress verlicht.

Peter-Paul Lücker kan bogen op een jarenlange ervaring als bedrijfsmaatschappelijk werker, eerst bij de reclassering en later bij de politie. Tegenwoordig is hij werkzaam bij Stichting de Basis, die actief is op het terrein van preventie en (na)zorg bij ingrijpende gebeurtenissen. De Basis richt zich op (oud-)medewerkers van ambulance, brandweer, defensie, openbaar vervoer en politie. Lücker beschrijft hoe de inzichten over opvang en nazorg in de loop der tijd aan verandering onderhevig zijn geweest. Tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw was er nauwelijks aandacht voor verwerking van schokkende gebeurtenissen. Vanaf de jaren tachtig ging men over tot snelle interventies en debriefing van de betrokkenen kort na een schokkend incident. In die periode kwam ook het concept posttraumatische stressstoornis (PTSS) op. De al te voortvarende preventieve aanpak van PTSS, door in te zoomen op de emoties rond het incident, werkt echter soms contraproductief, zo bleek uit onderzoek. Veel effectiever leek het om het individuele herstelvermogen als uitgangspunt te nemen en binnen organisaties praktische hulp en een luisterend oor te bieden als daaraan behoefte zou

bestaan. De auteur laat zien dat de nieuwe wetenschappelijke inzichten, die een meer afwachtende benadering van de hulpverlening impliceerden, slechts langzaam doorsijpelden. De auteur beklemtoont dat de beste preventie tegen PTSS en andere werkgerelateerde stoornissen bestaat uit het bieden van een veilig werkklimaat waarin medewerkers erkenning en waardering ervaren.

Ook in het artikel van psycholoog en jurist Maarten Kunst staat het fenomeen PTSS centraal, in het bijzonder met betrekking tot politiewerk. De auteur betoogt dat de huidige inspanningen om de weerbaarheid van Nederlandse politiefunctionarissen te vergroten, zijn gebaseerd op de onjuiste vooronderstelling dat politiewerk bijzonder stressvol is. Hij haalt verschillende onderzoeken aan waaruit blijkt dat politiemensen weliswaar regelmatig worden geconfronteerd met schokkende gebeurtenissen, maar dat dit niet betekent dat zij per se PTSS of andere psychosociale stoornissen oplopen. De auteur beschrijft een tendens van medicalisering van onder andere het politieberoep, hetgeen in de hand wordt gewerkt door de in de loop der jaren verregaande versoepeling van de diagnostische criteria voor PTSS. Hij wijst tevens op het risico dat het simuleren van PTSS, bijvoorbeeld met het oog op het verkrijgen van schadevergoeding, hierdoor wordt vergemakkelijkt.

Ten slotte is het woord aan Barend Rombout van het Rotterdamse Bureau Frontlijn. Dit is een welzijnsorganisatie die op een zeer breed terrein opereert in de achterstandswijken van Rotterdam. Rombout signaleert dat veel mensen die in een crisissituatie zijn geraakt, niet adequaat door de overheid worden geholpen, maar juist dieper in de put raken door bureaucratie en langs elkaar heen werkende instanties. Hij pleit voor een radicaal andere aanpak van de sociale hulpverlening, waarin een integrale aanpak en maatwerk centraal zouden moeten staan.

Andrea Donker
Marit Scheepmaker*

* Dr. Andrea Donker is lector Regie van Veiligheid van het Kenniscentrum Sociale Innovatie bij de Hogeschool Utrecht en redactieraadlid van *Justitiële verkenningen*. Mr. drs. Marit Scheepmaker is hoofdredacteur van *Justitiële verkenningen*.

De wisselwerking tussen het beroep en de persoon van rechter

*J.G. Tielenius Kruythoff**

Het navolgende is mijn antwoord op de vraag wat het beroep van rechter heeft gedaan met mij als persoon. Het geeft mijn herinneringen weer over hoe ik het rechterschap heb ingevuld. Ik heb geen navraag bij anderen gedaan, noch literatuurstudie verricht. Na vier jaar advocatuur was ik werkzaam bij de Kamer van Koophandel Haarlem. Tevens maakte ik als rechter-plaatsvervanger ruim twintig jaar deel uit van (de civiele sectie van) de rechtbank. Daarna was ik negen jaar (straf)rechter.

Ratio en gevoel

Op de eerste zitting die ik als rechter-plaatsvervanger meemaakte, werden pleidooien gehouden in een civiele zaak. De eiser overtuigde mij volledig van de redelijkheid van diens standpunt. Echter, na de advocaat van de gedaagde aangehoord te hebben was ik volledig gewonnen voor diens redenering. In raadkamer stelde de oudste rechter (voorheen raadsheer bij het gerechtshof) dat de jongste rechter maar als eerste zijn visie moest geven. Ik zei naar waarheid: 'Ik vind het een moeilijke zaak.' 'Ja', was zijn antwoord, 'dat weten wij. Maar wat vind je ervan?' Er viel niet aan te ontkomen. Ik deed een greep en verdedigde mijn standpunt met verve.

Ik realiseerde mij dat een beslissing niet wordt genomen op basis van een (rationele) redenering alleen,¹ daarvoor is het (ook) nodig 'er wat van te vinden' (subjectief). Ik ben dat 'gevoel' gaan noemen, dat het verstand omvat. Dat gevoel mag immers niet worden gevolgd wanneer het bewijs niet deugt. Een betreuenswaardig voorbeeld is een beslissing van de meervoudige kamer waaraan ik deelnam. In de koffer van een drugskoerier was meer dan 10 kilo cocaïne verstopt. Blijkens het

* Mr. Jaap Tielenius Kruythoff is gepensioneerd rechter.

1 Zie hierover recentelijk o.a. Rachlinski 2012.

inlaadbewijs had de koffer bij het inchecken echter minder dan 10 kilo gewogen. De verdachte verklaarde dan ook dat niet zij maar anderen de cocaïne in haar koffer gestopt moesten hebben. Op basis van een door ons 'leugenachtig' geachte verklaring hebben wij haar toch veroordeeld, maar het hof sprak haar vrij. Voor de leugenachtigheid van de verdachte hadden wij immers geen bewijs, en bovendien hadden wij geen verklaring gegeven voor het 'overgewicht'.

Een ander geval waarbij een rechter zich door zijn 'gevoel' liet meeslepen, maakte ik mee toen ik als rechter-plaatsvervanger moest beslissen over een geruchtmakende gijzeling. Een persoon die failliet was gegaan, werd ervan verdacht dat hij ergens nog veel geld verstopt had. Hij weigerde aan de rechter-commissaris de gevraagde inlichtingen te geven. Op grond van de Faillissementswet kan de failliet dan worden gegijzeld om hem te dwingen zijn medewerking te verlenen. De gijzeling duurde echter al meer dan een halfjaar en telkens eiste de rechter-commissaris verlenging met een maand. Dit was nog nooit vertoond en de rechtbank was over de hele linie verdeeld over de vraag of dit nu wel de juiste aanpak was om het geld boven water te krijgen. Mij viel in de raadkamerbehandeling vooral op dat de verdachte in houding en (brutale) toon ter terechtzitting erin slaagde om de rechter-commissaris binnen een mum van tijd boven op de kast te krijgen. Deze werd zichtbaar woedend. Dat had ook weer invloed op het oordeel van de rechtbank. Aan de houding van de curator, eveneens aanwezig, viel echter te zien dat hij niet (meer) geloofde in het nut van de gijzeling. De gijzeling werd door de rechtbank toch weer voor een maand verlengd. Uiteindelijk wees de rechtbank het herhaald verzoek tot verlenging van de gijzeling af, omdat deze zonder het gewenste resultaat bleef! Aan de interactie tussen de justitiabele en de rechter(s) is niets menselijks vreemd.

Interactie

Ook de interactie tussen rechters onderling speelt mijns inziens bij beslissingen een belangrijke rol. Als rechter-plaatsvervanger maakte ik geen deel uit van de (professionele) staf van de rechtbank. Dat leverde voor mij persoonlijk ook een gevoel van 'minder' te zijn op. Ten onrechte, omdat de rechtbank het aantrekken van mensen 'van buiten' juist ambieert om eenzijdige visie en verkokering tegen te gaan.

Bovendien hebben de drie rechters in een meervoudige kamer een gelijke stem wanneer er recht gedaan en een beslissing over een zaak genomen moet worden. De praktijk is echter wel eens anders. Zo heb ik eens in een meervoudige kamer meegemaakt dat de voorzitter weigerde de van zijn oordeel afwijkende meerderheidsbeslissing te accepteren en ben ik uiteindelijk maar ‘omgegaan’ en heb ik, karakterloos, het standpunt van de voorzitter onderschreven.

Twijfel

Anderzijds heb ik ook ervaren dat verschillende collega’s oog hadden voor de gevoelens van onzekerheid die mij soms parten speelden, en uitdrukkelijk waarderende opmerkingen maakten. Het valt me moeilijk om dat te erkennen, maar dat hielp! Door die erkenning ben ik me er ook bewust van geworden hoe belangrijk het is dat in raadkamer alle meningen tot hun recht komen, en vooral ook de twijfels! Het gevaar van onjuiste beslissingen ligt immers – zeker in het strafrecht – altijd op de loer. Het vergt moed om die twijfel uit te spreken. Dominant gedrag kan dat belemmeren. Mij is ook eens overkomen dat mijn interpretatie van een in een vreemde taal gesteld stuk door de voorzitter, zonder verdere aandacht voor dat stuk, werd afgewimpeld met: ‘Jij gelooft die oplichters toch niet?’

Strafmaat

Soms loopt de discussie tijdens het raadkameren zo hoog op dat er een beroep gedaan wordt op steun van collega’s, en dan bij voorkeur op het standpunt van hoger geplaatsten. Voor het bepalen van de strafmaat in drugszaken werden staffellijsten² gebruikt. De straf werd bepaald op basis van het bij de verdachte aangetroffen gewicht aan drugs. Er was niet bepaald wat de straf moet zijn wanneer er sprake is van ‘medeplegen’, wanneer meerdere personen samen op pad gaan om drugs in te voeren. Dat levert discussies op, bijvoorbeeld wanneer twee personen ieder cocaïne in hun koffer hebben verborgen. Vele jaren was het de praktijk bij de Rechtbank Haarlem dat de strafmaat werd bepaald door het gewicht van de door de individuele verdachten

2 Zie de oriëntatiepunten voor straftoemeting en LOVS-afspraken.

zelf ingevoerde hoeveelheid. Maar tijdens de discussie werd ik onverwachts geconfronteerd met het gegeven dat recent afwijkend was beslist bij de behandeling van een soortgelijke zaak onder leiding van een hoger geplaatste: een vicepresident.

In die zaak ging het om een aantal personen dat onder de dekmantel van een cultureel gezelschap Nederland binnenkwam. Bij onderzoek bleken zij ieder ongeveer vier ons cocaïne bij zich te hebben. De meervoudige kamer had het totale gewicht ingevoerd door de gehele groep als uitgangspunt genomen voor de individuele strafmaat. Dat zou tot een veel hogere straf leiden. Daarom had men de straf voor de individuele leden van het gezelschap gematigd, maar die viel toch nog aanzienlijk hoger uit dan voor een paar ons cocaïne geldt.

In het geval van twee samenwerkende personen betekende dat nieuwe uitgangspunt voor ieder van hen een optelsom van de twee straffen! Dankzij de vermelding van het oude standpunt in het 'handboek voor sectorstarters' hebben wij dienovereenkomstig beslist.

Dat was echter niet het einde van het verhaal. In het werkoverleg werd het onderwerp aan de orde gesteld. De vicepresident lichtte toe hoe de straf bepaald was bij het gezelschap. Ik verdedigde het standpunt dat in geval van medeplegen niet het totale gewicht van de aangetroffen drugs zou moeten gelden. Naar mijn mening zou er bij medeplegen een algemene, redelijke strafverhoging moeten gelden, zoals is bepaald bij andere strafbare feiten. De optelsom van de gewichten van de aangetroffen drugs leidde immers tot een ongemotiveerde verhoging van de straf van telkens 100%. Ik leed echter in de discussie een smadelijke nederlaag. Naar mijn overtuiging belemmerde de eerder genomen beslissing een open discussie. Of ben ik een slechte verliezer? In latere zaken werd bij medeplegen het totale gewicht aan drugs als richtsnoer voor de straf gebruikt.³

Voor de strafmaat bestaat geen gemeenschappelijk 'gevoel'. Dat blijkt vooral wanneer er onvoldoende vergelijkingsmateriaal is: dan springen de meningen als kikkers uit een kruiwagen. Dat bleek mij onder andere bij de zogeheten Schipholbrand. Daarbij had een man die de volgende dag zou worden uitgezet, brand veroorzaakt, vermoedelijk door een sigaret te roken in zijn cel. Elf medegegetineerden kwamen om. (De verdachte is na eerdere veroordeling door Rechtbank Haarlem en het Hof Amsterdam vrijgesproken wegens ontbreken van

3 Zie bijvoorbeeld Rb. Haarlem, 8 juli 2008, LJN BD6571, nr. 15/800605-08.

bewijs van opzet tot brandstichting.⁴) In diezelfde tijd ontving ik een arrest van het Gerechtshof Amsterdam waarbij een eerder door mij als politierechter genomen beslissing, tot mijn verrassing, werd bevestigd.⁵ Een gedetineerde had uit irritatie omdat hij niet werd ‘gelucht’ een krant aangestoken in zijn cel. Was daardoor nu gevaar voor personen ontstaan of alleen voor goederen? Mijn beslissing dat er geen gevaar voor personen was, had ik gebaseerd op de gedachte dat detentiecentra ‘natuurlijk’ brandveilig zijn. De straf die ik had opgelegd, was een maand gevangenis. Ik realiseerde mij echter dat ik dat standpunt veel moeilijker of helemaal niet had ingenomen met de kennis van de Schipholbrand. Ik legde mijn collega’s in het werkoverleg de vraag voor, welke straf zou moeten gelden voor de aanstichter van een brand in een detentiecentrum (indien bewezen). Er werd van alles geroepen tot en met levenslang (‘wegens elf moorden’). Vervolgens heb ik hun het arrest van het hof voorgesteld. Confronterend.

Intervisie

Confrontatie werd ook toegepast bij intervisie: een collega woont een zitting bij en geeft na afloop commentaar. Er werd ook een opname van gemaakt. In dit geval ging het om een doodslag. Na bestudering van de film mocht ik aan de intervisor vragen stellen. Ik had geconstateerd dat ik bij de behandeling een uur was uitgelopen en ik wist niet waarom, ook niet na het zien van de film. Hij confronteerde mij met het feit dat ik tijdens de terechtzitting, waarvoor een uur was uitgetrokken, bij de behandeling van het bewijs een uur had verspeeld, hoewel daarover geen enkele discussie mogelijk was: bij de aanslag waren behalve het slachtoffer twee getuigen aanwezig. De verdachte zei zich niets van zijn daad te kunnen herinneren, wat ik niet geaccepteerd had. Ik beet mij vast in een voor de oordeelsvorming niet relevant gegeven. Dat schreeuwt om een verklaring. Die verklaring heb ik – eerlijk gezegd – niet. Ooit heb ik deelgenomen aan de Management Leerang van Niet-rationele en Disfunctionele Processen in Organisaties (NRP).⁶ Daarvan weet ik dat blinde vlekken te maken kunnen hebben met ‘concepten’ uit de vroege jeugd. Daarvan heeft men last totdat

4 Zie Hof Den Haag 1 maart 2013, LJN BZ2763, nr. 22-006615-10.

5 Hof Amsterdam 19 augustus 2005, nr. 2616/05.

6 Zie www.stichtingbedrijfskunde.nl.

derden de betrokkene wijzen op de handicap. Speelde onbewust bij mij een rol dat ik niet kan aanvaarden dat ik mij niets herinner van mijn verblijf in Tjideng, een Japans kamp in Nederlands-Indië? Mogelijk.

Status rechter

De status van de 'rechter' heeft gevolgen voor de persoon van de rechter. Positieve en negatieve ('ellek foordeel heb sijn nadeel'). In mijn eerdere werkkring bij de Kamer van Koophandel was ik gewend dat ik steeds maar opnieuw moest uitleggen dat ik daar echt betaald werk verrichtte. Toen ik eenmaal rechter was, bezocht ik eens een eenzame boer op een heuvel in het schaars bevolkte noordoosten van Frankrijk om een aanhanger te kopen. Hij vroeg mij wat ik voor de kost deed. Toen ik hem vertelde dat ik rechter was, riep hij uit: 'Oooh, monsieur le Juge!' en maakte een diepe buiging, met alleen een hond als getuige. Dat was andere koek! Maar die status schiept al of niet bewust ook verplichtingen, die ik helaas niet altijd nakom. Ik houd mij tijdens het fietsen niet altijd aan het rode stopsein. Het overkwam mij eens toen een wagen van het gevangentransport net optrok, toen ik door rood reed. Een raampje ging open en de chauffeur riep bestraffend: 'Dat is niet zo mooi hè, meneer Kruythoff!' Nee, dat was het niet.

Persoonlijke betrokkenheid

Een ander gevaar is op enigerlei wijze persoonlijk betrokken te zijn bij een te behandelen zaak. Toen ik op een avond voor de zitting de dossierstukken bestudeerde voor een raadkamer gevangenhouding, kwam ik bij de verdachten een naam tegen van vrienden. Bovendien kwam de voornaam van de verdachte mij bekend voor, maar ik wist niet zeker of het een zoon van hen was. Mocht dat het geval zijn, dan zou ik mij moeten 'verschonen'. Om problemen te voorkomen bij de behandeling van de zaak besloot ik, na enige aarzeling, hen op te bellen. Ik vroeg mijn vriend of hun zoon problemen had. Dat was het geval! Natuurlijk wilde hij weten waarom ik dat vroeg. Het kwaad was dus geschied: mijn vriend wist nu dat ik kennisgenomen had van de verdenking tegen zijn zoon. De volgende dag kon ik mij tijdig verscho-

nen en is een collega na bestudering van het dossier voor mij ingeval-
len.

Er zijn ook verdachten die zich uitbundig op internet en elders manifesteren met kritiek op allerlei overheidsfunctionarissen, onder wie rechters, die met vermelding van naam en toenaam worden beschimpt. Het valt dan moeilijk om niet te reageren, wat ook als het gooien van olie op het vuur zou zijn. Bovendien mag de rechter niet met argumenten uit de rechtszaak naar buiten komen. Het optreden van rechters in de media is dan ook uiterst riskant.

Als rechter-commissaris (R-C) in strafzaken heb ik meerdere intensieve werkervaringen gehad. In de vroege ochtenduren werd ik door een wat groot uitgevallen griffier opgehaald. Als mijn vrouw mij dan wat angstig uitzwaaide, zei hij: 'Ik zal goed voor hem zorgen, mevrouwetje!' Dat gaf rust. Om met de gewapende hand binnen te vallen in de privacy van de verdachten en hun huisgenoten is heftig. Heftig was het zeker voor de betrokkenen en hun gezin, die voor dag en dauw uit hun bed werden gelicht. Niet alleen de schrik van de gewapende overmacht, de onzekerheid over wat de toekomst nog zou brengen, maar ook de schande voor de buurt. De echtgenote van een gearresteerde riep eens, wijzend met haar vinger naar mij: 'Door jou is mijn leven verwoest!' Dan is het moeilijk om niet in de verdediging te gaan, maar haar emoties te respecteren.

Empathie met de verdachte

Er zijn ook rechtszaken waarbij ik mij makkelijk in de persoon van de dader kon inleven. Een buschauffeur reed met een keurige snelheid over een rechte weg. Een oudere dame reed rechts op het fietspad. Toen hij haar genaderd was, zag zij bekenden aan de overkant van de straat en stak zij voor zijn neus over. De bus reed haar aan en zij kwam te overlijden. De chauffeur werd vervolgd, vooral omdat hij had verklaard dat hij even niet op de weg had gekeken, maar in zijn rooster voor de rest van de week. Dat is in strijd met de voorschriften. En ondanks de evidente fout van het slachtoffer werd hij strafrechtelijk aansprakelijk gehouden. Het strafrecht ligt in het verkeer altijd op de

loer.⁷ De rechter liet echter in de strafmaat de omstandigheden meewegen.

De wet bepaalt dat de strafwaardigheid van verkeersovertredingen hoger is indien er sprake is van persoonlijk letsel.⁸ Dat gevolg ligt veelal buiten de macht van de overtreder. Dat heb ik ondervonden toen ik zelf een ongeluk veroorzaakte en met een auto met volgeladen aanhanger achter op mijn voorligger reed. De inzittenden van die auto liepen daardoor letsel op. Ik kon niet goed verklaren hoe het kwam dat ik niet tijdig had gezien dat de auto's voor mij vrijwel tot stilstand waren gekomen. Mijn auto was 'total loss'. Wat ik mij realiseerde was dat deze overtreding mijn functioneren als rechter in de gevarezone bracht. Wanneer ik 'grove schuld' aan het ongeval zou hebben gehad, zou het een misdrijf zijn. De volgende dag heb ik uit voorzorg mijn ontslag aangeboden aan de president van de rechtbank. Deze ondervroeg mij grondig over wat er precies was gebeurd en kwam tot de conclusie dat er geen sprake was van 'grove schuld' en aanvaardde het aangeboden ontslag niet.

Sommige zaken raakten mij persoonlijk omdat de betreffende problematiek erg 'dichtbij' kwam. Een van de eerste zaken waar ik mee in aanraking kwam, betrof een erg gerespecteerde huisarts. Hij had in een acute noodsituatie euthanasie gepleegd op een vrouw van wie iedereen om haar heen wist dat zij niets liever wilde dan dat er een eind aan haar lijden werd gemaakt. De foto's in het dossier lieten er geen twijfel over bestaan dat zij heel veel moest lijden. Desondanks werd deze huisarts vervolgd wegens moord! Het was lang voordat er op dit gebied nieuwe wetgeving tot stand gebracht was. Hij maakte in raadkamer bezwaar tegen de dagvaarding. De openbare behandeling op terechtzitting zou hem veel schade berokkenen. Met de grootst mogelijke tegenzin, in het belang van het recht, hebben wij het bezwaar afgewezen. Ondanks het feit dat de man een goede daad had verricht (in onze ogen) en hij verre van crimineel te noemen was. Wij oordeelden dat het in het belang van een goede rechtsbedeling noodzakelijk was dat deze zaak in het openbaar zou worden behandeld. Mede gezien de openbare discussie over het onderwerp. *Lex dura, sed lex* (de wet is hard, maar het is de wet).

7 Interessant is mijns inziens het experiment bij de Rechtbank Maastricht en Amsterdam om vaker in plaats van een straf mediation op te leggen. Zie over 'herstelrecht': Claessen 2010.

8 Zie art. 5 en 6 Wegenverkeerswet 1994.

Drama

Bij de behandeling van een moordzaak in de relationele sfeer bleek mij dat het ons als rechters ook niet onberoerd liet. Een man had de moeder van zijn kind doodgeschoten uit woede en/of angst voor scheiding. Het verschil in leeftijd tussen ons was groot: de jongste rechter en de griffier waren jonge dames, de voorzitter 45 jaar en ik in de zestig. Door de indringendheid van de vragen die wij moesten beantwoorden, leerden wij elkaar kennen in ons diepste existentiële denken en beleven. Dat is een werkervaring met grote intensiteit. Na afloop van de zaak besloten wij dat wij elkaar niet direct wilden loslaten. Wij lunchten regelmatig totdat een van ons vertrok naar Rotterdam. Achteraf gezien is de band tussen ons uitsluitend door de behandeling van de moordzaak gelegd.

Conclusie

Het beroep van rechter is veelbetekenend. Dat is het ook voor mij geweest. En dan te bedenken dat ik geen rechten had willen studeren, maar liever een exact vak. Al die regeltjes! Maar mij is indertijd voorgehouden dat het recht uiteindelijk gaat om mensen en hoe zij met elkaar omgaan. Dat heeft mij in dit vak geboeid: het drama van het intermenselijk verkeer, waarbij het proces het laatste strijdperk is en de regelgeving het houvast voor de rechter.

Het voorgaande is een zoektocht naar zaken waaruit de wisselwerking tussen het beroep van rechter en mijn persoon naar voren komt. Wellicht heb ik een tipje van een toga opgelicht, die de invloed van het persoonlijke van de rechter tracht weg te werken, maar daarin niet volledig kan slagen.

Literatuur

Claessen 2010

J. Claessen, *Misdaad en straf. Een herbezinning op het strafrecht vanuit mystiek perspectief*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2010.

Rachlinski 2012

J.J. Rachlinski, *Judicial psychology* (Rechtstreeks, 2012, nr. 2), Den Haag: Sdu Uitgevers 2012.

Niet voor wie niet tegen bloed kan

Een laatste handdruk pro Justitia

*E.J.P. Brand**

De eerste keer dat ik als kind bewust oud en nieuw meemaakte, leken de uren dagen, om na middernacht te constateren dat er, op het nieuwe jaartal na, niets wezenlijks was veranderd, ook in mezelf niet. En zo verging het me toen ik voor het eerst een landsgrens overstak, en eenmaal aan de overzijde, in een ander land, merkte dat het landschap er wel anders uitzag, maar dat ik nog gewoon dezelfde was.

Jaren later en allang geen kind meer gaf ik als gevangenispsycholoog met een soortgelijk kloppend hart voor het eerst een moordenaar een hand. Ook die eerste handdruk veranderde me, misschien anders dan ik had verwacht, niet. Maar die verandering kwam er wel, niet van de ene dag op de andere, maar sluipenderwijs. Na ruim dertig jaar voor Justitie te hebben gewerkt, en zo'n slordige drieduizend moordenaars de hand te hebben geschud, 'craqueleerde' mijn professionaliteit. De opdracht waarvoor Justitie me als forensisch psycholoog in een huis van bewaring (hierna: HvB) en later als hoofd behandeling in een tbs-kliniek had aangesteld, kwijnde al meer onder een demotiverende behandelimpasse enerzijds en, op meer persoonlijk vlak, onder een onoverkomelijk gevoel van weerzin anderzijds.

Hoe die afbrokkeling in motivatie zich voltrok? Het is bijna therapeutisch om dat proces, dat zich lange tijd onderhuids voltrok, te beschrijven en mezelf erover te verbazen.

* Dr. Ed Brand (1955), psycholoog, werkte vanaf 1982 achtereenvolgens in de CAD-Alcoholkliniek in Haarlem (de huidige Brijderstichting), in het Penitentiair Selectie Centrum in Den Haag, in de FOBA (nu: PPC) in Amsterdam en als hoofd behandeling in de Oostvaarderskliniek (tbs) in Amsterdam (nu in Almere); daarnaast was hij consulent bij de Reclassering Den Haag en Leiden en lid van de Commissie van Toezicht van de justitiële jeugdinrichting Amsterbaken in Amsterdam. Hij promoveerde in 2001 op *Het persoonlijkheidsonderzoek in het strafrecht* (Deventer: Gouda Quint). Sinds 2009 werkt hij in Gezondheidscentrum Nieuwerkerk aan den IJssel en in een psychiatrische polikliniek bij Mentrum/Arkin, de overkoepelende GGZ-instelling in Amsterdam.
Correspondentieadres: ejp.brand@telfort.nl.

Leer me hem kennen, de krankzinnige crimineel

Daar zaten ze, keurig in rijen van zes. Wie niet wist dat het gevangenen waren, zag niets vreemds. Vóór in het lokaal voerde een vrouw van in de zeventig, en zo oogde ze ook, het woord. In 1985 was haar broer als een van de eerste aidspatiënten in Nederland overleden, sindsdien bezocht ze scholen om voorlichting over aids te geven. Zo kwam ze bij mij, en zo kwam ik bij mijn directeur van de toenmalige Forensische Observatie- en Begeleidingsafdeling (FOBA, een HvB voor psychisch gestoorde gedetineerden in Amsterdam, het huidige PPC: Penitentiair Psychiatrisch Centrum).

De directeur had de spreker van die avond gewaarschuwd, en ook wij waren er niet gerust op: de psychisch gestoorde gedetineerden konden haar lezing met drukte en flauwe grappen verstoren, zeker met zo'n onderwerp. De vrouw zelf, zo vertelde ze ons voorafgaand aan haar optreden, 'hield rekening met het risico van een gijzeling' en had daarom bij voorbaat 'een en ander bij zich in haar handtas'. Een wat zware inschatting, zo bleek. Niemand van de veertig veelal jonge mannen misdroeg zich, integendeel, ze zaten en luisterden en stelden na afloop van de voordracht zinnige vragen.

De avond liet ons, medewerkers, in schaamte achter: wat we diep in ons hart aan aandacht en respect van *deze* categorie mensen niet voor mogelijk hadden gehouden, had zich ten volle gerealiseerd.

Het optreden van de vrouw leverde een ervaring op die ik op individueel niveau al kende. In de gesprekken met moordenaars, verkrachters, overvallers vergat ik het delict, de reden voor plaatsing in de FOBA of tbs-kliniek. Er zat een man of vrouw tegenover me met een levensverhaal dat niet per se hemelsbreed van het mijne verschilde, al kwam er een delict in voor en al was er een aanhouding. In de aanloop ernaartoe laat zich ook voor mensen zónder strafblad veel herkennen: de innerlijke spanning, wrijving, woede, angst, het onvermogen om kwaadheid en andere 'beladen' gevoelens in de omgang met anderen vorm te geven.

Frontoorlog

Justitiewerk impliceert een correcte omgang met criminelen. Dat ging me goed af, al hadden die contacten op den duur ook iets van boren

naar water of olie in onherbergzaam gebied; het delict zelf is voor wie al dieper boort zelden licht verteerbaar. Toch bleef na jaren in een HvB met een speciale functie en een tbs-kliniek de constatering overeind dat psychisch gestoorde gevangenen en tbs-patiënten ook *aardig* kunnen zijn. Er is een gesprek, er is contact, aan weerszijden van de strafrechtelijke scheidslijn ontdooien mensen ... al was en blijft waar dat je de justitiabelen die je tussen muren en tralies vriendelijk te woord staat, liever niet daarbuiten tegenkomt. Ze zitten er niet voor niets. Hoewel Justitiewerk gevangenen en personeel in harmonie bijeenbrengt, voor wie het zo wil zien, de situatie heeft ook iets van een frontoorlog. Collega's uit diverse disciplines werken nauw samen in wat ook wel een slagorde is: eerst de bewakers, dan de forensisch begeleiders en verpleegkundigen, dan de artsen en psychologen, dan de psychiater, en daarboven, *achter* de linies, de directeur. Dreigt de slagorde alsnog te bezwijken, dan is er de Mobiele Eenheid, mannen in uniform en op kisten met een uitgesproken mandaat voor het indammen van fysiek geweld. De veiligheid van personeel heeft in het gevangeniswezen een hoge prioriteit. Bij incidenten vindt gevangenis-personeel elkaar blindelings. Een enkel woord, een enkel gebaar volstaat om te weten waar gevaar is of dreigt. Het verkeer in een zone van mogelijk geweld schept een bijzondere band, je bent voor je veiligheid van elkaar afhankelijk. Loop je op 'het vlak', dan neem je ook voor collega's waar, en collega's voor jou. Je ziet onmiddellijk waar een biljartkeu of een biljartbal ligt, of een los te wrikken stoel staat. Elk onschuldig voorwerp kan een wapen zijn, een potlood, een van de binnenplaats meegenomen potscherf, iets aan de muur. Of er rouleert een wapen, een in de bestekbak ontbrekend mes, een ontbrekende priem op het bord van de werkplaats ... Het doorzoeken van een cel vereist veel training en praktijkervaring en is in de regel effectief. Justitie wint het zo goed als altijd van de gedetineerden ... het incident wordt ingedamd, het mes of de priem wordt teruggevonden. Maar soms ook niet. Dan is er toch een wapen, hoe primitief ook, of komt een collega te laat, escaleert het conflict en is er een gebroken arm, een platgeslagen neus of een blijvend beschadigd oog. Je doet wel of de situatie in een HvB, gevangenis of forensische kliniek normaal en zonder veel spanning is, maar iedereen met de nodige penitentiaire kennis en ervaring is er tot in zijn tenen op onheil voorbereid. Er vloeit bloed, ook binnen de inrichting.

Ook op stafniveau is er sprake van strijd, al is die van een andere orde.

Verlof als risico

In de periode dat ik in een tbs-kliniek werkzaam was, van 2002 tot 2009, deden zich vier ernstige incidenten met landelijke ophef voor. Terwijl minister Donner in de Kamer het tbs-stelsel waardig verdedigde, maakte het ministerie overuren. Na elk incident dat de media haalde, werden de hoofden behandeling (verantwoordelijk voor de behandeling van de terbeschikkinggestelden en voor de aan te leveren stukken bij verlengingszittingen) eraan gehouden elk toegekend verlof opnieuw te (laten) evalueren, met als doorslaggevend criterium de publieke veiligheid. Zo'n evaluatie nam maanden in beslag. Intussen werden in alle klinieken alle verloven op staande voet ingetrokken, inclusief die van patiënten die er wél verantwoord mee omgingen, en werden hun dossiers opnieuw tot op de laatste pagina onderzocht of zichzelf ondervraagd, met als onderpand hun al toegekende verlof. Deze van bovenaf opgelegde hernieuwde beoordeling en afweging speelde zich gaandeweg de incidenten al meer af buiten het zicht en het oordeel van de kliniek(en). Het bleef aan de hoofden behandeling om de verloven tot nader order op te schorten, en de patiënt in kwestie de uitslag van de evaluatie mee te delen, een vaak ondankbare taak die menig behandelingstraject tekortdeed en contraproductief uitpakte.

De samenwerking met de patiënt en het opgebouwde vertrouwen vielen al minder binnen het professionele bereik van behandelaar en kliniek. Op formeel, om niet te zeggen politiek niveau kwamen na 2005 de verlofregelingen en -toekenningen volledig in de greep van het centrale gezag, zoals Justitie, dat op last van de Tweede Kamer en de publieke opinie dit tot achter de komma uitoefende. Risicotaxerende 'meetinstrumenten', met een (nog steeds) discutabele wetenschappelijke status, schreven klinieken en hoofden behandeling bindend voor hoe om te gaan met het verlofrisico van patiënten. In de periode daarvoor was het nog mogelijk om in tijden van ophef – na overleg met de directeur van de tbs-kliniek – een verlof toch voort te zetten. Daarna was er, tot in Den Haag, nauwelijks een doorkomen aan. We stonden er als hoofd behandeling met onze directe behandelverantwoordelijkheid machteloos bij en keken ernaar, totdat ik het niet langer opbracht me in de omgang met en in het vertrouwen in patiënten te laten gijzelen door politiek en media.

Gescheiden werelden

Ik zou de reden voor mijn afscheid van het gevangeniswezen en de forensische psychiatrie slechts ten dele benoemen, als ik niet ook stilsta bij een andere, meer persoonlijke ervaring in mijn werk voor Justitie.

Zo veelzijdig als de samenwerking met collega's in een justitieel kader was, zo beladen en isolerend was het daarbuiten. Na een partijtje ochtendtennis, vóór ik naar de tbs-kliniek ging, nam mijn tennismaat zo afscheid: 'Naar je werk? Doe die griezels daar de groeten.' Dat was verre van aardig en deed de werkelijkheid tekort, en bij gelegenheid van ons volgende potje zei ik hem dat. Tegelijkertijd gaf wat hij had gezegd een onverholen inkijk in zijn denken over mijn werk en riep zijn excuus een nog verwarrender gevoel in me op, niet enkel van boosheid, maar nu ook van schaamte: ik maakte me druk om de zorg voor criminelen die nogal wat 'weldenkende' burgers, tot wie ik mijn tennismaat reken, het liefst zonder veel respijt aan de hoogste boom zien. Wie ontvoert en doodt een industrieel nog vóór de eerste gulden (toen nog) losgeld was betaald, wie vermoordt een kind, wie slaat een willekeurige passant op straat dood die iets zegt over een weggegooide prop papier, wie schiet van achteren een welbespraakt politicus in rug en hoofd?

Het waren in de ogen van familie, vrienden en burens 'onmensen', 'ziek in het hoofd' of niet. Mijn Justitiewerk hield me verre van weezin en vooroordeel. Ik zag tussen muren en tralies geen bij voorbaat verrotte, tweederangs burgers. Hun levens waren doorgaans getekend door een grove affectieve en cognitieve verwaarlozing, of gewoon domme pech. Ik zag in de inrichting en kliniek mensen die daaronder leden, of ze het zelf zo zagen of niet, en ánderen daaronder déden lijden. Als professional in het forensische veld had ik een duidelijke taakopvatting: verdachten en daders met medisch-psychiatrische kennis en op grond van het pedagogische principe van wederkerigheid – 'Ik doe wat voor jou, als jij wat voor mij doet' – tegemoet treden. Hen veroordelen was aan rechters, niet aan mij.

Totdat ...

Totdat op een avond een actualiteitenprogramma aandacht besteedde aan een tbs-kliniek, meer in het bijzonder aan een man die er vastzat

voor kindermoord, zonder dat deze in beeld kwam. Waarom had hij het zoontje van zijn vriendin in koelen bloede vermoord? Omdat het kind voor hem, en haar, in zijn nieuwe relatie een sta-in-de-weg was. Na jaren van treiteren en mishandelen had hij hem, 4 jaar oud, doodgeslagen. Ik had in die tijd zelf een zoon van die leeftijd en stelde me die avond voor de tv moeiteloos voor hoe het voor een kind van 4 moest zijn geweest om jarenlang een obstakel voor je verliefde moeder en een zelfzuchtige stiefvader te zijn, als een weerloos konijn op open vlakke.

's Anderendaags maakte ik op de opnameafdeling van de FOBA kennis met een nieuwkomer, een ranke man van middelbare leeftijd, bezig met het stemmen van zijn gitaar. Ik gaf hem een hand en vertelde wat ik kwam doen: kennismaken. In de stafkamer waar we de dag afsloten, hoorde ik meer over hem, onder meer dat hij naar Amsterdam was overgeplaatst naar aanleiding van de onrust die de tv-uitzending in hem had losgemaakt. Ik keek naar mijn hand, die zojuist die van een kindermoordenaar had vastgehouden, als naar de hand van een vreemde.

Onderbuik, of niet?

Ik hield wat me die middag in de FOBA was overkomen voor me. Het is geen gebruik om melding te maken van wat Justitiewerk op momenten met je doet. Daar komt bovenop dat voor wie in een (forensisch)psychiatrische setting werkt de zogeheten 'tegenoverdracht' een alledaags begrip is: ervaar je in je werk met een patiënt weerzin en antipathie, dan zegt dat mogelijk meer over jou dan over de patiënt in kwestie en doe je er verstandig aan te onderzoeken of dat gevoel niet is terug te voeren op een persoonlijke ervaring *buiten* de inrichting; als professional dien je dat mechanisme te onderkennen en zo nodig door middel van inter- of supervisie te neutraliseren. Voor onderbuikgevoelens, zoals die bij publieke incidenten met justitiabelen bij familie, vrienden, burens en op straat leven, is voor de (Justitie-)professional geen podium en geen gehoor. Een lacune, zo oordeel ik nu. Want ook in de privé-situatie, zo is mijn ervaring, was er weinig gehoor. Gezin, familie, vrienden, burens en de tafeltennisvereniging op de dinsdagavond hadden weinig op met wat zich in een HvB, gevangenis of een tbs-kliniek afspeelt. Op een verjaardagsdineetje vertelde ik eens over een psychotische gedetineerde, een Afghaanse vluchteling, die

soms zo overstuur raakte dat er acht forensisch begeleiders nodig waren om hem tot bedaren te brengen en af te voeren naar de separerocel: een voor het hoofd, een voor het middel, twee voor beide armen, twee voor beide benen, een voor de spuit en een die de leiding had. Dat gold als een alledaagse calamiteit, en ik zou er niet over hebben verteld, als op die dag niet enkel *het verschijnen* van de begeleiders de Afghaan al had doen inbinden. Hij reageerde *geconditioneerd* op het zien van helm, wapenstok en schild. Mijn observatie was psychologisch interessant en van belang voor de bejegening van de man. Al bij het zien van de overmacht drukte hij zichzelf als in trance met gespreide armen ruggelings tegen de muur. 'Opeens zag ik het', zo vertelde ik mijn vrienden. 'De littekens op zijn handen, paarsgewijze boven elkaar. Toen wisten we wat hem in zijn land onder de Russische bezetting was overkomen. Hij was er bij herhaling aan een muur gespijkerd.' Mijn tafelgenoten zagen in mijn verslag en de bijbehorende geestdrift een beroepsdeformatie die ze liever niet met me deelden. Mijn verhaal over de Afghaan viel slecht bij de fotograaf, de vioolbouwer, de kunstschilder en de civiel-jurist aan tafel ... die, toegegeven, hun beroep wat lichtvoetiger uitoefenden dan ik. Ik kwam er dan ook niet meer aan toe mijn tafelgenoten te vertellen over de die dag opgenomen jongeman die zijn moeder dood sloeg en vilde.

Enkele maanden later werd een collega-psycholoog en vriend door drie Turken van zijn fiets gehaald, neergestoken en van zijn laptop beroofd. In het VU-ziekenhuis bleek zijn milt onherstelbaar beschadigd, en nadat die was verwijderd, bleef een zenuwaandoening hem dusdanig parten spelen dat hij voor de rest van zijn leven is veroordeeld tot het dragen van een korset, tegen de pijn. De dag erna sprak ik een FOBA-patiënt die zich beklagde over een zijns inziens slechte bejegening. Wat 'slechte bejegening', ging door me heen, *hoe ga jij met mensen om?* Ik had de neiging de man zo'n klap voor zijn kop te geven dat ook hij, net als mijn neergestoken vriend, de rest van zijn leven nodig had om ervan bij te komen.

Zó, stelde ik geschrokken vast, wat een onderbuikimpuls, wat een virtuele agressie. Plotseling ontwaarde ik in mezelf een behoefte die bij zovelen om mij heen aan de orde van de dag was: om in mijn oordeel over misdaad mijn gevoel, misschien zelfs mijn gezonde verstand te volgen. Er was uiteraard geen enkele reden om de klagende patiënt iets aan te doen, hij had met het genoemde voorval niets te maken. Kennelijk zat er een onrustbarende barst in mijn professionele harnas,

een die rechtstreeks toegang gaf tot mijn ziel. De FOBA-directeur, die ik die dag op de gang tegenkwam, stuurde me voor een week naar huis. Ná die week ging mijn vriend met ontslag uit het VUmc. Niet in staat tot zelfstandig functioneren was hij voor lange tijd aangewezen op zorg in een zorghotel, op eigen kosten.

Afkeer

Hoofden behandeling die namens de kliniek in een verlengingszitting optreden, gaan er doorgaans heen met een dossier van kilo's (een collega had er een steekwagentje voor). Zulke zittingen kropen nogal eens als trage boenwas over me heen, sinds ik alweer jaren in een tbs-kliniek werkte. De officier van justitie, rechters, de advocaat, het hoofd behandeling (ik) en de patiënt bogen zich over één zaak, met aan beide zijden van de zaal een geüniformeerde ordebewaker. Tijdens zo'n verlengingszitting, een in Den Haag met net zo goed een vuistdik dossier, dacht ik onwillekeurig aan mijn tante, in de negentig en met een verdienstelijk arbeidsverleden, die in een verpleeghuis was beland. Tot voor kort onafhankelijk leerde ze nu het wachten op verzorging kennen. De rechters, de advocaat en de patiënt en zelfs mijn eigen aanwezigheid vervulden me van weerzin. We leven in een rechtsstaat, iedere burger heeft recht op een rechtvaardige rechtsgang, ook als er een stoornis speelt. Maar wat een gedoe, wat een kosten voor een, in dit geval, hopeloos gestoord persoon, zo ging onwillekeurig door me heen. Eis van de officier, zoals door de kliniek bepleit: twee jaar. En zo zou de rechtbank twee weken later vonnissen. Twee jaar, à raison van honderden euro's per dag. En mijn tante maar wachten.

Na de zitting wandelde ik, met het dossier onder de arm, naar de auto en kwam ik langs het Haags conservatorium. Het schoolplein stond vol druk pratende muziekstudenten. Hun hele wezen straalde enthousiasme, toewijding uit. Ook ik was toegewijd, daarom was ik steeds ruim voor de zittingstijd aanwezig en kende ik strafdossiers als mijn broekzak. Maar hoe toegewijd was ik nog? Waarom deed ik dit werk überhaupt? Bij gebrek aan een luchthartiger alternatief? Ik had ooit een viool gebouwd, bij de vioolbouwer met wie ik tenniste, maar er nadien geen noot op geproduceerd. Wat zocht ik in een tbs-kliniek, wat in een rechtbank op deze zonnige dag?

Bij mijn auto aangekomen, met het conservatorium op ruime afstand, vroeg ik me af of ik ooit had stilgestaan bij wat dit werk met me deed. Nee, wat ik wel wist, of eigenlijk slechts vermoedde, was dat mijn professionaliteit aan een vorm van metaalmoetheid onderhevig was die ik nauwelijks onder woorden kon brengen, zo vanzelfsprekend was het Justitiewerk al die jaren voor me geweest. Was het de leeftijd (destijds 54), kwam het door mijn tante die nooit een vlieg kwaad had gedaan, integendeel, en op verzorging wachtte, terwijl ‘onze griezels’, om met mijn vioolbouwende tennisvriend te spreken, in de kliniek waar ik werkte van alle kanten op ondersteuning, op begrip mochten rekenen? Was zij, deze vrouw met 92 jaar levenservaring, niet oneindig veel interessanter dan zo'n impulsieve, verwarde, wraakzuchtige crimineel die zojuist in de rechtszaal met alle egards was gehoord en er het laatste woord had gehad? Werd het niet tijd háár vaker te zien en beter, veel beter, te leren kennen? En meer aandacht, veel meer aandacht te besteden aan patiënten die ik in de reguliere GGZ zag, die geen misdaden plegen en, gewend aan schaduw, zelden tot nooit van zich laten horen?

Terwijl ik in Den Haag met beide handen het lijvige tbs-dossier op de achterbank van mijn auto deponeerde, nam ik een besluit dat ik tot dan toe nauwelijks voor mogelijk had gehouden, namelijk om met dit soort dossiers te stoppen.

Tot besluit

Nu ik dit schrijf, zie ik met terugwerkende kracht in welk spanningsveld ik en collega's in het veld 'gewoon' hun werk doen. Wat een krankzinnige opdracht: misdadigers verantwoord de inrichting uitloodsen die iedere weldenkende burger buiten de inrichting liever een jaar te lang dan een jaar te kort achter de tralies ziet; dossiers die je aan de vooravond van zittingen in je auto bewaart omdat je niet wilt dat iemand thuis – je partner, je kinderen – er, al is het per ongeluk, kennis van neemt; een griezel op tv, die zich ongegeneerd laat kennen en die je 's anderendaags, terwijl hij zijn gitaar stemt, beleefd vraagt: 'Hoe is het met u?'

In 2008 nam ik ontslag als hoofd behandeling in de Oostvaarderskliniek (tbs). In 2010 leverde ik mijn laatste pro Justitia-onderzoeksverslag in, over een vrouw die een rivale in de liefde met benzine over-

goot en in brand stak, om er tijdens de zitting, tegenoverdracht of niet, dit van te denken: we leven in een rechtsstaat, een hoog goed, maar dient deze dagenlange rechtszaak, met een keur aan deskundigen, ons idee van rechtvaardigheid?

In 2012 nam ik, tot slot, op verzoek van een advocaat kennis van een pro Justitia-rapportage van het Pieter Baan Centrum, over een professioneel honkballende jongeman in eigen land die zijn oudere, eveneens honkballende broer met een droomcontract in de Verenigde Staten in een cannabisroes doodstak; zoals vooraf met de advocaat besproken en ter zitting door hem bepleit, werd de man vrijgesproken op voorwaarde van psychiatrische behandeling, een vonnis dat de familie van slachtoffer én dader, evenals de advocaat én mij goed deed.

Het was mijn laatste handdruk pro Justitia.

Intussen was mijn tante in het verpleeghuis overleden, met beschimmelde tong en een volgens richtlijnen gegeven, twijfelachtige hoeveelheid zorg. Hoe dan ook, ik had de tijd genomen haar in haar laatste jaren geregeld te zien en haar de aandacht te geven die haar toekwam, en ook dat voelde goed.

We moeten samen het dansje afmaken

PIW'ers aan het woord over belastende en motiverende aspecten van hun werk

*T. Molleman en E.F.J.C. van Ginneken**

Het werk van gevangenispersoneel wordt vaak gezien als bijzonder belastend, want gevaar dreigt continu en kan uit elke hoek komen. Ook wordt in de media geregeld melding gemaakt van hoge werkdruk, bezuinigingen en ongewenste omgangsvormen tussen collega's. In deze bijdrage willen we een nadere blik werpen op de wijze waarop Nederlands inrichtingspersoneel omgaat met zijn bijzondere taken en omstandigheden. Wat waarderen zij in hun werk en wat zijn lastige aspecten? Wat doet het met je om inrichtingswerker te zijn? Hoe wapen je je tegen de risico's van het vak? Deze vragen zijn van aanzienlijk belang omdat het inrichtingspersoneel een belangrijke factor is bij de totstandkoming van veiligheid en humane omstandigheden in de inrichting, alsook bij de resocialisatie van gedetineerden tijdens detentie (zie bijvoorbeeld Molleman & Leeuw 2012; Liebling & Arnold 2004).

In de laatste dertig jaar is in de internationale literatuur veelvuldig gepubliceerd over belastende en motiverende aspecten van het werk als penitentiair inrichtingswerker (hierna: PIW'er). Schaufeli en Peeters (2000) vatten in totaal 43 empirische studies samen (waaronder vier met een Nederlands sample) die zich richten op stress en burn-out onder gevangenispersoneel. De resultaten worden als kapstok in deze bijdrage gebruikt en aangevuld met recenter onderzoek. Een inkijkje in de huidige situatie in Nederland verkrijgen we met de resultaten van zeven interviews die wij afnamen in de eerste week van 2013

* Drs. Toon Molleman is werkzaam bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Veiligheid en Justitie. Esther van Ginneken, MPhil in Criminology, is verbonden aan het Prisons Research Centre als PhD candidate aan de University of Cambridge.

met PIW'ers werkzaam op drie locaties van een grote penitentiaire inrichting in de Randstad. De inrichting kent een ziekteverzuimpercentage onder het personeel van boven het landelijk gemiddelde, wat suggereert dat er niet de meest gunstige omstandigheden zijn als het gaat om belastende aspecten van het werk. De geïnterviewden vormen een gevarieerde groep wat betreft achtergrondkenmerken die in de literatuur van belang bleken bij de waardering voor het werk, namelijk werkervaring, geslacht (Keinan & Malach-Pines 2007) en regime (Molleman 2011a). De PIW'ers (23 tot 56 jaar oud) hebben 3 tot 22 jaar werkervaring. De drie vrouwen en vier mannen zijn werkzaam in drie uiteenlopende regimes: een huis van bewaring, een extra zorgvoorziening en een inkomstenafdeling (waar nieuwe gedetineerden in eerste instantie worden geplaatst). Het dagprogramma en de focus op zorg en veiligheid verschillen per regime. De verhouding tussen het aantal personeelsleden en gedetineerden is per regime sterk verschillend, zodat effecten van die verhouding op de arbeidsomstandigheden kunnen worden opgemerkt in de interviews. Vijf PIW'ers hebben in hun carrière ook in andere regimes gewerkt, waaronder regimes voor vreemdelingen en jeugdigen. Wat betreft achtergrondkenmerken hebben we daarmee een aardige spreiding. Met informatie van slechts zeven geïnterviewden moet echter altijd voorzichtigheid worden betracht; de resultaten dienen dan ook vooral als verdieping en illustratie. Ook gebruiken we de resultaten uit de themadagen over werkdruk, die het gevangeniswezen in 2012 organiseerde. De opbouw van deze bijdrage is driedelig: eerst beschrijven we de motiverende aspecten van het penitentiair inrichtingswerk, dan de belastende aspecten en we sluiten af met de beschrijving hoe medewerkers omgaan met de belastende aspecten.

De aantrekkelijke kanten van het werk

Het werken in een penitentiaire inrichting is in een aantal opzichten aantrekkelijk. Ondanks dat er stressverhogende factoren aanwezig zijn, blijkt dat personeel vaak een hoge waardering heeft voor het werk (Keinan & Malach-Pines 2007). Dat plezier wordt bijvoorbeeld veroorzaakt doordat leidinggevendenden waardering hebben voor het werk en er afwisseling in taken is (Lambert e.a. 2009). Verder zijn de ontwikkelmogelijkheden, de autonomie en de goede relatie met collega's facto-

ren die tot plezier in het werk leiden. Recentelijk bleek dat dit in Nederland op de themadagen over werkdruk herkend werd door de aanwezige PIW'ers. Zij meldden naast bovengenoemde factoren ook dat maatschappelijke waardering hen motiveert (ook al kan die beter) en dat het werken met gedetineerden vaak tot werkplezier leidt. Tot slot is een goede teamsamenstelling van belang voor het werkplezier (DJI 2012).

In de interviews zijn interessante illustraties gegeven van werkplezier. De PIW'ers spreken in de interviews met passie en trots over hun werk.¹ Vooral het werken met gedetineerden en de collegialiteit zijn volgens de zeven geïnterviewden belangrijk voor het werkplezier.

'Het leuke vind ik het omgaan met de gedetineerden, ervoor zorgen dat zij... ja, hoe zeg je dat, dat zij behandeld worden zoals ze horen behandeld te worden. Daarbij is het belangrijk dat wij een goed team hebben dat op elkaar is ingespeeld. En als je dat hebt en je hebt een leuke groep gedetineerden, dan kun je daaruit leuke momenten in je werk halen.' (Remco)

Een goede sfeer onder collega's is essentieel; dit geeft ruimte om samen de dagelijkse werkzaamheden uit te voeren, maar ook om moeilijke situaties te bespreken en plezier te maken. Ook wordt verteld dat de samenstelling van het team van belang is.

'Sommige collega's kunnen heel goed met verslaafde gedetineerden omweg, daar heb ik toch meer moeite mee. Laat mij maar met die jonge drukke gastjes!' (Tessa)

Tessa benoemt dat zij veel meer uit de dienst haalt wanneer er een goede mix van vaardigheden is in het team en het programma naar eigen inzicht afgewikkeld kan worden. Individuele aandacht voor gedetineerden is dan beter mogelijk. De ene dag (als het team wat vaardigheden betreft eenzijdig is samengesteld/ingeroosterd) is er daardoor minder mogelijk dan de andere.

De PIW'ers zien het bewaren van de rust, orde en veiligheid als hun voornaamste doel. Daarnaast biedt het werk soms ook ruimte voor individuele begeleiding van gedetineerden. Dit geeft vooral voldoening als de PIW'ers positieve resultaten zien, bijvoorbeeld wanneer

1 De namen van de geïnterviewden zijn vervangen door pseudoniemen.

een gedetineerde dankbaarheid toont voor de geboden hulp. Marjan geeft als voorbeeld een gesprek dat ze met een gedetineerde heeft gevoerd over zijn verleden:

'Vandaag kwam hij naar me toe, want ik was vandaag dan weer na die dag [dat het gesprek werd gevoerd] in dienst, en toen kwam 'ie wel van ja, ja, dat het toch wel heel erg opluchtte en dat 'ie ook wel met zichzelf aan de slag was gegaan.' (Marjan)

Toch moet daarbij de kanttekening worden gemaakt dat PIW'ers sceptisch waren over hun vermogen om gedragsveranderingen te bewerkstelligen. Volgens hen ontbreken daar de tijd, de middelen en de nazorg voor. Robert ziet een paradox tussen de humanisering van detentie aan de ene kant en de politiek die tegelijkertijd voor sobere regimes pleit aan de andere:

'Het geldprobleem brengt de kwaliteit in gevaar. Door te weinig nazorg ontstaat er meer recidive.' (Robert)

Sommige PIW'ers vinden dat het werk hen in positieve zin heeft veranderd; ze zijn bijvoorbeeld socialer, assertiever of zelfverzekerder geworden.

'Ik sta nu wel meer mijn mannetje. Dus ik ben wel assertiever geworden en ook wat zelfbewuster. Ook m'n eigen grenzen heb ik veel beter leren kennen.' (Marjan)

Volgens de PIW'ers overheersen de positieve verhalen over het werk de negatieve. Een opvallende bevinding is dat er weinig klachten zijn over werkdruk. Over het algemeen hebben de PIW'ers voldoende tijd om hun werkzaamheden te verrichten. Dit blijkt ook uit representatief onderzoek naar de tevredenheid van de Nederlandse PIW'ers. In vergelijking met het verleden is een sterke stijging waarneembaar van tevredenheid over de tijd die personeel heeft om de taken te verrichten (Van der Broek & Molleman 2012). Wel ontbreekt volgens sommigen van de geïnterviewden voldoende tijd voor mentorgesprekken met gedetineerden en zijn ze te veel tijd kwijt met het invullen van rappor-

ten. Doordat het dagrooster (de zogenoemde looplijnen²) vaststaat, zijn het moment en de lengte van persoonlijke gesprekken met gedetineerden inflexibel. Zodoende doet de gelegenheid voor dergelijke gesprekken zich maar spaarzaam voor, aldus twee PIW'ers. Marjan merkt wel een toename in werkdruk, waardoor ze het werk moeilijker los kan laten:

'Je gaat gewoon met een vol hoofd naar huis dan.' (Marjan)

Belastende aspecten van het werk

Terugkerende thema's in de arbeidsomstandigheden die in meerdere landen spelen, zijn onder meer de hoge werkdruk, het gebrek aan autonomie, beperkte benutting van de kennis en kwaliteiten, onzekerheid over carrièreperspectief en de lage sociale status van het beroep (Schaufeli & Peeters 2000). Een andere veelgenoemde stressveroorzakende factor in de literatuur is de angst voor geweld van gedetineerden (Finn 1998; Kauffman 1988). Verder zijn het onophoudelijk stellen van vragen van gedetineerden, manipulatief gedrag en een gebrek aan discipline van gedetineerden stresserende factoren voor inrichtingswerkers (Keinan & Malach-Pines 2007; Kommer 1991). Het gebrek aan waardering van de leidinggevende vormt ook een stressverhogende factor (Lambert e.a. 2009, 2012; Garland 2004). Voorts worden een gebrek aan bespreekbaarheid van morele kwesties met collega's en betrokkenheid van de leidinggevende als voorspeller van ongewenste omgangsvormen gevonden (Molleman 2011b). De studies noemen vaak dezelfde factoren, maar verschillen in het relatieve gewicht ervan. Veel van de voornoemde aspecten werden in 2012 ook genoemd door de PIW'ers op de landelijke werkdruidag. Er zou onvoldoende personeel zijn door verzuim en de grote hoeveelheid bijtaken en administratie. Ook worden beleidsveranderingen (zonder duidelijke reden) in een te hoog tempo doorgevoerd. De PIW'ers gaven aan zich te weinig gesteund te voelen door hun leidinggevende en zich te weinig gehoord te voelen door het management.

De PIW'ers die wij spraken, noemen veel van bovenstaande factoren belastend in hun werk, maar er zijn ook belangrijke nuanceringen

2 De successievelijke taken van personeel in een tijdslijn opgesteld.

gemaakt. Het werk als PIW'er wordt vooral als belastend ervaren wanneer er calamiteiten plaatsvinden, zoals geweldsincidenten of ingrijpende voorvallen, zoals een poging tot zelfmoord van een gedetineerde. Drie van de zeven geïnterviewden spreken over een geweldsincident dat ze van dichtbij hebben meegemaakt. Mandy en Robert maakten ongeveer een halfjaar eerder van dichtbij mee hoe een PIW'er werd aangevallen door een gedetineerde. De impact hiervan is nog steeds merkbaar.

'Angst, dat ik een beetje bang was gewoon. Kijk, als je sommigen (gedetineerden) binnenkrijgt, waar je de voorinformatie goed weet, van goh, je moet alert zijn, niet teveel op de huid zitten, afstand bewaren, dan ben je een beetje op je hoede. Maar als je geen voorinformatie, niet voldoende voorinformatie weet, dan ga je toch twijfelachtig de vloer op.' (Mandy)

'Ik was eerder meer gericht op bejegening, maar nu [na het geweldsincident] meer op veiligheid; ik ben op m'n hoede en heb minder vertrouwen in de medemens.' (Robert)

De impact van een incident lijkt aanzienlijk en lang na te dreunen; de PIW'ers die dergelijke ervaringen niet hebben, melden geen angstgevoelens en laten merken goed om te kunnen gaan met het gedrag en de sfeer op de werkvloer.

Het management en 'het beleid' ervaren PIW'ers als factoren die tegenwerken en zijn daarom belastend. Volgens de geïnterviewden heeft dit te maken met een gebrek aan communicatie.

'Wat ik moeilijk vind is omgaan met het management. De machtspositie van management richting personeel.'

'Wat staat u zo tegen?'

'Nou, dat er niet geluisterd wordt echt naar het personeel, vind ik. En als er wat besloten is, nou dan is het besloten en klaar, terwijl wij toch wel meer op de vloer zijn, dus wel meer zicht hebben op hoe we bepaalde dingen het best kunnen doen.' (Tessa)

'Het gedoe met het management of beleid hier zo, ja, dat is soms vechten tegen de bierkaai.' (Remco)

Veranderingen die van bovenaf (vaak landelijk) zijn geïntroduceerd, hebben hun weerslag op de werkvloer. Soms leidt dit tot praktische problemen, zoals roosterconflicten of extra papierwerk. Men heeft ook het idee dat de bezuinigingen de veiligheid in het geding kunnen brengen, omdat er soms te weinig personeel aanwezig is op de afdelingen om incidenten mee op te vangen. Een hoog ziekteverzuim verergerd dat probleem.

'De posten zijn minder goed bezet en we moeten vaak improviseren om de taken toch te doen, wat leidt tot irritaties onder collega's. Dat is ook een oorzaak van ziekmelden, de werkdruk is door OPI³ toegenomen en de looplijnen frustreren ook gedetineerden.' (Robert)

De werkbelasting kan verscheidene gevolgen hebben. Nadat een van de PIW'ers het slachtoffer was geworden van een geweldsincident, was hij vier maanden uit de running. Het incident had ook invloed op zijn thuissituatie; hij sliep slecht en zijn gezin had er last van. Een andere PIW'er geeft aan dat ze parttime is gaan werken, omdat het werk mentaal te vermoeiend is voor een fulltimebaan. Ivo heeft in het verleden te maken gehad met een burn-out, omdat hij te veel werk en verantwoordelijkheden op zich had genomen. Echter, het werk zelf vindt hij niet mentaal uitputtend:

'Volgens mij ben ik nooit tegen dingen aangelopen waarvan ik zeg, dat is een fysieke belasting of een geestelijke belasting. (...) Eén keer ben ik uitgescholden en dat heeft best wel wat met me gedaan, maar voor de rest... nee, niet dat ik zeg echt belastende dingen.'

'Hoe komt dat?'

'Ik denk de manier waarop ik ernaar kijk, volgens mij, hoe ik ermee omga. Als ik negatief was ingesteld, dan was ik best wel dingen tegengekomen. Maar ik ben superpositief ingesteld.' (Ivo)

Omgaan met belastende aspecten

De overzichtstudie van Schaufeli en Peeters (2000) wijst uit dat personeel een uitlaatklep vindt in bijvoorbeeld praten met familie, luisteren

3 Beleidsaanwijzing over de invulling van het rooster, Optimaliseren Personele Inzet.

naar muziek, sporten en ontspanningsoefeningen. Naast deze op het individu gebaseerde oplossingen blijken ook enkele op de organisatie gerichte benaderingen effectief, zoals een slim werving- en selectiebeleid van personeel, regelmatige communicatie tussen leidinggevende en zijn medewerkers, betrokkenheid bij beslissingen, rolduidelijkheid (beveiligen of bejegenen?) en ontwikkelen van loopbaanpaden (Schaufeli & Peeters 2000). Recent vonden Lambert e.a. (2012) dat goede communicatie en de ervaren autonomie voor inrichtingspersoneel de kans op een burn-out verkleinen. Het belang van goede collegiale omgang is onderzocht in Zweden. Men wijst erop dat personeel regelmatig stoom moet kunnen afblazen omdat het werk emotioneel belastend is. Dat kan het beste bij collega's, omdat zij zich voor kunnen stellen wat de spanningen inhouden en daar ervaring mee hebben (stoom afblazen bij collega's wordt ook wel *backstage recovery* genoemd; zie Nylander e.a. 2011).

De aard van het werk als PIW'er vereist bepaalde kwaliteiten, zo blijkt uit onze interviews. De mensen die we spraken, hebben namelijk regelmatig te maken met harde taal, met moeilijk handelbare gedetineerden en soms ook met geweld. Hoewel mentale en fysieke weerbaarheid van pas komen bij incidenten, is *verbale weerbaarheid* van alledaags belang. Men moet om kunnen gaan met grof taalgebruik en zich niet laten intimideren. Er is wel variatie in de manier waarop PIW'ers omgaan met gedetineerden; de een bewaart meer afstand dan de ander.

'Je weet dat ze boeven zijn, dat je die afstand moet bewaren. Maar in mijn achterhoofd heb ik toch zoiets van, goh, het zijn toch mensen, die je ook als mens moet behandelen.' (Mandy)

'Het is een soort dansspelletje hè. Ik dans met je, soms trap ik je op je voet, soms trap jij me op m'n voet. Maar we moeten het dansje afmaken.' (Ivo)

'Vroeger had ik nog wel eens, vooral in het begin toen ik hier kwam werken, dan vertelde een gedetineerde z'n verhaal en dan geloofde ik dat, een beetje naïef. En dan dacht ik jeetje, die had allang thuis moeten zitten. Nou goed, en later leer je van... oké, die mensen die liegen en bedriegen, die kunnen zo goed liegen, dat het hele verhaaltje waar ze dan zielig op zitten te zadelen, dat is allemaal gelogen. Dus als iemand nu iets heel naars vertelt, dan geloof je dat in eerste instantie niet. Dan zeg je van ja, eigen

schuld, had je je buiten maar moeten gedragen, dan had je hier niet gezeten.' (Remco)

Sommige PIW'ers geven aan dat ze door het werk als persoon harder zijn geworden; ook buiten het werk worden ze minder geraakt door harde taal. Remco vertelt dat hij wantrouwiger is geworden en dat hij thuis alerter is op veiligheid.

De een kan het werk beter naast zich neerleggen dan de ander. Sommige medewerkers geven aan dat ze het prettig vinden om thuis de werkdag door te spreken, terwijl andere medewerkers genoeg hebben aan de steun van collega's. Iedereen ziet praten met collega's als een belangrijk copingmechanisme.

'Ze [collega's] proberen je wel met alles te helpen. Maar ook als het bijvoorbeeld thuis, als het niet helemaal super lekker gaat ofzo, dan praten we daar ook met z'n allen over. Het is best wel een hechte groep.' (Alex)

'Ik heb een hele geweldige team, [noemt afdeling]. Het is echt een topteam. (...) We vinden onszelf, maar ik denk dat de meeste teams dat wel hebben, het beste team [lacht]. Eh ja... qua ervaring, qua leeftijd verschilt het, diversiteit ook wel in het team. Heel veel respect voor elkaar. Heel veel voor elkaar over hebben. Dat is er in ons team.' (Tessa)

Toch kleeft er volgens Tessa ook een nadeel aan een dergelijke hechte sfeer onder collega's, namelijk dat ze elkaar geen feedback durven geven, uit angst om de sfeer te verpesten:

'Omdat ze het liever leuk willen houden, de sfeer willen houden. (...) Ik denk dat het juist wel goed is, af en toe elkaar wijzen... het bouwt alleen maar meer ervaring op, dan leer je ook meer vind ik.' (Tessa)

De aanspreekbaarheid van collega's en de bespreekbaarheid van morele kwesties tussen collega's blijken niet optimaal, maar zijn essentieel om de zware aspecten van het werk aan te kunnen, zo blijkt ook uit onderzoek (Molleman 2011b).

Tot slot

We proberen tot slot een beeld te schetsen van wat gevangenispersoneel anno 2013 motiveert en wat belastend is in hun werk. We gebruikten de internationale literatuur en verslaglegging van de expertbijeenkomsten van het gevangeniswezen (de 'werkdrukdagen') om tot een algemeen beeld te komen van motiverende en belastende factoren die relevant zijn voor de arbeidsomstandigheden van PIW'ers. Die bronnen zijn niet alle even recent, slaan niet altijd op de Nederlandse situatie en missen diepgang en illustraties van de werkvloer. Voor deze bijdrage is daarom aanvullend een zevental interviews met PIW'ers afgenomen. Deze bronnen samengenomen geven het volgende beeld van de werksituatie van de Nederlandse PIW'er anno 2013.

Nederlandse PIW'ers zijn trots op en betrokken bij hun werk. Hun werkplezier halen ze voornamelijk uit de samenwerking met hun collega's. Als zij met het team zelf invulling kunnen geven aan de werkzaamheden en het team wat betreft vaardigheden gemêleerd is, zeggen zij het beste hun doelstellingen te kunnen halen (zoals veiligheid en resocialisatie van gedetineerden). Het kunnen bijdragen aan genoemde doelstellingen leidt tot werkplezier en het gevoel 'een goede werkdag te hebben gehad'.

Wat betreft werkbelasting is het beeld anders dan wel eens wordt gedacht. Men zegt juist voldoende tijd te hebben voor de taken, maar dat sommige deeltaken zich slecht in het strak gekaderde rooster laten dwingen (zoals mentorgesprekken). Dit demotiveert en maakt dat dergelijke taken minder goed worden ingevuld. Wel wordt gezegd dat de soms lage postenbezetting (door ziekteverzuim) leidt tot improviseren en mogelijk onveilige situaties. PIW'ers die geweldsincidenten hebben meegemaakt, melden emotionele werkbelasting. Angst en wantrouwen maken dat zij zich eenzijdiger richten op de doelstellingen; zij houden meer afstand van gedetineerden en leggen de nadruk voornamelijk op orde en veiligheid. Voorts leiden de talrijke beleidsvernieuwingen in het gevangeniswezen tot irritaties. Het personeel is niet pertinent tegen verandering, maar begrijpt de noodzaak niet altijd en wil sterker worden betrokken bij de inhoud van de beleidsontwikkeling. Bovendien worden de administratieve taken als (te) belastend ervaren. PIW'ers hebben verschillende manieren om met de belastende aspecten van het werk om te gaan. Zij zijn zich zeer bewust van de doel-

groep waarmee zij werken. Dit vereist dat ze een zekere afstand bewaren en dat ze kritisch luisteren naar de verhalen van gedetineerden. Het begeleiden van gedetineerden is een evenwichtskunst waarbij veiligheid vooropstaat, maar respect ook een voorname plaats heeft. Wanneer moeilijke situaties in het werk zijn voorgevallen, heeft eenieder een plek om zijn hart te luchten; dat is meestal bij de leidinggevende en collega's, maar ook wordt meermalen het thuisfront genoemd als plaats om 'stoom af te blazen'. Dat laatste blijkt soms ook nodig, omdat onder collega's niet altijd sprake is van bespreekbaarheid van kwesties die men tegenkomt op de werkvloer. De opmerking 'omdat ze [collega's] het liever leuk willen houden' lijkt ook te wijzen op de situatie dat collega's niet gemakkelijk kritiek op elkaar kunnen leveren. Dat is begrijpelijk; als je de collegialiteit onder druk zet, kan dat ook gevolgen hebben voor de collegiale steun en daarmee de eigen veiligheid.

Wij troffen sterke en zelfverzekerde PIW'ers aan, die niet schroomden hun zegje te doen. Ze maakten een weerbare indruk. Men lijkt het werk over het algemeen aan te kunnen, fysiek, mentaal, maar vooral ook verbaal. De interviews hebben bevestigd dat goede communicatie met gedetineerden hun belangrijkste middel is om de orde te bewaren. Toch maken de PIW'ers zich geen grote illusies over de mate waarin zij gedrag van gedetineerden kunnen beïnvloeden. Het werk laat soms wel zijn sporen na op het gedrag of de persoonlijkheid van PIW'ers. In positieve zin zeiden enkele PIW'ers socialer en emotioneel sensitiever te zijn geworden. Tegenover deze ontwikkelde empathische vermogens staat dat zij ook harder, wantrouwiger en bewuster van (on)veiligheid (ook buiten de inrichting) zijn geworden door hun bijzondere werk als PIW'er.

Opgemerkt dient te worden dat de interviews zijn afgenomen voordat het 'Masterplan Dienst Justitiële Inrichtingen' werd gepresenteerd, waarin ingrijpende wijzigingen zijn aangekondigd betreffende meerpersoonscellen, personele formatie en gedetineerdenpopulatie. Aangezien het personeel een belangrijke factor is in het behalen van de doelen van justitiële inrichtingen (veiligheid, menswaardigheid en resocialisatie), bevelen wij aan het onderwerp van deze bijdrage op niet al te lange termijn opnieuw (en bij voorkeur uitgebreider en meer diepgravend) te onderzoeken.

Literatuur

Van der Broek & Molleman 2012

T.C. van der Broek & T. Molleman, *Tevredenheid van gevangenispersoneel in 2011: een verdieping van personele en inrichtingspecifieke kenmerken* (Cahier 2012-2), Den Haag: WODC 2012.

DJI 2012

Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), *Van werkdruk naar werkplezier* (intern document), Den Haag 2012.

Finn 1998

P. Finn, 'Correctional officer stress: A cause for concern and additional help', *Federal Probation* (62) 1998, p. 65-74.

Garland 2004

B. Garland, 'The impact of administrative support on prison treatment staff burnout: An exploratory study', *The Prison Journal* (84) 2004-4, p. 452-471.

Kauffman 1988

K. Kauffman, *Prison officers and their world*, Cambridge, MA: Harvard University Press 1988.

Keinan & Malach-Pines 2007

G. Keinan & A. Malach-Pines, 'Stress and burnout among prison personnel: Sources, outcomes, and intervention strategies', *Criminal Justice and Behavior* (34) 2007-3, p. 380-398.

Kommer 1991

M.M. Kommer, *De gevangenis als werkplek* (diss.), Arnhem: Gouda Quint 1991.

Lambert e.a. 2009

E. Lambert e.a., 'The impact of the work environment on prison staff: The issue of consideration, structure, job variety, and training', *American Journal of Criminal Justice* (34) 2009, p. 166-180.

Lambert e.a. 2012

E. Lambert e.a., 'Examining the relationship between supervisor and management trust and job burnout among correctional staff', *Criminal Justice and Behavior* (39) 2012-7, p. 938-957.

Liebling & Arnold 2004

A. Liebling & H. Arnold, *Prisons and their moral performance: A study of values, quality, and prison life* (Vol. 19), Oxford: Oxford University Press 2004.

Molleman 2011a

T. Molleman, *Benchmarking in het gevangeniswezen: een onderzoek naar de mogelijkheden van het verbeteren en het vergelijken van prestaties* (O&B 294), Den Haag: WODC/Boom Juridische uitgevers 2011.

Molleman 2011b

T. Molleman, *Ongewenste omgangsvormen tussen gevangenispersoneel: stand van zaken anno 2011* (Cahier 2011-8), Den Haag: WODC 2011.

Molleman & Leeuw 2012

T. Molleman & F.L. Leeuw, 'The influence of prison staff on inmate conditions: A multilevel approach to staff and inmate surveys', *European Journal on Criminal Policy and Research* (18) 2012-2, p. 217-233.

Nylander e.a. 2011

P. Nylander e.a., 'Emotional labour and emotional strain among Swedish prison officers', *European Journal of Criminology* (8) 2011-6, p. 469-483.

Schaufeli & Peeters 2000

W.B. Schaufeli & M.C.W. Peeters, 'Job stress and burnout among correctional officers: A literature review', *International Journal of Stress Management* (7) 2000-1, p. 19-48.

Het belang van goede nazorg na schokkende gebeurtenissen

En het risico van overdrijving ...

*P.P. Lücker**

Mijn eerste baan kreeg ik in 1986. Ik werd reclasseringsmaatschappelijk werker, aanvankelijk in het huis van bewaring en later 'buiten de muren' bij de extramurale reclassering. Ik had in mijn werk wel eens te maken met agressie en geweld. Ook had ik te maken met zelfdodingen van cliënten en confrontaties met verdachten van ernstige zedemisdrijven of levensdelicten. Daar werd toen niet of nauwelijks over gesproken, het hoorde erbij. Geen idee wat normale reacties op abnormale situaties waren. Er raakte wel eens een collega overspannen en die kwam dan meestal wel weer terug, of niet. Niemand die daar echt bij stilstond. Ik heb mezelf wel eens teruggevonden, trillend op de grond liggend naast mijn bed. Geen idee wat er aan de hand was. Ik sprak er maar niet over. Had het misschien iets te maken met die stoot die ik die dag van een agressieve man had gekregen? Ik durfde er niet over te praten en te vragen of collega's dat ook wel eens hadden meegemaakt.

Nu, bijna 27 jaar later, weet ik dat je last kunt hebben van dergelijke gebeurtenissen op het werk. Dat het soms normale, tijdelijke acute reacties op abnormale situaties kunnen zijn. Meestal gaat dat weer gewoon over. In enkele gevallen kunnen mensen er ook ziek van worden. Ze ontwikkelen dan bijvoorbeeld een posttraumatische stressstoornis (PTSS). Dat kan er allemaal bij horen, de tol die het leven van je kan eisen. Natuurlijk is dat naar, maar vaak niet onoverkomelijk en goed te behandelen. En soms moet je accepteren dat het niet meer gaat, dat je wat anders moet gaan doen.

Er is veel veranderd in de afgelopen jaren. Op dit moment staat werkgerelateerde PTSS volop in de belangstelling. Versterking van de veer-

* Peter-Paul Lücker is als stafmedewerker beleid en projecten verbonden aan Stichting de Basis.

kracht en van de weerbaarheid van medewerkers moet uitval voorkomen. De bonden pleiten voor erkenning dat het werk zwaar kan zijn en de erkenning van PTSS als beroepsziekte. Preventie, zorg, nazorg, vroegsignalering, aansprakelijkheid en verantwoordelijkheid zijn daarbij telkens terugkerende begrippen. Het woord 'trauma' wordt veelvuldig en gemakkelijk gebruikt. Maar wanneer is iets een trauma of wordt iets een trauma? Kun je PTSS voorkomen?

Maar gaat het ondertussen ook allemaal goed met die goedbedoelde georganiseerde opvang, zorg en nazorg? Ik werk daar als beleidsmedewerker dagelijks aan mee: goede opvang, zorg en nazorg en vroegtijdige verwijzing voor psychotherapeutische behandeling. Ik heb soms last van het knagende gevoel of we daar nu niet in doorschieten. Ik schrik soms van de 'hijgerigheid' van de behandelinstellingen om medewerkers in een zo vroeg mogelijk stadium te diagnosticeren, te behandelen en regelmatig te screenen op mogelijke psychische schade van het werk. Tegelijkertijd wordt in de richtlijnen uitgegaan van het stimuleren van het natuurlijk herstelvermogen, eigen veerkracht en hulp en steun uit de directe naaste omgeving. Een goede beweging, die echter wel om zorgvuldigheid vraagt.

In dit artikel, dat ik op persoonlijke titel schrijf, combineer ik mijn vroegere persoonlijke ervaringen als hulpverlener met (wetenschappelijke) inzichten over opvang en nazorg na schokkende incidenten en de visie die ik zelf als beleidsadviseur hierop ontwikkeld heb. Ik schets eerst hoe nazorg is ontstaan en hoe inzichten en richtlijnen veranderden. Ook wordt stilgestaan bij de vraag wat normale reacties op abnormale gebeurtenissen zijn en wat er gebeurt als de verwerking stopt.

Mijn achtergrond en werkzaamheden

Na zes jaar bij de reclassering ging ik in 1994 aan de slag als bedrijfsmaatschappelijk werker bij de regiopolitie Utrecht. Ik werd tevens medecoördinator bij het bedrijfsopvangteam van het politiekorps Utrecht (BOTU). Bedrijfsopvang bestaat uit georganiseerde collegiale ondersteuning, (praktische) hulpverlening voor collega's door collega's na schokkende incidenten. Wij leidden deze politieagenten op en ondersteunden hen met begeleide intervisie. In deze functies had ik veel te maken met politiemensen die schokkende dingen meemaakten. Zelf werd ik erg geraakt door suïcides van politiemensen, maar

soms ook door het machteloze gevoel als cliënten ondanks alle hulp afgleden, vervolgens arbeidsongeschikt raakten of ontslagen werden en soms in de spreekwoordelijke goot belandden.

In 2011 ben ik als stafmedewerker beleid en projecten bij Stichting de Basis gaan werken. De Basis biedt professionele dienstverlening op het vlak van preventie en (na)zorg bij ingrijpende gebeurtenissen. Voor (oud-)medewerkers van ambulance, brandweer, defensie, openbaar vervoer en politie. Van oudsher was de Basis op dat gebied uitsluitend gericht op veteranen en dienstslachtoffers. Later zijn daar de oorlogs- en geweldsgetroffenen en andere geüniformeerde beroepsgroepen bij gekomen. Deze ondersteuning bestaat uit begeleide ontmoetingen, herdenkingen en reünies. Op dit moment voor een groot deel aan veteranen, partners van veteranen en soms ook kinderen van veteranen. Daarnaast biedt de Basis trainingen voor 'lotgenoten' die elkaar kunnen bijstaan en ondersteunen en trainingen voor collegiale ondersteuners binnen de geüniformeerde wereld. Ook kunnen medewerkers van de Basis worden ingezet om het proces na een schokkend incident te begeleiden, in de vorm van advisering en het ondersteunen van debriefingen.

Ten slotte heeft de Basis een landelijk dekkend netwerk van op psychotrauma gespecialiseerde maatschappelijk werkers in dienst, die onderdeel uitmaken van het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV). De Basis heeft zelf geen therapeutische behandelmogelijkheden, maar verwijst cliënten binnen het Zorgsysteem. Aanmelding kan via een speciale telefoonlijn, het Centraal Aanmeldpunt voor Veteranen van het Veteraneninstituut. Sinds enige tijd zijn deze maatschappelijk-werkvoorzieningen (deels) ook voor andere geüniformeerde doelgroepen beschikbaar of aan te vragen.

Vanuit mijn rol ben ik vooral gericht op de doelgroepen ambulance, politie en brandweer en het verder ontwikkelen van de zorg voor jonge veteranen. Daarnaast volg ik uiteraard de ontwikkelingen op het gebied van de psychotraumazorg en de opvattingen daarover.

Geschiedenis van opvang en nazorg

Na de Tweede Wereldoorlog werd in 1945 de Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (BNMO) opgericht. Tijdens de wederopbouw was er nauwelijks aandacht voor de soms zwaar gehan-

dicapte Nederlandse militairen en weduwen van gesneuvelde militairen. De BNMO was een belangenbehartiger voor deze slachtoffers. Het bieden van praktische hulp en steun, zoals het verkrijgen van invaliditeitsuitkeringen en aanpassingen in de woon- en leefsituatie van veteranen, was waar de BNMO zich vooral mee bezighield. Er was nog weinig bekend over psychisch letsel en de behandeling hiervan. Kort na de Tweede Wereldoorlog keerden militairen terug die in Nederlands-Indië, Nieuw-Guinea en Korea gediend hadden. Er was veel behoefte aan en erkenning en waardering voor de inzet van deze militairen. Vanuit de BNMO ontstonden initiatieven om lotgenotenontmoetingsmomenten plaats te laten vinden. Hiervoor werd een speciaal nazorgcentrum in Doorn gebouwd, de plek waar nu de Basis en het BNMO, alsmede het Veteraneninstituut gehuisvest zijn. (De Basis komt voort uit de BNMO en is als onafhankelijke stichting zonder winstoogmerk onder meer lotgenotenprogramma's en maatschappelijk werk voor veteranen gaan bieden.)

Bij de politie en veel andere hulpverleningsdiensten was lang de geldende opvatting dat je tegen heftige incidenten moest kunnen. Het medicijn was een borrel nemen en het er niet meer over hebben. Kon je er niet tegen, dan was je niet geschikt voor het vak. Op 25 augustus 1972 vond in de dichte mist op de rijksweg A16 bij Prinsenbeek een zeer ernstig verkeersongeluk plaats. Hierbij kwamen 13 mensen om het leven en raakten 26 personen zwaargewond. Verschillende hulpverleners die bij dat ongeluk werden ingezet, bleken later psychische gezondheidsklachten te ontwikkelen. Voorzichtig werden er verbanden gelegd met het ongeval. Met name binnen de toenmalige Rijkspolitie, die met veel politiemensen ter plaatse was geweest, kwam het besef dat erover praten misschien goed zou zijn.

Er werden voorzichtig de eerste bedrijfsopvangteams opgericht. Collega's gingen met elkaar in gesprek over dit soort incidenten. Niet dat alle politieagenten daarin meegingen, er was veel weerstand onder nogal wat 'geharde dienders' om met elkaar te gaan praten. De Amsterdamse politie richtte begin jaren tachtig de collegiale ondersteuning 'schietteam' op vanwege het grote aantal schietincidenten. De Amerikaanse verpleegkundige Jeffrey Mitchell ontwikkelde in 1983 een methode genaamd *Critical Incident Stress Debriefing* (Vermetten e.a. 2012). Het betreft hier eenmalige groepsbijeenkomsten kort na het incident (binnen 24 tot 72 uur), volgens een model waarbij niet alleen bij de feitelijke gebeurtenis, maar ook bij de emoties van betrokkenen

uitgebreid wordt stilgestaan. Binnen defensie werd deze methode veelvuldig gebruikt om militairen die net terug waren van het front snel weer in te kunnen zetten. Ook bij de politie werd deze methode ingevoerd om medewerkers inzetbaar te houden en hen te helpen met de verwerking van hun belevenissen. Binnen steeds meer organisaties gingen medewerkers elkaar collegiaal ondersteunen door debriefingen te organiseren, meestal kort na het incident. Het idee was dat dit zou bijdragen aan een goede verwerking en PTSS zou voorkomen. Praten over emoties, vaak als verplicht onderdeel. Goed onderzoek was er nog niet gedaan en het idee was: baat het niet, dan schaadt het ook niet. Dat bleek dus niet helemaal waar.

'Nieuwe' inzichten

In de periode 1989-1994 werd in opdracht van de vijf grootste politiekorpsen het onderzoeksproject 'Ingrijpende Gebeurtenissen Politiewerk' (IGP-project) uitgevoerd door onder andere Berthold Gersons. Het onderzoek was gericht op de risicofactoren voor verwerkingsproblemen en het effect van een behandelingsprogramma bij politiemensen met een verwerkingsstoornis (Carlier e.a. 1994). Er was nog onvoldoende bekend over de effecten van bedrijfsopvang en er kwam een vervolgonderzoek. Uit het vervolgonderzoek *Effect van individuele bedrijfsopvang bij getraumatiseerde politiemensen* (Carlier e.a. 1998) bleek dat PTSS niet te voorkomen was door individuele opvang en psychologische debriefingen. Sterker nog, politiemensen die *niet* opgevangen werden, ontwikkelden relatief minder klachten dan politiemensen die wel opgevangen werden. Het bleek dat juist het (veelvuldig) praten over de gebeurtenis kon bijdragen tot het ontwikkelen van PTSS. De groep die was gedebriefd, was wel tevredener over de organisatie dan de groep politiemensen die niet opgevangen werd. Op grond van dit onderzoek werd aangeraden de bedrijfsopvang na incidenten niet in te zoomen op het incident zelf, maar vooral praktisch van aard te laten zijn en niet te kort na het incident te laten plaatsvinden. Binnen kringen van de bedrijfsopvang bij de politie werd hierop sterk verdeeld gereageerd.

Ik weet nog goed hoe de discussie oplaaide en politiemensen de onderzoeksresultaten zeer in twijfel trokken. Mede doordat de korpspsycholoog van de regiopolitie Utrecht bij deze onderzoeken betrok-

ken was en wel geloof had in de resultaten, gooiden we daar het roer om. De training werd herschreven, de politiemensen van het bedrijfsopvangteam kregen nieuwe instructies. We gingen werken volgens de tien beleidsaanbevelingen uit de beleidsnotitie 'Bedrijfsopvang bij de politie' (Carlier 1999). Dat leverde discussie op tijdens ontmoetingen met collega's in het land. Dat kon toch niet waar zijn, niet meer praten over emoties, niet meer zo snel mogelijk ter plaatse gaan om de collega's 'te helpen'? Omgekeerd hadden wij weinig begrip voor het overgrote deel van de politiekorpsen dat nog op de oude voet verderging. Het promotieonderzoek van Marit Sijbrandij (2007), *Ieder dempt zijn eigen schrik*,¹ bevestigde de conclusies uit de eerdere onderzoeken. Ook Sijbrandij waarschuwde voor snelle hulp en inzoomen op de emoties. Het moment was rijp om ook bedrijfsopvangteams in andere politiekorpsen zover te krijgen dat ze anders gingen werken.

Richtlijnen

Wat tevens rond die tijd geholpen heeft om het roer om te gooien, was het verschijnen van de Multidisciplinaire richtlijn: vroegtijdige psychosociale interventies na rampen, terrorisme en andere schokkende gebeurtenissen (Impact, Trimbos-instituut 2007). Deze richtlijn kwam tot stand naar aanleiding van de toenemende vraag naar vroegtijdige psychosociale interventies. Na rampen bleken veel burgers last te hebben van gezondheidsklachten, vaak lang daarna nog. De psychosociale ondersteuning zou nu volgens de laatste wetenschappelijke inzichten worden aangeboden. De richtlijn is vooral op burgerslachtoffers gericht. Binnen de geüniformeerde beroepen was er behoefte aan een eigen richtlijn.

In 2010 verscheen dan ook de met behulp van de geüniformeerde diensten zelf ontwikkelde Richtlijn psychosociale ondersteuning geüniformeerd (Impact, Trimbos-instituut 2010). Doel van deze richtlijn is om volgens de huidige 'state of the art' aan de hand van 55 aanbevelingen optimale psychosociale ondersteuning te garanderen, zodat stressgerelateerde gezondheidsklachten zo veel mogelijk worden voorkomen. Dit zijn de huidige richtlijnen voor het vroegtijdig signaleren van (beroepsgerelateerde) PTSS. Momenteel ben ik als

1 In het Engels verschenen onder de titel: *Early interventions following psychological trauma*.

adviseur van Impact betrokken bij het 'blauw maken' van de richtlijn voor de politie. Met de vorming van de nationale politie is er behoefte om ook de collegiale ondersteuning uniform en 'richtlijnproof' te gaan organiseren. De verwachting is dat dit project in november 2013 afgerond zal zijn.

Normale reacties en verwerkingsstoornissen

In de regel wordt binnen de richtlijnen aangehouden dat na een periode van vier tot zes weken (tot maximaal drie maanden) vast te stellen is of de verwerking van een incident wel of niet goed verloopt. Normale acute stressreacties kort na het incident zijn onder meer (DSM-IV 1998): verhoogde waakzaamheid, schrikachtigheid, trillen, zweten, schuldgevoel, slecht slapen, nachtmerries. Ook gevoelens alsof je in een film speelt en er niet echt bij bent. Dat je blikveld als het ware in een koker is. Je neemt scherp waar, maar mist veel eromheen. Het lichaam maakt eerst noradrenaline aan en vervolgens corticosteroiden. Dat maakt dat je klaar bent om te vluchten of te vechten (Vermetten e.a. 2012). Dat is in feite een biologisch chemisch proces dat we in de oertijd nodig hadden. Ook nu heeft het nog effect. Gevoel van pijn wordt verlaagd en je bent in staat grotere prestaties te leveren. Toch kan het ook gebeuren dat de angst overheerst en je als het ware bevriest en juist helemaal niet meer kunt handelen. Dat is van mens tot mens verschillend en kan ook per situatie verschillen. Het effect van deze stoffen is dat je scherper bent en daardoor ook de gebeurtenis sterk ingeprent wordt in het geheugen.

Betekenisgeving is daarbij een belangrijk aspect. De inprenting van de gebeurtenis maakt dat sommige mensen last krijgen van het incident of juist niet (Vermetten e.a. 2012). Militairen en politiemensen worden geselecteerd en vervolgens getraind om goed met dit soort situaties om te gaan, maar ook dan kan het misgaan. Het is juist daarom belangrijk om niet te veel op de emotie te focussen. De eerste acute hulp bestaat uit geruststellen en ruimte geven om weer tot rust te komen en te herstellen. Met name de corticosteroiden moeten weer terugkomen op een normaal niveau. Daarvoor is een *coolingdown* nodig. Voor ieder mens werkt dat weer anders. Het is belangrijk goed te luisteren naar de behoefte van de getroffene en aan te sluiten bij zijn behoefte. Van belang is om er voor de getroffene te zijn, te erken-

nen dat het een nare ervaring was en gerust te stellen dat er sprake is van normale reacties op een abnormale situatie. Praktische steun en hulp, niet meer, niet minder. Verder is *watchful waiting* (oplettend afwachten) wat er de periode na een incident te doen staat. Als na vier tot zes weken (tot maximaal drie maanden) de klachten niet over zijn of in ieder geval sterk verminderd zijn, is het verstandig te verwijzen naar een op psychotrauma gespecialiseerde instelling. Daar kan een screening worden gedaan op PTSS of andere stoornissen. Wat vaak opvalt is dat de getroffene een kort lontje heeft en situaties uit de weg gaat om nieuwe confrontaties met schokkende gebeurtenissen te vermijden (DSM-IV 1998). Een voorbeeld hiervan is het niet meer rechtstreeks naar een melding rijden maar via een omweg, in de hoop dat een andere eenheid eerder ter plaatse is. Ook de toename van het gebruik van middelen als alcohol, medicatie of zelfs drugs kan een gevolg zijn. Nachtmerries, een verminderd libido, nachtelijk zweten en onrust zijn signalen dat er iets niet goed gaat in de verwerking. Collega's, leidinggevenden en niet op de laatste plaats de partner van getroffene kunnen dit soort signalen goed herkennen. Ze moeten dan natuurlijk wel weten dat deze signalen te maken hebben met het niet goed verwerken van een incident. Daarvoor is het geven van psychoeducatie en voorlichting aan partners en leidinggevenden van belang. Gelukkig zijn er goede effectieve therapeutische methodieken als Eye Movement Desensitization and Reprocessing (EMDR) om PTSS te behandelen.

Wat wel of niet doen?

In het *Volkskrant Magazine* van zaterdag 16 maart 2013 las ik een artikel van Wilma de Rek onder de titel 'Met de dood voor ogen'. Het artikel gaat over Ada de Jong, die een boek schreef over een bergongeluk waarbij haar man en kinderen omkwamen. Voor haar ogen zag zij hen van de berg vallen. Na het ongeluk werd De Jong, die zelf ongedeerd bleef, naar een ziekenhuis gebracht, waar men haar medicatie wilde geven. Die weigerde zij, ze wilde helder blijven. Vervolgens kreeg ze een psycholoog toegewezen. Ze zei: 'Wat moet ik met een psycholoog? Ik ga nu niet praten over wat er met me aan de hand is, ik moet zaken regelen.' Een paar maanden later las De Jong het weblog van hoogleraar psychiatrie Berthold Gersons. Het ging over haarzelf. Iemand

vroeg hem: wat gaat er nu gebeuren met die mevrouw? Hij antwoordde dat het te hopen was dat ze haar niet onder de medicijnen stopten, dat ze helder blijft en de dingen kan doen die ze moet doen. De Jong reageerde met haar weigering puur intuïtief op het aanbod van medicijnen en een psycholoog. Achteraf denkt ze dat ze in dat ziekenhuis zelf in paniek waren.

Dit is waar het volgens mij om gaat. Hulpverleners moeten zo veel mogelijk aansluiten bij de behoefte van de getroffene. Ik wil niet eens spreken van slachtoffer. Voor mij impliceert slachtofferschap een afhankelijke rol. Terwijl het, hoe afschuwelijk ook allemaal, gaat om natuurlijk herstel. Steun bij het regelen van praktische zaken kan daarbij wel goed helpen. Niet het overnemen van de praktische zaken, maar helpen de weg te wijzen. Mensen helpen zo veel mogelijk zelf te doen. Vooral heel goed luisteren en observeren, psychologische hulp kan altijd nog in een later stadium, als het dan ook echt nodig is.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid van werkgevers en werknemers

De Richtlijn psychosociale ondersteuning geüniformeerden (Impact, Trimbos-instituut 2007) doet de aanbeveling om medewerkers zelf verantwoordelijk te laten zijn voor de eigen psychische gezondheid. Maar ook om, als er psychische klachten ontstaan, daar zelf hulp voor te zoeken. De werkgever is verantwoordelijk om een goed en veilig werkklimaat te creëren en georganiseerde collegiale ondersteuning aan te bieden.

Inmiddels is er een Veteranenwet die regelt dat veteranen zorg en erkenning en waardering krijgen. Een veteraan kan recht hebben op een (gedeeltelijk) Militair Invaliditeitspensioen (MIP) op grond van PTSS. Voor de politie heeft minister Opstelten van Veiligheid en Justitie begin 2013 de circulaire PTSS voor de politie in werking gesteld (Ministerie van Veiligheid en Justitie 2013). Hierin wordt PTSS, met terugwerkende kracht tot 2007, erkend als beroepsziekte. De werkgever wordt verantwoordelijk gesteld voor de door het werk opgelopen PTSS. Medewerkers dienen te worden onderzocht en gediagnosticeerd door het Psychotrauma Diagnose Centrum politiepoli (PDC-politiepoli). Een probleem is echter wel dat het in de praktijk vaak lastig blijkt vast te stellen of alleen het incident of de incidenten tot PTSS hebben geleid, of dat ook andere eerdere traumata, privé opgelopen, een rol

spelen. Het is nog afwachten hoe dit gaat uitpakken. Duidelijk is dat hier grote financiële gevolgen aan kunnen zitten voor de werkgever. Inmiddels is ook de Blauwdruk Mentale Zorglijn Politie (Gersons & Burger 2013) verschenen. Daarin geeft Gersons ook aan dat hoe goed de zorg ook geregeld wordt, het niet zo is dat politiemensen nooit meer psychische problemen zullen krijgen.

Belangrijk vind ik dat de zeventien aanbevelingen in 'de Blauwdruk' vooral betrekking hebben op het voorkomen van secundaire victimisatie. Recent onderzoek van Van der Velden e.a. (2013) wijst immers uit dat de context waarbinnen schokkende gebeurtenissen plaatsvinden in hoge mate bepaalt of het incident ook leidt tot ziek worden, meer nog dan het incident zelf. Het is kortom cruciaal hoe binnen een organisatie wordt aangekeken tegen en omgegaan met werknemers die een schokkende ervaring hebben gehad. Politiewerk mag dan zwaar en risicovol zijn, maar daarmee is nog niet gezegd dat men er psychisch letsel aan zou moeten overhouden.

Dit alles is ook relevant voor andere beroepsbeoefenaren en werkgevers. Een steunende context, erkenning en waardering en een veilig werkklimaat bieden naar mijn idee meer preventie dan snelle interventies en vroegtijdige screening. Erkenning en waardering betekenen soms ook afscheid nemen van elkaar. Erkennen dat het werk niet meer bij je past, dat je er op een goede manier – niet op grond van disfunctioneren – samen met je werkgever afscheid van neemt. Het is goed te beseffen dat dit er ook bij hoort.

Literatuur

Carlier 1999

I.V.E. Carlier, *Bedrijfsopvang bij de politie*, Academisch Medisch Centrum bij de Universiteit van Amsterdam, mei 1999.

Carlier e.a. 1994

I.V.E. Carlier e.a., *Ingrijpende gebeurtenissen in politiewerk* (Politiestudies 16), Arnhem: Gouda Quint 1994.

Carlier e.a. 1998

I.V.E. Carlier e.a., *Effect van individuele bedrijfsopvang bij getraumatiseerde politiemensen*, Academisch Medisch Centrum bij de Universiteit van Amsterdam, MFO Psychiatrie AMC/de Meren, Psychotraumagroep, 1998.

DSM-IV 1998

DSM-IV, *Beknopte handleiding bij de diagnostische criteria DSM-IV-TR*, Lisse: Swets & Zeitlinger 1998.

Gersons & Burger 2013

B.P.R. Gersons & N.R.R. Burger, *Blauwdruk Mentale Zorglijn Politie*, Diemen: Arq Psychotrauma Expert Groep 2013.

Impact, Trimbos-instituut 2007

Impact, Trimbos-instituut, *Multidisciplinaire richtlijn: vroegtijdige psychosociale interventies na rampen, terrorisme en andere schokkende gebeurtenissen*, Diemen: Impact 2007.

Impact, Trimbos-instituut 2010

Impact, Trimbos-instituut, *Richtlijn psychische ondersteuning geüniformeerden*, Diemen: Impact 2010.

Ministerie van Veiligheid en Justitie 2013

Ministerie van Veiligheid en Justitie, *Circulaire PTSS politie*, 2013.

De Rek 2013

W. de Rek, 'De dood voor ogen', *Volkscrant Magazine* 16 maart 2013, nr. 637.

Sijbrandij 2007

E.M. Sijbrandij, *Early interventions following psychological trauma* (promotieonderzoek AMC de Meern, Universiteit van Amsterdam), 2007.

Van der Velden 2013

P. van der Velden, *Het draait om stress*, NtVP-congres, 7 maart 2013.

Van der Velden e.a. 2009

P. van der Velden e.a., 'Naar een brede visie op psychosociale interventies na schokkende gebeurtenissen. Suggesties voor een herziening van richtlijnen', *De Psycholoog Wetenschap* 2009.

Van der Velden e.a. 2012

P. van der Velden e.a., 'Politie-stress: feiten en mythes', *Het Tijdschrift voor de Politie* (74) 2012-4, p. 6-9.

Van der Velden e.a. 2013

P.G. van der Velden e.a., 'Police officers: A high-risk group for the development of mental health disturbances? A cohort study', *BMJ Open* (3) 2013-1.

Vermetten e.a. 2012

E. Vermetten e.a. (red.), *Handboek posttraumatische stressstoornissen*, Utrecht: De Tijdstroom 2012.

De politiefunctionaris en het risico op PTSS

Een terechte zorg of medicalisering van een beroepsgroep?

*M.J.J. Kunst**

Per 1 januari 2013 is de Circulaire PTSS Politie in werking getreden, met terugwerkende kracht tot 1 januari 2007.¹ De circulaire beoogt een einde te maken aan de discrepantie in de beoordeling van posttraumatische stressstoornis (PTSS) als beroepsziekte tussen de verschillende korpsen. Hiermee is minister Opstelten van Veiligheid en Justitie tegemoetgekomen aan de kritiek die de Nationale ombudsman Alex Brenninkmeijer eind oktober 2012 hierop had geuit naar aanleiding van bij hem ingediende klachten en geeft hij uitvoering aan afspraken die al in 2007 met de vakbonden zijn gemaakt. De circulaire gaat echter een stuk verder dan het oplossen van de door Brenninkmeijer geconstateerde discrepantie en maakt tevens een einde aan het door de Centrale Raad van Beroep geformuleerde buitensporigheids criterium. Dit betekent dat voor de erkenning van PTSS als beroepsziekte het niet langer noodzakelijk is dat de PTSS het gevolg is van werk-omstandigheden met een *buitensporig* karakter. De belangrijkste reden om dit criterium te laten vallen lijkt te zijn geweest dat ook het normale werk van politiemensen (die werkzaam zijn in een uitvoerende, 'blauwe' functie of bij de recherche) buitensporig van aard is, in het bijzonder vanwege de regelmatige blootstelling aan traumatische of anderszins stresserende gebeurtenissen. Ook door hun dagelijkse werkzaamheden kunnen zij dus een PTSS oplopen, zo wordt gedacht.² De idee dat politiepersoneel in grote mate wordt blootgesteld aan stresserende gebeurtenissen en om die reden een verhoogd risico op

* Dr. mr. Maarten Kunst is als universitair docent verbonden aan het Instituut voor Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden.

1 Voor de integrale tekst, zie www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/circulaires/2013/01/15/circulaire-ptss-politie.html.

2 Zie hierover mevrouw Heitkönig, kennismakelaar bij de nationale politie, in een nieuwsbericht in een aflevering van het politievakblad *Blauw* van 5 februari 2013.

PTSS en andere psychosociale problemen loopt, is tevens de belangrijkste premisse die ten grondslag ligt aan het in juni 2011 gelanceerde Programma- en actieplan versterking professionele weerbaarheid Nederlandse politie (hierna: programma professionele weerbaarheid). In het beleidsdocument waarmee dit programma is gepresenteerd aan de Tweede Kamer wordt het vak van politiemann of -vrouw zelfs expliciet als 'hoogrisicoberoep' gekwalificeerd.³ In deze bijdrage zal ik, aan de hand van bestaand empirisch onderzoek, betogen dat deze veronderstelling onjuist is. Politieambtenaren worden weliswaar, zo wordt althans vaak gesuggereerd (zie hierover Shane 2010), veelvuldig blootgesteld aan potentieel traumatische en anderszins stresserende gebeurtenissen, maar daarmee is nog niet gezegd dat zij als gevolg daarvan ook een verhoogd risico lopen op het ontwikkelen van PTSS en andere (traumagerelateerde) psychosociale klachten. Voorts zal ik uitleggen dat het vermeende traumatiserende karakter van politiewerk moet worden begrepen in het licht van de geschiedenis van het begrip *trauma* in de westerse wereld en de tendens om steeds meer stresserende gebeurtenissen als potentieel traumatiserend te beschouwen. Deze tendens heeft tot onbedoeld gevolg dat allerlei normale stressvolle gebeurtenissen worden gemedicaliseerd. Ten slotte zal ik beargumenteren dat de getroffen maatregelen wel eens het simuleren van klachten zouden kunnen bevorderen. Eerst zal ik echter kort stilstaan bij de inhoud van het programma professionele weerbaarheid en de Circulaire PTSS Politie.

Het programma professionele weerbaarheid

Het programma professionele weerbaarheid beoogt de uitval van politieambtenaren door werkgerelateerde psychische klachten te verkleinen. In de programmatekst zijn verschillende maatregelen aangekondigd om dit te realiseren. Globaal gesproken kunnen deze maatregelen worden onderscheiden in maatregelen ter *preventie* van psychische klachten en maatregelen ter verbetering van *zorg* voor medewerkers die kampen met zulke klachten. Het programma beoogt de preventie van psychische klachten onder meer te verbeteren door reeds tijdens de werving en selectie van nieuw personeel te screenen

³ Voor de integrale tekst, zie www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/06/28/actieplan-versterking-professionele-weerbaarheid.html.

op verminderde weerbaarheid. Daarnaast zullen toekomstige aspirant-politiefunctionarissen worden onderwezen over het thema weerbaarheid en zal leidinggevend personeel hierover worden bijgeschoold. Ten slotte zullen ook speciale weerbaarheidstrainingen worden aangeboden om ziekteverzuim wegens psychische klachten te voorkomen.⁴ Teneinde betere zorg te verlenen aan medewerkers met psychische klachten zijn eveneens verschillende maatregelen voorgesteld. Het gaat hierbij onder meer om de oprichting van een laagdrempelig zorgloket voor politieambtenaren en hun familie,⁵ verbetering van de opvang door collega's (via bedrijfsopvangteams) door middel van de implementatie van de Richtlijn psychosociale ondersteuning geïnformeerde beroepen, versnelde inzet van tweedelijns zorg (indien noodzakelijk) en vergroting van kennis over het politiewerk onder hulpverleners.⁶

De Circulaire PTSS politie

Medewerkers die ondanks de maatregelen uit het programma professionele weerbaarheid toch tijdelijk of blijvend hun functie niet kunnen uitoefenen door werkgerelateerde klachten kunnen eventueel gederfde inkomsten vergoed krijgen door een beroep te doen op de loondoorbetalingsregelingen van het Besluit bezoldiging politie (Bbp).⁷ Het Bbp definieert een beroepsziekte als 'een ziekte, welke in overwegende mate haar oorzaak vindt in de aard van de aan de ambtenaar opgedragen werkzaamheden of in de bijzondere omstandigheden, waaronder deze moesten worden verricht, en die niet aan zijn schuld of onvoorzichtigheid is te wijten' (art. 1 lid 1 onder z). Blijkens

4 Veel van deze preventiemaatregelen zijn op dit moment nog niet geïmplementeerd. Alleen op het gebied van weerbaarheidstrainingen lijkt de nodige progressie te zijn geboekt.

5 Ter uitvoering van dit voorstel is, in navolging van het ministerie van Defensie, in april 2012 het 24/7 Loket *Politie* opgericht bij Stichting de Basis in Doorn – een instelling voor bedrijfsmaatschappelijk werk.

6 Naast maatregelen die met zoveel woorden in de oorspronkelijke programmatekst zijn aangekondigd, heeft de minister in het kader van het programma professionele weerbaarheid, en daarbij anticiperend op de invoering van de nationale politie, de Arq Psycho-trauma Expert Group de opdracht gegeven voorstellen te doen tot verdere optimalisering en professionalisering van de zorgverlening aan politiemensen met psychische klachten. Dat heeft recent geresulteerd in de *Blauwdruk mentale zorglijn politie*, ontwikkeld door de Arq Psychotrauma Expert Group (Gersons & Burger 2012).

7 Stb. 1994, 215: laatstelijk gewijzigd bij besluit van 24 oktober 2012 (Stb. 2012, 520). Het gaat hierbij om een aanvulling van het loon tot 100% van het salaris dat men genoot vóór het intreden van de ziekte (gedurende een tijdvak van maximaal 104 weken).

vaste rechtspraak van de Centrale Raad van Beroep is niet alleen vereist dat sprake is van een causaal verband tussen de klachten en de verrichte werkzaamheden, maar ook dat die werkzaamheden een buitensporig karakter hadden. Of dat zo is, zal bovendien door de betrokken werknemer zelf moeten worden aangetoond. Zoals ik in de inleiding reeds heb opgemerkt, is het buitensporigheids criterium (en dus de daarmee gepaard gaande bewijslast voor de werknemer) door de Circulaire PTSS Politie komen te vervallen voor politieambtenaren met PTSS.⁸

Met de Circulaire PTSS Politie beoogt de minister het leed van getraumatiseerde politiemensen te erkennen en sluit hij zich aan bij Registratierichtlijn E001 – Traumatische stress stoornissen van het Nederlands Centrum voor Beroepsziekten (hierna: registratierichtlijn TSS). In deze richtlijn worden politieambtenaren, net als in de tekst van het programma professionele weerbaarheid, expliciet genoemd als risicogroep voor het oplopen van beroepsgebonden PTSS.⁹ In de volgende paragraaf zal ik laten zien dat dit niet terecht is.

Empirisch onderzoek als valse legitimatie van nieuw politiezorgbeleid

Bij de aanbidding van het programma aan de Tweede Kamer in juni 2010¹⁰ werden door de minister twee onderzoeken aangehaald die de noodzaak ervan onderschreven: een 'bescheiden inventariserend' onderzoek van de Politieacademie naar psychosociale klachten onder politieambtenaren en een onderzoek van onderzoeksbureau Andersson Elffers Felix (AEF). Beide onderzoeken zijn uitgevoerd in opdracht van de Raad van Korpschefs. Uit het eerste onderzoek zou op basis van 'gevoerde gesprekken en literatuuronderzoek' blijken dat het aantal politieambtenaren dat kampt met sociale en psychische klachten is toegenomen. Volgens het AEF-onderzoek is tussen 5% en 7% van het politiepersoneel 'zeker verminderd mentaal weerbaar', terwijl

8 Naast aanvulling van het loon tijdens ziekte, kan de werknemer met een beroepsziekte ook aanspraak maken op vergoeding van geneeskundige behandeling of verzorging en smartengeld (tot een bedrag van € 136.100) ingevolge het Besluit algemene rechtspositie politie (Stb. 1994, 214; eveneens laatstelijk gewijzigd bij besluit van 24 oktober 2012 (Stb. 2012, 520)).

9 Zie www.beroepsziekten.nl/datafiles/E001.pdf.

10 Kamerstukken II 2010/11, 29 628, nr. 262.

tussen 20% en 30% 'waarschijnlijk verminderd mentaal weerbaar' is.¹¹ De kosten die hiermee gepaard gaan, worden door AEF geschat tussen € 221 en 543 miljoen per jaar. Het gaat hierbij om het totaal van medische kosten, kosten ten gevolge van ziekteverzuim of blijvende arbeidsongeschiktheid en indirecte kosten, zoals managementkosten en kosten die gepaard gaan met de inzet van bedrijfsopvangteams. De conclusies van het AEF-rapport zouden worden onderschreven door de resultaten van verschillende andere onderzoeken.¹²

Dat het AEF-rapport een van de belangrijkste bronnen betreft waarop het programma professionele weerbaarheid is gebaseerd, is op zijn minst opmerkelijk te noemen. De conclusies die door de onderzoekers worden getrokken, zijn gebaseerd op een uitgebreide literatuurstudie, een analyse van IBB-dossiers¹³ en een consultatie van drie groepen experts: (externe) deskundigen, bedrijfsartsen en lijnchefs. Het rapport bevat echter geen resultaten van nieuw empirisch onderzoek, terwijl daartoe toch voldoende aanleiding bestond. In het verleden is namelijk slechts summier onderzoek naar het psychologisch welbevinden van politiepersoneel verricht, terwijl aan de enkele beschikbare studies de nodige methodologische beperkingen kleven. Zo is het onderzoek van Carlier e.a. (1997), dat uitgebreid in het rapport wordt besproken en de belangrijkste informatiebron van het rapport lijkt te zijn, gebaseerd op een niet-representatieve steekproef van agenten die een *critical police incident*¹⁴ hadden meegemaakt en niet werden vergeleken met een controlegroep. De bevindingen dat 7% van de ondervraagden een PTSS had ontwikkeld na blootstelling aan zo'n gebeurte-

11 In het AEF-rapport worden de kwalificaties 'zeker verminderd mentaal weerbaar' en 'waarschijnlijk verminderd mentaal weerbaar' respectievelijk gedefinieerd als 'psychische aandoeningen en gedragsstoornissen, waaronder burn-out, depressie en PTSS' en 'verminderd functioneren, verminderde werkmotivatie en verstoorde relatie met familie'. Met name de definitie van 'waarschijnlijk verminderd mentaal weerbaar' is nogal breed en medicaliseert allerlei alledaagse gevoelens van ongemak.

12 In het najaar van 2011 schreef de minister aan de Kamer dat het belang van het programma nog eens werd bevestigd door de resultaten van het onderzoek *Veilig politiewerk: de basispolitie over geweldgebruik* (Politieacademie 2011). Ook uit dit onderzoek zou volgens de minister blijken dat het treffen van maatregelen hard nodig is.

13 De afkorting 'IBB' staat voor 'Individuele Belangenbehartiging'. Het gaat hierbij om dossiers die door de rechtsbijstandstak van de Nederlandse Politiebond worden aangelegd in het kader van juridische geschillen waarin werknemers van de politie verwikkeld zijn.

14 Hierbij gaat het om nogal uiteenlopende gebeurtenissen die politiemensen in de uitoefening van hun werk kunnen meemaken (zie hierover Carlier & Gersons 1992; Carlier e.a. 1993).

nis en maar liefst 34% kampte met *symptomen* van burn-out, depressie en PTSS zijn dan ook weinig informatief.¹⁵

Naast een verkeerde interpretatie van onderzoeksgegevens, biedt het onderzoek van AEF ook om een andere reden geen goed fundament voor het programma professionele weerbaarheid. De literatuurstudie die is verricht, is verre van volledig. Opvallend is vooral dat twee lijnen van onderzoek volkomen onderbelicht blijven. In de eerste plaats wordt niet vermeld dat binnen- en buitenlands onderzoek herhaaldelijk heeft gesuggereerd dat niet zozeer het meemaken van traumatische gebeurtenissen tijdens het werk, maar het ervaren van organisatie stressoren bepalend is voor de vraag of agenten klachten ontwikkelen. Van der Velden e.a. (2012) hebben hier kort geleden op gewezen in een artikel in *Het tijdschrift voor de politie*. In het artikel bespraken zij onder meer een studie van Van der Velden e.a. uit 2010. Uit deze prospectieve studie bleek dat ingrijpende gebeurtenissen in de privésfeer en conflicten met collega's of leidinggevendenden wél en ondervonden fysieke agressie en serieuze bedreigingen géén verband hielden met het krijgen van psychische klachten. In de tweede plaats blijft onvermeld dat politieagenten niet hoger scoren op vragenlijsten die psychosociale klachten meten dan mensen die in andere beroepsgroepen werkzaam zijn. Ook dat is zeer recent ondersteund door het werk van Van der Velden en collega's (2013). Zij vonden dat agenten niet meer gezondheidsklachten rapporteerden dan medewerkers van banken, supermarktmedewerkers, behandelend personeel van een psychiatrisch ziekenhuis, militairen en maatschappelijk werkers. Vergelijkbare bevindingen zijn gedaan in diverse buitenlandse studies (zie bijvoorbeeld Brough 2004; Hart e.a. 1995; Kirkcaldy e.a. 1995; Pendleton e.a. 1989).

Wanneer het voorgaande wordt overzien, rijst de vraag waarom vanuit Den Haag – met belastinggeld – zo stevig wordt ingezet op het vergroten van de mentale weerbaarheid van politiefunctionarissen. Mijns inziens zou een antwoord op deze vraag kunnen worden gevonden in de westerse tendens om stresserende gebeurtenissen als potentieel traumatiserend aan te merken. Deze tendens is onlosmakelijk verbonden met de opname van PTSS als psychiatrisch ziektebeeld in het *Diagnostic and statistical manual for mental disorders* (DSM), het hand-

15 Wellicht dat de studie die thans door de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht wordt uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum hier verandering in zal brengen.

boek dat psychiaters en psychologen gebruiken om een psychiatrische diagnose te kunnen stellen. Voordat ik nader inga op de verruiming van het begrip trauma, zal ik daarom kort stilstaan bij de ontstaansgeschiedenis van PTSS en de criteria waaraan moet zijn voldaan om van zo'n stoornis te kunnen spreken.

PTSS: de lobby om erkenning van een stoornis

PTSS is in 1980 voor het eerst opgenomen in de derde versie van DSM (APA 1980) en betekende erkenning van het leed waarmee veel Amerikaanse Vietnamveteranen kampten. Daarvoor was de stoornis bekend onder termen als *shell shock* (Eerste Wereldoorlog) en *concentratiekampsyndroom* (Tweede Wereldoorlog; zie Hovens & Van der Ploeg 2002). In de eerste editie van DSM was weliswaar een stoornis met de aanduiding *gross stress reaction* opgenomen, maar deze werd bij de tweede editie in 1968 geschrapt. Volgens Scott kwam dit doordat de leden van de werkgroep die in opdracht van de APA DSM-II voorbereidden geen 'first-hand' ervaring hadden met 'war neurosis' ten gevolge van de Tweede Wereldoorlog en de oorlog in Korea (p. 297). Chaim Shatan, een belangrijke voorvechter van de opname van PTSS in DSM, vermoedde dat ook de mogelijkheid van financiële claims tegen de Amerikaanse staat een rol speelde bij de beslissing om de *gross stress reaction* te schrappen (Scott 1990).

De introductie van PTSS in DSM was het gevolg van een succesvolle lobby door Amerikaanse psychiaters die zich het lot van Vietnamveteranen aantrokken, onder wie de zo-even genoemde Chaim Shatan (zie Scott 1990; zie ook Withuis 2010). Volgens Scott is deze lobby in werking gezet door een groep Vietnamveteranen die zichzelf verenigden onder de naam Vietnam Veterans Against the War (VVAW). Leden van deze beweging bezochten een lezing door Lifton over de invasie van de Verenigde Staten en het Zuid-Vietnamese leger in Cambodja om Noord-Vietnamese en Vietcongstellingen te kunnen aanvallen en de protesten die naar aanleiding daarvan werden georganiseerd. De samenwerking tussen Vietnamveteranen en psychiaters culmineerde uiteindelijk in de oprichting van het National Veterans Resource Project.¹⁶ Onder aanvoering van Vietnamveteraan Jack Smith zamelden

¹⁶ Scott (1990, p. 299) karakteriseert deze samenwerking als 'Street-Corner Psychiatry'.

de deelnemers aan dit project geld in voor het opzetten van een studie naar het geestelijk welbevinden van Vietnamveteranen: de Vietnam Generation Study. Die moest het bestaan van het *post-Vietnam syndrome* of *post-combat disorder* aantonen om de opname van deze stoornis in DSM-III te rechtvaardigen. Dit was geen sinecure, omdat Robert Spitzer, de voorzitter van de APA-werkgroep DSM-III, aanvankelijk weinig oren had naar de opname van een dergelijke stoornis in DSM-III en het niet meeviel voldoende data te verzamelen. Om Spitzer te overtuigen werd een werkgroep opgericht die zich ging bezighouden met het systematisch verzamelen van bewijs voor het bestaan van de stoornis en het opstellen van diagnostische criteria. Door intensief lobbyen lukte het deze werkgroep voet aan de grond te krijgen bij Spitzer. Spitzer richtte de Committee on Reactive Disorders op en gaf deze commissie de instructie om voor de werkgroep DSM-III nader onderzoek te doen en daarbij nauw samen te werken met enkele leden van de werkgroep. Volgens Scott (1990, 1993) was het dit succes dat uiteindelijk leidde tot de introductie van PTSS in DSM-III. 33 jaar later maakt PTSS nog altijd deel uit van de nomenclatuur van DSM en is de stoornis nog steeds onderwerp van politieke en maatschappelijke discussie.

PTSS volgens DSM-IV-TR

Volgens de huidige versie van DSM (DSM-IV-TR) kan de diagnose PTSS alleen worden gesteld, indien (1) blootstelling aan een traumatische gebeurtenis heeft plaatsgevonden, (2) gedurende ten minste één maand sprake is van één of meer symptomen van herbeleving, drie of meer symptomen van vermijding en twee of meer symptomen van verhoogde prikkelbaarheid ten gevolge van de traumatische gebeurtenis, en (3) deze symptomen ernstig lijden of beperkingen in functioneren teweegbrengen (APA 2000). Het eerste vereiste wordt ook wel het stressorcriterium genoemd en kan nader worden uitgesplitst in twee subcriteria: een objectief en een subjectief subcriterium. Het objectieve subcriterium heeft betrekking op de aard van de gebeurtenis. Het moet gaan om een doodsb bedreigende gebeurtenis, een gebeurtenis waarbij ernstig letsel zou kunnen hebben optreden of een gebeurtenis die de lichamelijke integriteit (van een ander) in gevaar had kunnen brengen. Men dient die gebeurtenis zelf te hebben meegemaakt, daar-

van getuige te zijn geweest of daarmee geconfronteerd te zijn geweest. Het subjectieve subcriterium heeft betrekking op de emotionele gesteldheid van het slachtoffer tijdens de gebeurtenis. Volgens dit criterium moet tijdens de gebeurtenis sprake zijn geweest van intense angst, afschuw of hulpeloosheid.

De verruiming van het begrip trauma sinds de introductie van PTSS in DSM

De omschrijving van stressorcriterium is sinds de introductie van PTSS herhaaldelijk gewijzigd. Daarbij ging het aanvankelijk voornamelijk om tekstuele wijzigingen ter *verduidelijking* van het in DSM-III wat vaag omschreven traumabegrip. Zo werd in DSM-III-R niet langer uitsluitend gesproken van *een gebeurtenis die voor vrijwel iedereen stresserend zou zijn*, maar ook van *een gebeurtenis die buiten de range van normale menselijke ervaringen ligt* (APA 1987). Daarnaast was echter ook sprake van een *verruiming* van het traumabegrip (voor een uitgebreid overzicht hierover, zie Weathers & Keane 2007). Een voorbeeld hiervan is dat in DSM-III-R de kring van personen die getraumatiseerd konden raken, uitgebreid werd van *directe* naar *indirecte* slachtoffers en *getuigen* van traumatische gebeurtenissen. Daarvan kon echter alleen onder bepaalde omstandigheden sprake zijn. Gelet op de voorbeelden die bij de definitie van het traumabegrip in de begeleidende tekst werden gegeven, gold voor indirect slachtofferschap de beperking dat sprake moest zijn van een bedreigende of letselveroorzakende gebeurtenis waarvan een familielid of vriend het slachtoffer was geworden. Het waarnemen van een traumatische gebeurtenis die een (willekeurige) ander was overkomen, kon alleen ook traumatisch voor de getuige zelf zijn indien het ging om een ongeluk of fysiek geweld waarbij het slachtoffer ernstig letsel had opgelopen of waardoor het slachtoffer was overleden.

In DSM-IV zijn deze beperkingen losgelaten en hoefde bovendien niet langer sprake te zijn van een gebeurtenis die voor vrijwel iedereen stresserend is en geen normale menselijke ervaring betreft. Sindsdien is voldoende dat sprake is van een doodsb bedreigende gebeurtenis, een gebeurtenis waarbij ernstig letsel zou kunnen hebben optreden of een gebeurtenis die de lichamelijke integriteit (van een ander) in gevaar had kunnen brengen. Hierdoor werd het aantal typen gebeurtenissen

dat mogelijk traumatisch van aard is aanzienlijk groter – een welkome ontwikkeling voor alles en iedereen die een boterham verdiende aan traumaslachtoffers. Wel werd toen de beperking van het subjectieve stressorcriterium in DSM opgenomen (het beleven van intense angst, afschuw of hulpeloosheid tijdens (het vernemen van) de gebeurtenis; zie APA 1994).

Naast een verruiming van het stressorcriterium in DSM, is het trauma-begrip de afgelopen decennia ook in de wetenschappelijke literatuur steeds verder opgerekt. In de eerste plaats worden thans ook allerlei stresserende gebeurtenissen die niet voldoen aan de huidige DSM-definitie van een traumatische gebeurtenis in verband gebracht met PTSS. Vaak worden zulke gebeurtenissen aangeduid met de term *negative life events*. Indien het gaat om gebeurtenissen die tijdens het werk plaatsvinden, wordt – zoals bijvoorbeeld in de eerdergenoemde studie van Carlier e.a. (1997) – ook wel gesproken van *critical incidents*. In de tweede plaats kan ook het aanhoren van verhalen van slachtoffers van traumatische gebeurtenissen traumatiserend zijn. Dat wordt *trauma transmission* genoemd. Hiervan bestaan twee varianten: (1) *transgenerational traumatization* en (2) *vicarious traumatization*. Bij *transgenerational traumatization* vindt overdracht van PTSS-symptomen plaats van ouder op kind. Het kind raakt dan als het ware besmet met de symptomen van het slachtoffer. Over dit fenomeen is vooral gepubliceerd met betrekking tot kinderen van Holocaustoverlevers (zie bijvoorbeeld Baranowsky e.a. 1998). Van *vicarious traumatization* is sprake wanneer een hulpverlener door het contact met een slachtoffer symptomen van PTSS ontwikkelt (zie hierover McCann & Pearlman 1990). Veelvuldig contact met slachtoffers door hulpverleners kan daarnaast ook leiden tot *compassiemoetheid*. Het overnemen van PTSS-symptomen gaat dan gepaard met gevoelens van uitblussing door de aanhoudende confrontatie met slachtoffers. Vaak wordt dat gezien als een specifieke vorm van werkgerelateerde burn-out – eveneens een klacht die veelvuldig met politiewerk in verband wordt gebracht (zie bijvoorbeeld Kop e.a. 1999).

De wetenschappelijke uitholling van het begrip trauma wordt weerspiegeld in de voorstellen die de afgelopen jaren zijn gedaan om in de vijfde versie van DSM een gewijzigde definitie van PTSS op te nemen.¹⁷ Naar alle waarschijnlijkheid wordt het stressorcriterium in

17 DSM-V zal, naar verwachting, in mei van dit jaar worden gepresenteerd (zie www.dsm5.org/).

de nieuwe versie van DSM grondig herzien. In de eerste plaats wordt ook schending van de seksuele eerbaarheid of bedreiging daarmee als mogelijk traumatiserend beschouwd. In de tweede plaats wordt ook de beroepsmatige confrontatie met de gevolgen van een traumatische gebeurtenis (bijvoorbeeld als hulpverlener) als potentieel traumatisch gekwalificeerd. Ten slotte komt vrijwel zeker het subjectieve subcriterium van het stressor criterium te vervallen. Vooral de tweede wijziging leidt ertoe dat bepaalde beroepen, waaronder diverse blauwe en recherchefuncties binnen de politie, worden bestempeld als risicofactor voor het ontwikkelen van PTSS – net zoals is gedaan in het beleidsstuk waarmee het programma professionele weerbaarheid in het leven is geroepen en in de registratierichtlijn TSS. In feite komt dit neer op de medicalisering van complete beroepsgroepen. Vanuit het perspectief van mentale weerbaarheid is dit toch een wat wrange constatering.

Naast medicalisering leidt de verruiming van het traumabegrip in DSM, wetenschappelijk onderzoek en beleidsdocumenten er ook toe dat het voor sommige weerbare mensen nog aantrekkelijker wordt om PTSS te simuleren, bijvoorbeeld om daar een financieel slaatje uit te slaan (zie hierover First 2010). Hier zal ik kort op ingaan in de volgende paragraaf.

Gesimuleerde PTSS

Het simuleren van symptomen van een psychiatrische stoornis ten behoeve van financieel gewin of andere voordelen wordt ook wel ‘malingeren’ genoemd (zie Merckelbach e.a. 2001). Er kunnen vier varianten van malingeren worden onderscheiden: (1) het compleet verzinnen van klachten, (2) het gedeeltelijk verzinnen of overdrijven van klachten, (3) het ten onrechte toeschrijven van reeds bestaande klachten aan een potentieel traumatische gebeurtenis en (4) het rapporteren van klachten die niet meer bestaan (Lipman 1962; Resnick 1997).

PTSS is, ook onder de huidige DSM-definitie, om twee redenen vatbaar voor malingeren. In de eerste plaats kan PTSS, in tegenstelling tot andere psychiatrische stoornissen, alleen worden gediagnosticeerd indien de bijbehorende symptomen veroorzaakt worden door een specifieke gebeurtenis. Mensen die uit zijn op schadevergoeding of

andere (financiële) voordelen kunnen een potentieel traumatische gebeurtenis dus aanwenden als legitimatie voor hun (gedeeltelijk) verzonden klachten. Sommige simulantanten gaan daarin zelfs zover dat zij ook liegen over het hebben meegemaakt van de gebeurtenis. Dit is onder meer aangetoond in het werk van Burkett (Burkett & Whitley 1998). Als Vietnamveteraan viel het hem op dat de Amerikaanse media met grote regelmaat getraumatiseerde Vietnamveteranen met een uitkering voor *service-connected disability* wegens *combat-related* PTSS aan het woord lieten. De veteranen vertelden over ervaringen die wel erg ver van zijn eigen belevenissen in Vietnam stonden. Door raadpleging van hun militaire dossiers kwam hij erachter dat velen van hen nooit direct aan de oorlogsverschrikkingen waren blootgesteld geweest of zelfs nooit in Vietnam waren geweest.¹⁸

In de tweede plaats zijn de meeste PTSS-symptomen subjectief van aard en daarom moeilijk verifieerbaar. Men kan de partner van iemand die stelt PTSS te hebben bijvoorbeeld wel vragen of hij/zij regelmatig last heeft van herbelevingen, maar een bevestigend noch ontkennend antwoord op die vraag zal voldoende zekerheid bieden. In het eerste geval kan immers niet worden uitgesloten dat de partner en het slachtoffer onder één hoedje spelen, terwijl in het tweede geval niet kan worden uitgesloten dat het slachtoffer hierover niet met zijn/haar partner heeft gesproken.

Om te voorkomen dat mensen die een traumatische gebeurtenis hebben meegemaakt ten onrechte met PTSS worden gediagnosticeerd, is in de vierde versie van DSM het voorschrift opgenomen om het malingeren van PTSS uit te sluiten in situaties waarin daarbij belang kan bestaan (APA 1994). Problematisch hierbij is dat er geen gouden standaard bestaat om malingeren te detecteren in diagnostisch onderzoek. Met behulp van gestandaardiseerde interviews/vragenlijsten die speciaal zijn ontwikkeld om simulantanten op te sporen, kan weliswaar een indicatie van *mogelijk* malingeren worden verkregen, maar ook niet meer dan dat. Dit is slechts anders wanneer – zoals bij enkele van de door Burkett ontmaskerde simulantanten – met zekerheid kan worden vastgesteld dat de traumatische gebeurtenis nooit heeft plaatsgevonden. Laat nu net deze laatste mogelijkheid door de Circulaire PTSS Politie voor wat betreft politieambtenaren om zeep worden geholpen. In de circulaire wordt namelijk expliciet opgemerkt dat de registratie

¹⁸ Dat geldt trouwens ook voor veteranen van meer recente oorlogen waarin de Verenigde Staten verwikkeld zijn geweest. Zie hiervoor de website www.stolenvvalor.com.

van incidenten in het incidentregistratiesysteem Basisvoorziening Handhaving geen voorwaarde is voor de toekenning van PTSS als beroepsziekte. Hierdoor wordt het leugenaars wel erg gemakkelijk gemaakt.

Tot besluit

In het voorgaande heb ik betoogd dat het nieuwe zorgbeleid ten aanzien van politiefunctionarissen (het programma professionele weerbaarheid en de Circulaire PTSS Politie) met werkgerelateerde psychische klachten niet berust op een deugdelijke empirische grondslag. Dat desondanks allerlei maatregelen zijn en worden getroffen om de mentale weerbaarheid van politiepersoneel te vergroten, hangt, zo heb ik laten zien, samen met de westerse tendens om steeds meer stresserende gebeurtenissen als potentieel traumatiserend aan te merken. Net als de introductie van PTSS in DSM zijn de maatregelen ingegeven door goede bedoelingen en beogen zij het leed van getraumatiseerden te erkennen. Eerdere uitingen van deze goede bedoelingen hebben in ons land geleid tot schadevergoedingsregelingen voor slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en militairen (zie hierover Kooistra 2011; Withuis 2010), alsook de introductie van de militaire GGZ (zie hierover Gersons e.a. 2006). Goede bedoelingen kunnen echter, zo weten we onder meer uit de literatuur over Vietnamveteranen, ook onbedoelde negatieve gevolgen hebben. De kosten die gepaard gaan met de militaire GGZ zijn in de Verenigde Staten groter dan die van de gezondheidszorg voor gewone burgers (zie Burkett & Whitley 1998), terwijl uitkeringen vanwege *combat-related* PTSS bijna 10% van alle lopende uitkeringen wegens *service-connected disability* vertegenwoordigen. Daarbij gaat het om bijna 270.000 veteranen. Het meest opmerkelijke is echter nog wel dat het aantal uitkeringen in verband met PTSS in de periode van 1999 tot 2006 met meer dan 120% is gestegen (Institute of Medicine & National Research Council 2007). Voor het Amerikaanse Department of Veterans Affairs was dit aanleiding om in 2007 de uitkeringspraktijk grondig onder de loep te nemen. Vanwege de relatief geringe betrokkenheid van Nederland bij gewapende conflicten sinds de Tweede Wereldoorlog en de oorlog in Nederlands-Indië zullen dergelijke excessen onder Nederlandse veteranen niet snel voorkomen. Laten we desondanks lering trekken uit

deze cijfers en niet dezelfde fout begaan, maar dan bij een andere beroepsgroep. Evenals werknemers uit andere beroepsgroepen verdienen politieambtenaren dat hun werkgever adequate maatregelen treft om uitval te voorkomen en goede zorg te krijgen bij ziekte. Het medicaliseren van hun werk past daar wat mij betreft niet bij.

Literatuur

AEF 2011

Andersson Elffers Felix (AEF), *De prijs die je betaalt... Politie: de kosten achter een hoog risicoberoep*, Utrecht: AEF 2011.

APA 1980

American Psychiatric Association (APA), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (3de druk), Washington, DC: APA 1980.

APA 1987

American Psychiatric Association (APA), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (3de, herziene druk), Washington, DC: APA 1987.

APA 1994

American Psychiatric Association (APA), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4de druk), Washington, DC: APA 1994.

APA 2000

American Psychiatric Association (APA), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4de, herziene druk), Washington, DC: APA 2000.

Baranowsky e.a. 1998

A.B. Baranowsky e.a., 'PTSD transmission: A review of secondary traumatization in Holocaust survivor families', *Canadian Psychology/Psychologie canadienne* (39) 1998-4, p. 247-256.

Brough 2004

P. Brough, 'Comparing the influence of traumatic and organizational stressors on the psychological health of police, fire, and ambulance officers', *International Journal of Stress Management* (11) 2004-3, p. 227-244.

Burkett & Whitley 1998

B.G. Burkett & G. Whitley, *Stolen valor: How the Vietnam generation was robbed of its heroes and its history*, Dallas, TX: Verity Press 1998.

Carlier & Gersons 1992

I.V.E. Carlier & B.P.R. Gersons, 'Development of a scale for traumatic incidents in police work', *Psychiatria Fennica (Supplementum)* (23) 1992, p. 59-70.

Carlier e.a. 1993

I.V.E. Carlier e.a., 'Een vragenlijst betreffende de emotionele intensiteit van traumatische politievervingen', *Tijdschrift voor Psychiatrie* (35) 1993-4, p. 254-264.

Carlier e.a. 1997

I.V.E. Carlier e.a., 'Risk factors for posttraumatic stress symptomatology in police officers: A prospective analysis', *Journal of Nervous & Mental Disease* (185) 1997-8, p. 498-506.

First 2010

M. First, 'The PTSD stressor criterion as a barrier to malingering: DSM-5 draft commentaries', *Psychological Injury and Law* (3) 2010-4, p. 255-259.

Gersons & Burger 2012

B.P.R. Gersons & N.R.R. Burger, *Blauwdruk mentale zorglijn politie*, Diemen: Arq Psychotrauma Expert Group 2012.

Gersons e.a. 2006

B.P.R. Gersons e.a., 'Geestelijke gezondheidszorg voor militairen en veteranen', *Militaire Spectator* (175) 2006-4, p. 168-170.

Hart e.a. 1995

P.M. Hart e.a., 'Police stress and well-being: Integrating personality, coping and daily work experiences', *Journal of Occupational and Organizational Psychology* (68) 1995-2, p. 133-156.

Hovens & Van der Ploeg 2002

J.E. Hovens & G.J. van der Ploeg, 'Hoe het trauma het gewone leven binnendrong: de geschiedenis van de PTSS sinds de negentiende eeuw', *Tijdschrift voor Psychiatrie* (44) 2002-12, p. 803-811.

Institute of Medicine & National Research Council 2007

Institute of Medicine & National Research Council, *PTSD compensation and military service*, Washington, DC: The National Academies Press 2007.

Kirkcaldy e.a. 1995

B. Kirkcaldy e.a., 'Work stress and health in a sample of U.S. police', *Psychological Reports* (76) 1995-2, p. 700-702.

Kooistra 2011

S.B. Kooistra, *De posttraumatische stressstoornis en het slachtofferschap: een literatuurstudie naar de receptie van PTSS in Nederland tussen 1970 en 2000* (masterscriptie Amsterdam UvA), 2011 (geraadpleegd op 14 april 2013 op <http://dare.uva.nl/document/335182>).

Kop e.a. 1999

N. Kop e.a., 'Burnout, job stress, and violent behaviour among Dutch police officers', *Work & Stress* (13) 1999-4, p. 326-340.

Lipman 1962

F.D. Lipman, 'Malingering in personal injury cases', *Temple Law Quarterly* (35) 1962, p. 141-162.

McCann & Pearlman 1990

L.I. McCann & L.A. Pearlman, 'Vicarious traumatization: A framework for understanding the psychological effects of working with victims', *Journal of Traumatic Stress* (3) 1990-1, p. 131-149.

Merckelbach e.a. 2001

H. Merckelbach e.a., 'De Nederlandse versie van de SIMS: psychodiagnostisch gereedschap', *De Psycholoog* (36) 2001, p. 586-591.

Pendleton e.a. 1989

M. Pendleton e.a., 'Stress and strain among police, firefighters, and government workers: A comparative analysis', *Criminal Justice and Behavior* (16) 1989-2, p. 196-210.

Politieacademie 2011

Politieacademie, *Veilig politiewerk: de basis over geweldgebruik*, Apeldoorn: Politieacademie 2011.

Resnick 1997

P.J. Resnick, 'Malingering of posttraumatic disorders', in: R. Rogers (red.), *Clinical assessment of malingering and deception* (2de druk), New York: Guilford Press 1997, p. 130-152.

Scott 1990

W.J. Scott, 'PTSD in DSM-III: A case in the politics of diagnosis and disease', *Social Problems* (37) 1990-3, p. 294-310.

Scott 1993

W.J. Scott, *The politics of readjustment: Vietnam veterans since the war*, New York: Walter de Gruyter 1993.

Shane 2010

J.M. Shane, 'Organizational stressors and police performance', *Journal of Criminal Justice* (38) 2010-4, p. 807-818.

Van der Velden e.a. 2010

P.G. van der Velden e.a., 'Confrontations with aggression and mental health problems in police officers: The role of organizational stressors, life-events and previous mental health problems', *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy* (2) 2010-2, p. 135-144.

Van der Velden e.a. 2012

P.G. van der Velden e.a., 'Politie-stress: feiten en mythes', *Het Tijdschrift voor de Politie* (74) 2012-4, p. 6-9.

Van der Velden e.a. 2013

P.G. van der Velden e.a., 'Police officers: A high-risk group for the development of mental health disturbances? A cohort study', *BMJ Open* (3) 2013-1.

Weathers & Keane 2007

F.W. Weathers & T.M. Keane, 'The Criterion A problem revisited: Controversies and challenges in defining and measuring psychological trauma', *Journal of Traumatic Stress* (20) 2007-2, p. 107-121.

Withuis 2010

J. Withuis, 'Opkomst en neergang van PTSS: een sociologische duiding van het succes van de posttraumatische stressstoornis', *Directieve therapie* (30) 2010-3, p. 149-159.

Frontlijnwerken in de grote stad

B. Rombout*

Bureau Frontlijn van de gemeente Rotterdam is een relatief klein organisatieonderdeel met een bijzondere taak en opdracht. De taak omvat het uitvoeren van frontlijnwerken in de achterstandswijken en een van de opdrachten is innovatie en ontwikkelen van nieuwe methodieken.

Innovatie laat zich niet zo makkelijk kaderen binnen politieke en bureaucratische grenzen, maar toch heeft het college van B&W het aangedurfd een dergelijk bureau binnen de gemeentelijke organisatie te plaatsen. Dat zorgt natuurlijk voor wrijving, maar ook voor glans.

Recent wordt onder andere bij de vorming van gebiedsteams, dankbaar gebruik gemaakt van de uitvoeringservaring die we in de frontlijn (de scheidslinje burger-overheid) hebben opgedaan. Om alle misverstanden te voorkomen: ik schrijf dit stuk vanuit een persoonlijke visie, waarbij ik de vrijheid neem om mijn mening te geven. Ik daag de lezer ook uit om met tegenargumenten te komen, dat scherpt het debat.

Bij Bureau Frontlijn werken 11 ambtenaren, 40 inhoudelijk professionals en zo'n 100 tot 150 studenten. We hebben verschillende programmaonderdelen (zie kader). Sinds de officiële start in 2006 hebben we langzaam maar zeker voor veel verschillende doelgroepen methodieken ontwikkeld. Uiteindelijk doel is dat we 'antwoorden' vinden voor alle leeftijdscategorieën en op alle leeftijden.

Ons doel is om op een systematische, methodische en duurzame manier een einde te maken aan de achterstandssituaties. De kansen van mensen van -9 maanden oud tot aan het einde van hun leven moeten veel beter worden benut. Het gaat daarbij om waarden als recht op zelfbeschikking, zelfredzaamheid én wederkerigheid.

Ik zie mijzelf en het bureau niet als een redder in nood, maar meer als een poging het openbaar bestuur op te frissen en te verbeteren. Wat ik wel bijzonder vind, is dat een organisatie als Bureau Frontlijn kan bestaan binnen het openbaar bestuur. Verandering van binnenuit is misschien wel mogelijk.

* Barend Rombout is hoofd van Bureau Frontlijn in Rotterdam.

Als burgers met ons in zee gaan (98% zegt ja), proberen we de burger door coachen en trainen duurzaam zelfredzaam te maken. Het gaat doorgaans om eenvoudige problemen, maar vaak zijn het er nogal veel per gezin. Slechts in zo'n 15% van de casussen hebben we 'echte' specialisten nodig, die we in overleg met het gezin inschakelen. We wijzen mensen erop dat ze ons vrijwillig toelaten in hun woning en dat ze die vrijwilligheid elk moment kunnen opzeggen.

De beginselen die we nadrukkelijk in de aanpak betrekken, zijn 'fair play', 'proportionaliteit' en 'subsidiariteit'. Door ons vertaald in 'eerlijke behandeling', 'betrouwbaar en eerlijk zijn', 'inzetten van het minst zware middel' en 'inzetten van de minst zware wetgeving'. Uiteraard maken we altijd een einde aan illegale of criminele situaties, maar dat kan ook met zo min mogelijk schade voor de burger. We voeren ons werk uit met het beeld van de grote machtige overheid versus dat kleine poppetje, de burger. Daarbij past een houding van fatsoen, terughoudendheid, respect en compassie met zwakke burgers.

Zwakke burgers

In de grote stad kennen we veel zwakke burgers. En uiteraard is er meer criminaliteit en overlast. We zien dat de overheid moeite heeft met inschatten wat de oorzaak is van een situatie. Is er sprake van 'eigen schuld', of is er, wat we meestal zien, sprake van onkunde en het ontbreken van vaardigheden? We komen bij veel zogenoemde 'multiproblem' gezinnen over de vloer.

Wat dergelijke gezinnen nodig hebben om hun problemen op te lossen, is een brede, integrale 'gezond verstand'-aanpak, in plaats van een versnipperde aanpak. Verder is niet de motivatie van het gezin of de burger het probleem, zoals de overheid vaak lijkt te denken, maar het ontbreken van vaardigheden. Men kan het niet en snapt het niet en neemt vervolgens de verkeerde besluiten. Dat de motivatie daarvoor ook afneemt, lijkt me logisch. De ontbrekende vaardigheden leiden ook tot een slechter gebruik van voorzieningen. Men is niet in staat zijn rechten te effectueren en vervult zijn plichten ook niet op tijd, wat vaak leidt tot straf.

Het misverstand omtrent de motivatie is makkelijk uit te leggen met het volgende voorbeeld. We hebben een klein onderzoek gedaan onder 140 moeders met jonge kinderen die wij begeleiden. Hieruit

bleek dat een moeder met drie jonge kinderen gemiddeld € 35 per week te besteden had aan boodschappen. Bijna alle gezinnen hadden schulden van ongeveer € 6.000 en hoger. De stress in deze gezinnen was enorm hoog. Leven van € 5 per dag met drie kinderen is een enorme opgave. Meestal was de laatste week van de maand het geld al op. Zeg nou eerlijk, zou u bewust voor zo'n leven kiezen, altijd enorme stress? Elk foutje wordt direct afgestraft en betekent geen eten of weer moeten rommelen. Ik kies daar in ieder geval niet voor. Bovendien is er nog een aspect dat zwaar meeweegt, namelijk de uitzichtloosheid. Als je eenmaal in een dergelijke situatie zit (in Rotterdam naar schatting 120.000 mensen), kom je er zonder hulp nooit uit.

Vanuit de duizenden gezinnen en jongeren die we kennen, is voor mij overduidelijk wat het probleem is, namelijk het ontbreken van vaardigheden en de slechte bereikbaarheid van veel voorzieningen voor deze groep. Zelf kunnen ze hun problemen niet goed voor het voetlicht brengen. Doordat professionals niet zoveel kunnen met de soms gebrekkige informatie, ontstaan aan balies van instellingen 'Babylonische spraakverwarringen'.

Nog een voorbeeld waarom de overheid en sommige groepen burgers elkaar maar moeilijk vinden en begrijpen, is het volgende: Rotterdam telt 100.000 laaggeletterden, van wie 35.000 analfabeet zijn, en u raadt het al: we sturen hun een brief. Nu pleit ik er absoluut niet voor om het hele systeem aan te passen. Dat zou veel te duur zijn en voor 85% van de burgers werkt het systeem. In Rotterdam ligt dat overigens beduidend lager, namelijk maar zo'n 70%. Dus 30% van de Rotterdammers redt zich maar moeizaam of zelfs helemaal niet in het 'bureaucratische systeem'. Door de vergrijzing, maar ook doordat we het steeds ingewikkelder maken daalt het percentage burgers dat zich goed redt. Misschien komt het door de crisis, maar de trend is dat de overheid harder ingrijpt als de burger het fout doet. Het te laat inleveren van formulieren, een kruisje verkeerd zetten, niet tijdig regelingen stopzetten als de situatie verandert, en de conclusie 'fraude' is al snel getrokken, met grote gevolgen voor de betrokkenen. Bij de straf die uitgedeeld wordt (de overheid gaat te vaak uit van boze opzet), wordt nauwelijks rekening gehouden met de gevolgschade voor de omgeving van de betrokkenen. Ook heel jonge kinderen zijn de dupe van een huisuitzetting bij huurschuld of van het korten of zelfs stopzetten van de uitkering. Ik vind dat we hierbij veel te ver gaan. Overigens is het natuurlijk niet zo dat het hebben van kinderen betekent dat je de huur

niet meer hoeft te betalen of dat je mag frauderen. Integendeel, er is maatwerk nodig, waardoor de schade voor kinderen, ouderen en andere zwakkeren, die part noch deel hebben, wordt beperkt of voorkomen. Behalve gevolgschade voor betrokkenen, zoals kinderen, is er ook vaak behoorlijke gevolgschade voor de maatschappij. Een huisuitzetting heeft bijvoorbeeld tot gevolg dat kinderen naar een andere school moeten en ook vaak een jaartje over moeten doen. Als het drie kinderen betreft, gaat het al snel om ongeveer € 20.000 extra kosten voor onderwijs. Deze kinderen zullen ook pas een jaar later op de arbeidsmarkt komen, dus gaat het om nog hogere maatschappelijke kosten.

Er is dus alle reden om zwakkere burgers met iets meer compassie te bejegenen en beter te onderzoeken of er bij overtreding van regels en procedures sprake is van boze opzet en fraude of slechts van 'niet kunnen'.

De programma's van Bureau Frontlijn

Childrenzone: een programma voor kinderen in het basisonderwijs en hun ouders. Doel is om de talenten van kinderen zo goed mogelijk te ontwikkelen. Ouders spelen een onmisbare rol, dus ook armoedebestrijding, opvoedingsondersteuning gericht op onderwijs en coachen van ouders en kind zijn hierbij logische onderdelen. We werken nu op 11 basisscholen, maar binnen één jaar moet dat doorgroeien naar 34 basisscholen. Dit programma wordt uitgevoerd in opdracht van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid.

Maatschappelijk herstel: een programma dat zich richt op de nazorg van mensen die klaar zijn met hun verslavingsbehandeling. Vaak vallen deze mensen in een groot gat. Vanuit een beschermde omgeving komen ze thuis. De buurt zit niet op hen te wachten en is bang dat het opnieuw misloopt en er opnieuw overlast en ellende ontstaan. Doordat 'voorzorg' ontbreekt, gebeurt het zeer regelmatig dat de huur is opgezegd, de woning is vervuild en er stapels rekeningen liggen. Gevolg is een hoge recidive; mensen vallen terug en komen opnieuw terecht op een dure plek in de GGZ-verslavingszorg.

Jeugd Interventieteam: een programma dat zich richt op de nazorg van jongeren die uit detentie komen of ernstige overlast veroorzaken. Naast de basisbehoeften, zijn onderwijs en werk (stages) belangrijke doelen en natuurlijk het voorkomen van recidive, die we met deze aanpak terugbrengen van 50% naar 10%. Ook wordt het hele gezin betrokken bij de

'begeleiding', waardoor we ook vroegtijdig eventuele problemen bij jongere broertjes detecteren.

Kantelwijken: in de deelgemeente IJsselmonde voeren we een achter-de-voordeurproject uit. In bepaalde straten zijn veel sociale problemen en mensen weten de weg niet goed in een ingewikkelde wereld. We begeleiden mensen bij het oplossen van de problemen en het vinden van de juiste 'loketten'.

E-learning: een programma dat bestaat uit drie modules. De eerste is Opvoedingsondersteuning 0-4 jaar. Dan is er Wegwijs in Nederland: hoe werkt Nederland, uitgelegd aan de hand van een spaakmodel op alle leefvelden, zoals wonen, werk en inkomen, gezondheid, opvoeden, enzovoort. De derde module richt zich op het opvoeden van pubers. In ontwikkeling zijn Wegwijs in Nederland voor ouderen, een taalmodule en een module goede en veilige zwangerschap.

Crisisprogramma: een programma dat zich richt op mensen die ondanks goede netwerken en brede zorg toch door 'het systeem' heen vallen. Als de crisis is opgelost, proberen we mensen weer terug te 'duwen' in de reguliere systemen.

Asoverhuurder: deze aanpak richt zich op asociale verhuurders. Doel is huurders te beschermen tegen de criminele methoden van bepaalde verhuurders en tegen uitbuiting. Zeer regelmatig krijgen zwakkere huurders te maken met intimidatie, huisvredebreuk, geweld en vernieling door hun verhuurder. Samen met de politie en gemeente worden strafrechtelijke en bestuurlijke maatregelen getroffen.

Veldacademie: een kenniscentrum en een duurzame samenwerking met de TU Delft. Studenten krijgen op locatie (in het veld) college en doen gericht onderzoek. Het gaat vooral om studenten bouwkunde en industrial design, maar van andere universiteiten, zoals de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Universiteit Leiden, komen ook steeds meer studenten, onder anderen studenten bestuurskunde, sociologie en psychologie.

In ontwikkeling

Gezonde baby's: een samenwerking met Erasmus MC en Bouman GGZ met betrekking tot het voorkomen en begeleiden van probleemzwangerschappen. Er worden veel kinderen geboren met 'defecten' als gevolg van een ongezonde leefstijl van de moeder. Het programma koppelt 'vroeg' voorlichting aan medische en sociale zorg (wegnemen van stress). De (toekomstige) moeder leert vaardigheden waarmee ze in staat is haar kind goed op te voeden en een goede kans te bieden.

Childrenzone voor VO: specifieke ondersteuning voor leerlingen in het voortgezet onderwijs door het aanpakken van de sociale problematiek met ouders, studiebegeleiding door wo-studenten en het voorkomen van pesten en schooluitval.

Gezonde ouderen: een programma waarbij ouderen worden gestimuleerd om te bewegen, gezond te eten en zo veel mogelijk zelfredzaam te blijven en een maatschappelijke bijdrage te leveren (bijvoorbeeld verhalen vertellen).

Voor- en nazorg: een programma waarbij de voor- en nazorg voor mensen die worden opgenomen in een ziekenhuis, GGZ of verslavingsinstelling standaard wordt geregeld. Is er een eigen netwerk, dan moeten mensen het zelf regelen. Bij afwezigheid van familie of netwerk wordt voorzorg (voorkomen dat het huis wordt ontruimd) en nazorg (versnellen van het genezingsproces en voorkomen van terugval) geleverd.

Eigen verantwoordelijkheid?

Uit het vorenstaande zou men kunnen afleiden dat ik vind dat de overheid de schuld is van alles en dat mensen geen eigen verantwoordelijkheid hebben. Het tegendeel is waar, ik geloof sterk in eigen verantwoordelijkheid voor iedereen. Maar in mijn ogen is het een belangrijke taak van de overheid om haar meest zwakke burgers het beste te beschermen. En ik geloof er ook in dat verantwoordelijkheid en vaardigheden hand in hand gaan. Dus iemand niet straffen voor iets wat hij niet kan. Een voorbeeld: Rotterdam kent veel problemen met zwangere vrouwen en zeer jonge baby's. Er is voor westerse begrippen een hoge kindersterfte en er zijn veel vroeggeboorten. De oorzaken daarvan zijn divers, maar een aantal zaken springt eruit. Tijdens de zwangerschap wordt er gerookt en alcohol gebruikt, wat zeer nadelig is voor de foetus. Een extra nadeel voor aanstaande moeders in de achterstandswijken is de hoge 'sociale' stress veroorzaakt door armoede en andere problemen, die ook zeer nadelig is voor het ongeboren kind. In de achterstandswijken worden verhoudingsgewijs ook nog eens de meeste kinderen geboren en er zijn veel tienermoeders. Natuurlijk is de aanstaande moeder zelf verantwoordelijk en ook de vader, hoewel die laatste zich regelmatig onttrekt aan zijn verantwoordelijkheid. Na de geboorte is er regelmatig ook te weinig van alles, te weinig kennis, te weinig materiële zaken en te veel armoede en ellende. De moeder

doet haar best, houdt van haar kind, maar kan het niet geven wat het nodig heeft.

Het gevolg is dat veel kinderen met 'beschadigingen' worden geboren en na de geboorte niet die kansen krijgen waarop ieder kind recht heeft. Toch krijgt ook dit kind op den duur steeds meer verantwoordelijkheid toebedeeld om uiteindelijk als volwassene volledig verantwoordelijk te worden gehouden voor zijn daden. Dan vind ik het te kort door de bocht om te zeggen 'eigen schuld, dikke bult'. We kunnen veel meer doen om dit soort kinderen beter te beschermen.

Bureaucratie

Uit de eigen praktijk ken ik honderden voorbeelden van mensen die 'vermorzeld' worden door de bureaucratie.

Van een licht verstandelijk gehandicapte jonge moeder worden alle kinderen direct na de geboorte afgepakt. Ze is dakloos, heeft geen inkomen, ze heeft geen zorgverzekering en slaapt bij kennissen en vrienden. De Jeugdzorg zorgt alleen voor kinderen. Deze moeder, geestelijk zelf nog een kind, wordt aan haar lot overgelaten, en een vierde zwangerschap volgt. Bureau Frontlijn komt haar dan tegen, acht maanden zwanger. Ze heeft nooit psychische hulp gehad, terwijl je als redelijk mens toch kan bedenken dat het afpakken van een kind van een moeder leidt tot groot verdriet en schade. Wat doet Bureau Frontlijn in zo'n geval? Wij geven haar voorlichting over het verkrijgen van anticonceptie en regelen dit ook, want zonder zorgverzekering valt dat niet mee. We regelen een woning, inkomen en een dagbesteding. Deze vrouw mag haar kinderen slechts één keer per maand een uurtje zien. Op de vraag wat ze moet doen om weer moeder te worden van deze kinderen, krijgt ze geen antwoord. Later wordt haar oudste kind (inmiddels 5 jaar) zeer ernstig ziek, leukemie. Op een dag wordt ze gebeld door de jeugdzorginstelling dat haar zoon inmiddels zo ziek is dat hij waarschijnlijk de nacht niet zal halen. Maar ze mag hem niet bezoeken. Wat volgt is een soort ontploffing. Met haar moeder en vriend wordt het Sofiakinderziekenhuis op stelten gezet, personeel wordt bedreigd, er wordt geschopt en met spullen gegooid, en dat op een afdeling met heel zieke kinderen. Bureau Frontlijn wordt erbij gehaald, we weten de zaak te sussen en zijn contact voor het ziekenhuis. Later blijkt dat de moeder geschikt is als donor, een ingreep volgt

en het gaat een tijdje goed; een paar maanden later overlijdt het jongetje toch. Ook dan houdt de ellende niet op, want wederom wordt het moeder verboden haar overleden kind te zien. Nadat Bureau Frontlijn samen met een andere instelling 'iets minder vriendelijk' is geworden, komt dat alsnog in orde.

Een andere casus. Er is een boekhouder, zo'n 45 jaar oud. Zijn vrouw overlijdt en behalve eten en het huis een beetje schoonmaken doet hij een jaar lang helemaal niets, hij werkt niet en betaalt geen rekeningen. Uiteindelijk lukt het een vriend hem mee te krijgen naar een psycholoog, dat helpt. Hij zoekt voor zijn andere problemen hulp bij ons. Het verbaast ons dat geen van de organisaties enige clementie heeft met zijn situatie. Hij kan zijn schulden overigens gewoon betalen binnen een redelijke termijn. Toch moet hij zijn huis uit, want hij heeft niet gereageerd op aanmaningen van de woningcorporatie, en ook alle verhogingen en buitengerechtigde kosten van alle betrokken organisaties moet hij gewoon betalen. We regelen een andere woning, brengen samen met hem ordening in de administratieve chaos en binnen een halfjaar heeft hij weer een baan en gaat het hem weer goed.

Een ander voorbeeld betreft een jongere na zijn detentie. Hij zit op school en inkomen is geregeld. Inmiddels lukt het ook om huisvesting te regelen, een kamer mét woonbegeleiding; ideaal voor deze jongere, want thuis kan hij eigenlijk niet meer blijven en zelfstandig wonen is nog een stapje te ver. Na vijf maanden is de reclassering er echter nog niet in geslaagd om begeleiding te regelen. Zonder die begeleiding gaat de woning niet door. Na enige druk lukt dat toch

En nog een voorbeeld. Een moeder heeft een tweeling die ernstig gehandicapt is, een jongere dochter van 18 die op de bank hangt, en een zoontje van 9, die waarschijnlijk een autistische stoornis heeft. Die zit op de basisschool in de klas met schermen om zich heen, anders is hij niet te handhaven. Zijn verjaardag viert hij nooit, want er komt toch niemand, en ook mag hij nooit op een verjaardag komen. Haar man zit een lange straf uit. Door alle gedoe is ze drie jaar geleden haar baan kwijtgeraakt. Er was nergens plaats voor haar ernstig gehandicapte oudste zoon, zodat ze die zelf moest verzorgen. Ze komt bij ons aankloppen, we hebben dan nog drie dagen om een grote huurschuld op te lossen, want anders volgt een huisuitzetting. Het lukt met hangen en wurgen, samen met een fonds. Tijdens het contact blijkt dat het alimentatiebedrag is afgehouden van haar uitkering, terwijl haar man vastzit, geen inkomen heeft en de alimentatie dus niet betaalt. Ook

met de zorg is van alles misgegaan, waardoor de zorgverlener geld heeft gekregen dat voor de vrouw bestemd was: ze verzorgde haar zoon immers zelf en moest haar baan opzeggen. De onterecht ingehouden alimentatie en het zorggeld blijken bij elkaar ruim voldoende om alle schulden af te lossen, en dat gebeurt ook. Mevrouw en dochter hebben een baan en voor de jongste zoon is er inmiddels goede zorg. Ik zou nog eindeloos door kunnen gaan met dit soort casussen, maar daar doe ik de lezer geen plezier mee. Ook bij de begeleiding van jongeren na detentie zie ik vaak schrijnende gevallen, soms krijgen ze van ons het eerste compliment van hun leven. Dat is natuurlijk geen enkel excuus voor crimineel gedrag en dat keur ik ook zeker af. Maar soms kan ik het wel een beetje begrijpen. Een positieve bejegening en het over de toekomst hebben lijken oplossingen. Recent zei ex-politicus Rob Oudkerk in het tv-programma *De wandeling*: 'Iets goed maken, dat kan helemaal niet, dat is onzin, wat fout was blijft fout. Je kan wel iets anders doen. Je kan het vanaf nu goed doen.' En dat houden we deze jongens dan maar voor.

Hoe kan het beter?

Behalve een brede, integrale (niet een gestapelde) aanpak, die gericht is op groei, op leren en op zelfredzaamheid, moet er nog iets veranderen. We moeten weer teruggaan naar de kern, naar de filosofische vragen en zaken waar het om gaat in het leven. Zoals de vraag 'Ben ik belangrijk, hoor ik erbij?', die voor iedereen speelt van de wieg tot het graf. Zelf sturen, zelf kunnen beslissen en de mogelijkheid tot leren zijn eveneens onontbeerlijk voor een fatsoenlijk leven. Maar voor velen die in een achterstandswijk wonen, geldt: je bent niet belangrijk, je bent lastig, je bent crimineel, arm en je veroorzaakt overlast, maar belangrijk? Nee, verre van dat. Daar ligt een sleutel, maak mensen weer belangrijk en je zult zien, dat zijn ze. Rotterdam heeft 85.000 kinderen onder de 10 jaar, van wie een groot gedeelte opgroeit in de achterstandswijken. Gaan zij straks massaal de bijstand in of worden het talentvolle werkers? Meedoen is niet zozeer een plicht, als wel een noodzaak. Iedereen heeft het recht om mee te doen, in onderwijs, op de arbeidsmarkt, enzovoort. Alleen op die manier kan de vraag 'Ben ik belangrijk?' worden ingevuld.

Ik heb 25 jaar met veel plezier bij de politie gewerkt en dat is een heel goede basis voor het werk dat ik nu doe. In 2000 ben ik overgestapt naar de gemeente. Waar ik goed in ben, is de juiste mensen bij elkaar zoeken. Want deze klus is onmogelijk zonder goed team. Een van de succesformules van de aanpak is de intensieve aandacht die we aan jongeren en gezinnen kunnen geven. Hiervoor maken we gebruik van hbo-studenten, die een jaar stage lopen en uiteraard goed begeleid en op dagelijkse basis worden aangestuurd. Jaarlijks gaat het om ruim honderd studenten en dit jaar groeit dat naar ruim tweehonderd. Met zo'n vijftig professionals erbij brengen we een flinke club op de been om de problemen aan te pakken. Het werken met de studenten zie ik als een soort stille revolutie. Wij laten hen namelijk op de frontlijnmanier werken en brengen ook de frontlijnnormen en -waarden bij. Ik gebruik bij de trainingen die we studenten en nieuwe medewerkers geven, altijd het beeld van de trechter. De 'normale' trechter staat rechtop. Hoe lager in de trechter, hoe meer voorschriften en procedures en hoe minder je 'mag' als professional. De 'frontlijn'-trechter staat op zijn kop, dat betekent dat 'je ervan bent', dat je verantwoordelijk bent en dat je moet handelen. Uiteraard kan de leidinggevende helpen en daarnaast nog zo'n tweehonderd organisaties. Het is verbazingwekkend hoe doortastend zelfs studenten met deze instructie weten te handelen in gezinnen. De resultaten zijn goed en leiden tot tevredenheid. Maar het is een grote klus en er is nog veel werk aan de winkel. We zien beweging, bij organisaties, bij de politiek, maar het gaat erg langzaam. Problemen zijn oplosbaar, achterstandswijken zijn onnodig; we kunnen echt veel beter voor onze zwakke burgers zorgen en hen veel beter betrekken, maar er is wel veel meer massa nodig om die beweging goed in te zetten.

Summaries

Justitiële verkenningen (Judicial explorations) is published eight times a year by the Research and Documentation Centre of the Dutch Ministry of Security and Justice in cooperation with Boom Lemma uitgevers. Each issue focuses on a central theme related to judicial policy. The section Summaries contains abstracts of the internationally most relevant articles of each issue. The central theme of this issue (no. 3, 2013) is .

The interaction between judgeship and personality

J.G. Tielenius Kruythoff

In this article former judge Jaap Tielenius Kruythoff tries to answer the question how being a judge influenced his personality and vice versa. Decision-making is both a rational and emotional process. Judges are susceptible for being manipulated by litigants and colleagues as well as acknowledgements from others. The author stresses the importance of having the possibility to express doubts in the course of the decision-making process between judges. Trying to erase doubts – for instance when one judge is dominating discussions in the judge's chambers – interferes in finding the real truth in a case. Also, colleagues can help creating awareness of tunnel vision. According to the author there is no such a thing as a general sense of just punishment. Discussions about reasonable punishments are influenced by previous decisions. Being a judge gave the author a lot of fulfilment in his work and a higher social status.

A final goodbye to forensic psychiatry

E.J.P. Brand

Having a job is an all day reality, having a job in a prison or a forensic psychiatric hospital is not. Dealing on a daily basis with disturbed people who have committed a severe crime requires a highly professional attitude. For the professional working in this field, individual thoughts and feelings (of disgust of the criminal and his crime for example, so common amongst the public) are not an option, while at the same time the given means for doing the work are highly dependent on public opinion as expressed by the media and political spokesmen. Ed Brand, forensic psychologist for more than thirty years, describes the

change in risk management which took place in those years on the social and political level in the treatment of psychiatric disturbed offenders. In his account he also refers to the changes in his personal life before he stopped his work in state prisons and forensic psychiatric hospitals.

We have to finish this dance together: Dutch prison officers on the enervating and energising aspects of their work

T. Molleman and E.F.J.C. van Ginneken

The job of prison officer is recognised as highly demanding, given that prisons are dynamic environments that place a burden on the mental and physical resources of staff. The article explores what prison officers consider the most rewarding and most stressful aspects of their job, and how they cope with job stress. The authors conducted seven semi-structured interviews with prison officers in a large Dutch prison to complement and illustrate findings from the literature. Prison officers especially enjoy human interaction in their job: working with their colleagues and with the prisoners. Poor communication about management and policy decisions, too much paperwork, and (violent) incidents caused frustration and stress among employees. Talking about problems with colleagues, family and friends alleviated some of the stress.

The importance of good care after shocking events. And the risk of overdoing things ...

P.P. Lücker

This article focuses on aftercare for professionals like policemen, firemen and soldiers who experienced a shocking event. The author, Peter-Paul Lücker, has been working in aftercare for many years. He observes a trend in professional counseling to diagnose and start treatment as soon as possible. In the past however, the basic principle has been to give somebody a break, to provide practical support and to rely on a natural recovery. Most people recover well this way after experiencing a shocking incident. This individual recovery process is best facilitated by providing a safe and supportive environment through recognition and appreciation, thus preventing secondary traumatization. This approach seems to contribute more to the prevention of post-traumatic stress disorder (PTSD) than rapid intervention, early screening and counseling. Sometimes however, the cumu-

lative effect of stressful experiences leads to the conclusion that the job doesn't fit the person involved anymore. Recognition and appreciation sometimes involve saying goodbye and making a new start.

Police officers and the risk of PTSD; an appropriate concern or medicalization of a profession?

M.J.J. Kunst

Several policy measures have recently been undertaken to enhance resilience in Dutch police officers. The author of this article argues that these initiatives rely on false beliefs about the stressful nature of police work. Police officers are often exposed to traumatic or otherwise stressful events, but this does not necessarily render them at an increased risk of post-traumatic stress disorder (PTSD) and other (trauma-related) psychosocial problems. After a discussion of empirical studies which support his view, he speculates that these false beliefs are grounded in the Western tendency to qualify stressful events as (potentially) traumatic. This tendency to medicalize stressful events is reflected both in the history of the diagnostic criteria for PTSD in the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders and the empirical literature. The author concludes with pointing out a potential negative by-effect of this medicalization tendency: simulating PTSD (symptoms) for external motives, such as financial gain.

Frontline social work in the big city

B. Rombout

This article focuses on the activities and working methods of the Rotterdam social aid agency Bureau Frontlijn. It is based on the personal views and experiences of the author, Bureau Frontlijn director Barend Rombout, a former policeman who switched to social work in the disadvantaged districts more than ten years ago. The teaching of skills, coaching and training are key concepts in the work of Bureau Frontlijn. Many people suffering from a crisis because of unemployment, divorce, homelessness or early pregnancy are not adequately helped by state institutions, but instead get entangled in all kinds of bureaucratic procedures. What is needed in social aid is a more comprehensive and tailor-made approach. Even though individual responsibility is important, society has a moral obligation to protect the less privileged, because many of them have been in a disadvantaged situation since their birth or even earlier.

www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/circulaires/2013/01/15/circulaire-ptss-politie.html

Hier is de integrale tekst van de Circulaire PTSS Politie te vinden die per 1 januari 2013 in werking is getreden.

www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/06/28/actieplan-versterking-professionele-weerbaarheid.html

De tekst van het in juni 2011 gelanceerde Programma- en actieplan versterking professionele weerbaarheid Nederlandse politie staat op deze internetpagina.

www.de-basis.nl/

Website van Stichting de Basis, die actief is op het terrein van preventie en (na)zorg bij ingrijpende gebeurtenissen. De Basis richt zich op (oud-)medewerkers van ambulance, brandweer, defensie, openbaar vervoer en politie.

www.beroepsziekten.nl/

Het Nederlands Centrum voor Beroepsziekten registreert en signaleert beroepsziekten. Op de site staat een overzicht van beroepsziekten en specifieke risico's per beroep en branche. De organisatie houdt ook statistieken over beroepsziekten bij. Voorts kunnen meldingen worden gedaan en is er een helpdesk.

www.wodc.nl

Op de website van het WODC zijn verschillende rapporten te vinden over het werken in penitentiaire inrichtingen, zie onder andere <http://wodc.nl/onderzoeksdatabase/verdiepingsstudie-medewerkertevredenheidsonderzoek-gevangeniswezen.aspx> en <http://wodc.nl/onderzoeksdatabase/2099a-ongewenste-omgangsvormen-tussen-gevangenispersoneel.aspx>. In een eerder themanummer van *Justitiële verkenningen* over detentieregiems (nr. 4/2007) staat een artikel van Miek Smilde over de werkbeleving van gevangenispersoneel, zie <http://wodc.nl/onderzoeksdatabase/jv200704-detentieregiems.aspx?cp=44&cs=6797>.

www.dji.nl

Website van de Dienst Justitiële Inrichtingen.

www.stolenvvalor.com/

Amerikaanse site over echte en 'fake' oorlogsveteranen.

www.bureaufrontlijn.nl/

Website van het Rotterdamse Bureau Frontlijn.

Congresagenda

30 mei	Morele dilemma's in de politie en arbeidsinspectie
30 mei	Invloed en integriteit in netwerken
31 mei	Seminar risicojongeren
5 juni	Politie als hoeder van mensenrechten
10 juni	Spionage tijdens en na de Koude Oorlog
10-12 juni	Stockholm Criminology Symposium
13-14 juni	Externe perspectieven op criminaliteit (NVK-congres)
18 juni	Congres Nationale Politie
18 juni	Forensische Psychologie Update
18-21 juni	IAFMHS Conference Maastricht
19 juni	Adolescentenstrafrecht
1-2 juli	Resistance – Conference Cultural Criminology
1-4 juli	BSC Annual Conference
8-11 juli	Crime, justice and social democracy conference
24 september	Naar een vernieuwing en versterking van de opsporing
20-23 november	ASC Annual Meeting

Hierna volgt een beschrijving van de congressen.

Morele dilemma's in de politie en arbeidsinspectie

Politieambtenaren en arbeidsinspecteurs worden dagdagelijks geconfronteerd met morele dilemma's. 'Buig ik procedureregels naar mijn hand om sneller resultaat te behalen?', 'Verklik ik een collega die niet integer heeft gehandeld?' en 'Behandel ik een verdachte wat ruwer om een bekentenis af te dwingen?' De centrale vraag in deze studienamiddag is met welke morele dilemma's beide beroepsgroepen te maken krijgen en hoe een integriteitsbeleid hen hierbij kan helpen. Dr. Kim Loyens van de KU Leuven onderzocht in haar doctoraatsstudie hoe rechercheurs in de Federale Politie en sociale controleurs in de inspectiedienst Toezicht op de Sociale Wetten in de praktijk omgaan met diverse morele dilemma's. Zij zal op deze studienamiddag de belangrijkste resultaten van haar doctoraatsstudie presenteren. Daarna zal prof. Muel Kaptein van de Erasmus Universiteit Rotterdam, tegen de achtergrond van zijn jarenlange onderzoeks- en adviseringservaring in organisaties in de private en publieke sector, reflecteren over de rol die een integriteitsbeleid kan spelen. Hoe kan een organisatie haar perso-

neelsleden ondersteunen in het omgaan met morele dilemma's? Dan volgen enkele praktijkcasussen uit het werkveld.

Datum: 30 mei 2013

Locatie: KU Leuven

Informatie en aanmelding: www.politiestudies.be

Invloed en integriteit in netwerken

Recente voorbeelden laten zien dat het uitruilen van macht en invloed binnen een netwerk kan leiden tot (de schijn van) belangenverstrengeling, zoals in de provincie Noord-Holland, in de stad Roermond en binnen de rechterlijke macht. Wanneer is netwerken integer en wanneer gaat netwerken over in handel in invloed? Over deze en andere vragen zal uitgebreid gesproken worden.

Datum: 30 mei 2013

Locatie: Hengelo

Informatie en aanmelding: <http://saxion.nl/abr/site/menu-1/JuridischPlatformTwente/conferentie2013/>

Seminar risicjongeren

Het Expertisecentrum Veiligheid organiseert in samenwerking met de gemeente Den Bosch een seminar rondom een onderzoek naar professionals die met risicjongeren werken. Het Expertisecentrum is gestart met twee pilotstudies bij T.O.M. (Traject op Maat), waarin het team van leerplichtambtenaren, waarbij de professionals worden uitgedaagd hun visie, kennis, verwachtingen en inzet inzichtelijk te maken, en docenten van Avans Hogeschool de gelegenheid krijgt de dagelijkse praktijk van dichtbij te leren kennen en die te vertalen naar het onderwijs. Op het seminar worden de eerste resultaten van deze vorm van wederkerig leren gepresenteerd. Professionals en onderzoekers/docenten delen hun inzichten en ervaringen. Ook is er aandacht voor de theoretische en methodische aspecten van de gevolgde werkwijze. Aansluitend is er een presentatie van een Amerikaanse gastspreker.

Datum: 31 mei 2013

Locatie: Den Bosch

Informatie en aanmelding: www.avans.nl/over-avans/agenda/detail/seminar-risicjongeren

Politie als hoeder van mensenrechten

De handhaving van mensenrechten in het politiewerk lijkt een kader te bieden voor de rol en de taak van de politie en de professionalisering ervan. Mensenrechten worden gezien als een algemeen gedragen bundel van rechtvaardige eisen van de burgers tegenover de staat en zijn organen. Daarnaast zijn het evenzeer rechten die gedragen worden door de politiemensen.

Deze studiedag wil vanuit dit perspectief nagaan welke betekenis mensenrechten kunnen hebben voor de politie en het politiewerk. Welke zijn de uitdagingen van morgen voor de politie inzake de handhaving van mensenrechten in het politiewerk? Wat is de rol van de leidinggevenden daarin? Wat is de rol van de overheid en de controlerende instanties in de wijze waarop de politie haar mensenrechten handhaaft?

Datum: 5 juni 2013

Locatie: Mechelen

Informatie en aanmelding: www.politiestudies.be/vrij.cfm?id=179

Spionage tijdens en na de Koude Oorlog

Klassieke spionage is in de eerste plaats een staatsaangelegenheid. Deze klassieke spionage bestaat erin een clandestien netwerk van informanten aan te leggen in een rivaliserend land om zo gevoelige informatie te verzamelen, om de eigen positie te versterken of die van de tegenstander te destabiliseren. Het speelveld is dan eens militair, dan economisch, dan weer politiek. In tijden van oorlog is spionage 'booming business', zelfs al is deze niet formeel afgekondigd. Het hoeft niet te verbazen dat men tijdens de Koude Oorlog tussen de twee grootmachten dan ook tientallen fronten kende op het vlak van spionage. Deze periode verhaalt over flamboyante, operationele successen, maar ook over fiasco's van zowel spionage als contraspionage en dit zijn dan ook belangrijke onderwerpen op deze dag. Spioneren is zeker niet alleen een zaak van de Russen, noch is het iets wat beperkt blijft tot de publieke overheid. En wat met België dan? Het valt niet te ontkennen dat Brussel een hotspot is inzake globale, politieke aangelegenheden. De geschiedenis leert ons dat de inlichtingengemeenschap en de diplomatieke wereld altijd nauwe banden onderhouden hebben, die zowel noodzakelijk en nuttig als compromitterend konden zijn. Dit heeft ervoor gezorgd dat onze hoofdstad altijd al een smeltkroes is geweest voor diverse internationale media, 'think-tanks',

ngo's en lobbyisten, maar evenzeer voor inlichtingendiensten. De heer Winants, Administrateur-generaal van de Veiligheid van de Staat, zal ingaan op deze situatie en de risico's die hiermee verbonden zijn.

Datum: 10 juni 2013

Locatie: Brussel

Informatie en aanmelding: www.politiestudies.be

Stockholm Criminology Symposium

The main theme for 2013 is 'Saved from a life of crime. Evidence-based crime prevention'. There is also a general theme on Contemporary Criminology.

Datum: 10-12 juni 2013

Locatie: Stockholm

Informatie en aanmelding: www.criminologysymposium.com

Externe perspectieven op criminaliteit (NVK-congres)

Gedurende deze twee dagen zijn er weer tientallen marktdagessies waarin sprekers een korte presentatie geven over hun onderzoeksbevindingen. Daarnaast zijn twee gerenommeerde keynotesprekers uitgenodigd die buiten de mainstream van de criminologie opereren. Toch houden ze zich dagelijks bezig met de bestudering van criminaliteit en worden ze beschouwd als een autoriteit in hun vakgebied. Op donderdag zal Willem Schinkel van de Erasmus Universiteit Rotterdam spreken over de verbeelding van de criminologie. Schinkel poneert de stelling dat criminologie bestaat bij gratie van haar eigen verbeelding van criminaliteit. Op vrijdag zal Adrian Raine van de University of Pennsylvania reflecteren op de biologische oorzaken van criminaliteit en de spanning die bestaat tussen recente inzichten uit neuropsychologisch onderzoek en onze concepties van vrije wil, verantwoordelijkheid en straffen. Ook zullen enkele thematische sessies worden georganiseerd die in het teken staan van onderzoek dat zich buiten de mainstream van de criminologie bevindt, zoals urban studies, economie en geschiedenis.

Datum: 13-14 juni 2013

Locatie: Leiden, Kamerlingh Onnesgebouw

Informatie en aanmelding: www.criminologie.nl/nvk/nvk_congres.php

Congres Nationale Politie

Vragen die centraal staan op dit congres zijn onder andere: wat zijn de kansen en bedreigingen van het nieuwe politiebestedel, wat zijn de gezagsverhoudingen in de nieuwe Politiewet, wat betekent de nationale politie voor de lokale veiligheidszorg die zij gaat bieden, hoe verhouden nationale prioriteiten zich met ruimte voor lokale politie-inzet, en hoe verhoudt de organisatie van de nationale politie zich tot de Regionale Informatie- en Expertisecentra, de Veiligheidshuizen en de Veiligheidsregio's? Sprekers zijn onder anderen Lex Cachet (Erasmus), Peter Noordanus (burgemeester Tilburg) en Edward van der Torre (Politieacademie).

Datum: 18 juni 2013

Locatie: Amersfoort

Informatie en aanmelding: www.sbo.nl/veiligheid/congres-nationale-politie/

Forensische Psychologie Update

De sectie Forensische Psychologie van de Universiteit Maastricht organiseert dit jaar wederom een Forensische Psychologie Update bestemd voor advocaten, rechters, officieren van justitie, politie, psychologen en psychiaters. De recente wetenschappelijke ontwikkelingen binnen de forensische en rechtspsychologie worden besproken door onderzoekers van de Universiteit Maastricht. Voorts zijn er keynotes en workshops van (internationaal) gerenommeerde sprekers. Onderwerpen die aan bod komen, zijn onder andere: forensische diagnostiek en behandeling, risicotaxatie, leugendetectie, het veinzen van symptomen, identificatie door ooggetuigen, verhoor van kwetsbare verdachten, valse bekentenissen en alibi's, jeugdgedelinquentie en autisme als diagnose.

Datum: 18 juni 2013

Locatie: Maastricht

Informatie en aanmelding: www.iafmhs2013.com/fpu

IAFMHS Conference Maastricht

See the website for more information on the thirteenth yearly conference of the International Association of Forensic Mental Health Services.

Datum: 18-21 juni 2013

Locatie: Maastricht, MECC

Informatie en aanmelding: www.iafmhs.org

Adolescentenstrafrecht

Bijna vier op de tien verdachten valt in de leeftijdscategorie 12- tot en met 24-jarigen. Tegenwoordig valt een deel van deze jeugdigen en jongvolwassenen onder het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht. Waarom krijgen deze jongeren bijzondere aandacht? Hoe komt de rechter tot een goede beoordeling voor het toepassen van het adolescentenstrafrecht? En hoe krijgen veroordeelde adolescenten in de samenleving een betere kans? Wanneer wordt adolescentenstrafrecht toegepast en hoe werken de opgelegde sancties in de praktijk uit? Deze en andere vragen komen aan de orde op de studiedag Adolescentenstrafrecht onder leiding van dagvoorzitter Peter van der Laan (NSCR/VU). Sprekers zijn onder anderen Jan Hendriks (De Waag), Ronny van der Water (kinderrechter Amsterdam), Sjef van Gennip (Reclassering Nederland), Willemijn van Oppenraaij (Expertisecentrum Willem Schrikker Groep), Sacha Spaans en Giovanni Faverus (Spirit) en Ellis ter Beek (JJI Horizon Kolkemate).

Datum: 19 juni 2013

Locatie: Utrecht, In de Driehoek

Informatie en aanmelding: www.medilex.nl/congressen/adolescentenstrafrecht#/congres

Resistance – Conference Cultural Criminology

Nowadays, new issues are rebelled against, and new styles and rituals become en vogue. The street fighting man on the barricades is no longer the obvious icon, and resistance is not per se intergenerational, interclass or a confrontation between minorities and mainstream culture. Resistance may have epidemic proportions as the Arabic Spring. Movements like Occupy or Wikileaks operate across borders, but resistance may also include subtle transgressions within organizations. Messages of resistance are shared via new media, and some rebels become artists in a commercialized world. What is the new face, form and function of resistance? Is resistance still possible in 2013? The conference opens with a keynote lecture by Tony Jefferson. Second keynote speaker is Keith Hayward, one of the leading cultural criminologists.

Datum: 1-2 juli 2013

Locatie: Amsterdam, Vrije Universiteit

Informatie en aanmelding: www.rechten.vu.nl/nl/onderzoek/conferenties-en-projecten/conference-cultural-criminology/index.asp

BSC Annual Conference

At the conference criminology faces an opportunity to reflect upon its own value. To that end the conference will place 'Criminology on trial'. A key element will be a trial during which criminology will stand charged with failing to deliver. The prosecution will be led by Professor Steve Tombs. The case for the defence will be led by Professor Loraine Gelsthorpe. Both prosecution and defence will call eminent 'witnesses' in support of their case, including Paddy Hillyard, Rebecca Roberts, Shadd Maruna and Coretta Phillips. The proceedings will be chaired by His Honour, Mr Justice Challinor, and members of the audience will act as the jury. Other plenary speakers at the conference are Paul Rock and Yvonne Jewkes.

Datum: 1-4 juli 2013

Locatie: University of Wolverhampton

Informatie en aanmelding: www.britisoccrim.org/annualconference.htm

Crime, justice and social democracy conference

Criminal justice and penal systems have increased dramatically in size, reach and punitiveness over the past two decades, a period dominated by neo-liberalism and retrenchment of social welfare across the UK, US, parts of Europe and Australia. It is timely therefore to reflect on the neo-liberal epoch of crime control, particularly in light of the return to social democracy signaled by the policies of President Barack Obama. The aim of this conference is to reinvigorate the intellectual and policy debates about the link between social justice, social democracy and the reduction of harm, crime and victimization through the alleviation of inequalities and building of more socially just and inclusive societies.

Datum: 8-11 juli 2013

Locatie: Brisbane, Australië

Informatie en aanmelding: <http://crimejusticeconference.com/>

Naar een vernieuwing en versterking van de opsporing

Deze studiedag vertrekt vanuit de confronterende vraag: is de opsporing professioneel? Ondanks de affaire Dutroux en de politiehervorming die hieruit voortvloeide, is de stelling dat er niet voldoende is geïnvesteerd in het opsporingsproces. Tijdens deze studiedag wordt de analyse van het opsporingsproces gemaakt om vervolgens te belichten hoe het veranderingsproces kan gebeuren. Het Nederlandse

programma 'Versterking van de opsporing' is een inspiratiebron. Naar analogie met dit programma hoeft niet de gehele organisatie ter discussie te worden gesteld. Prioritair kan worden ingezet op verbetering en vernieuwing van processen, systemen, middelen en humanresourcesbeleid.

Datum: 24 september 2013

Locatie: Bornem, België

Informatie en aanmelding: www.politiestudies.be

ASC Annual Meeting (call for papers)

The theme for the meeting is 'Expanding the core: Neglected crimes, groups, causes and policy approaches'. Posters and round-table abstracts due: May 17, 2013.

Datum: 20-23 november 2013

Locatie: Atlanta, Georgia

Informatie en aanmelding: <http://asc41.com/annualmeeting.htm>

WODC: website en rapporten

WODC-website: www.wodc.nl

Op de WODC-site is de volgende informatie te vinden:

1. Zoeken op onderwerp via de homepage:

- trefwoord ABC (zoeken op standaardtrefwoorden);
- onderwerpen (zoeken op onderwerpsgebieden).

2. Publicaties:

- jaaroverzichten van alle rapporten (inclusief uitbesteed) en *Justitiële verkenningen*;
- wetenschappelijke artikelen;
- uitgebreide samenvattingen en volledige teksten (in pdf) beschikbaar bij vrijwel alle publicaties;
- internetbronnengids (geannoteerde wetenschappelijke internet-sites).

3. Onderzoek:

- overzichten van startend, lopend en afgerond onderzoek (inclusief uitbesteed onderzoek);
- onderzoeksprogramma;
- cijfers en prognoses (Recidivemonitor, Monitor georganiseerde criminaliteit, Prognoses justitiële ketens);
- procedure uitbesteed onderzoek.

4. Organisatie:

- onder andere: organisatiestructuur, medewerkerslijst, vacatures, jaarbericht, commissies en werkgroepen;
- informatiedesk (onder andere: bibliotheek, veel gestelde vragen en opmerkelijk op tv).

De **Justitiethesaurus** wordt op de website gebruikt voor de standaardtrefwoordenlijst. Deze bestrijkt de volgende terreinen: criminologie, criminaliteitspreventie, veiligheid, delicten/criminaliteitsvormen, justitiële organisatie, politie, slachtoffers, strafrechtspleging, strafstelsel,

gevangeniswezen, reclassering, vreemdelingen, burgerlijk en administratief recht, staatsrecht en internationaal recht. Een geografische thesaurus maakt ook deel uit van de Justitie-thesaurus. De digitale versie (pdf) van de Justitie-thesaurus is te vinden op de WODC-website (www.wodc.nl). De gedrukte versie is gratis aan te vragen.

Voor vragen en opmerkingen over de WODC-site of de Justitie-thesaurus kunt u terecht bij:

Hans van Netburg (redacteur WODC-site)

tel.: 070-370 69 19

fax: 070-370 79 48

e-mail: c.j.van.netburg@minvenj.nl

Voor vragen over producten en diensten van het WODC kunt u terecht bij de WODC-informatiedesk, wodc-informatiedesk@minvenj.nl (zie: rubriek 'Vragen/Ik heb een vraag' op de homepage).

De WODC-rapporten

Hieronder zijn de titelbeschrijvingen van de Onderzoek en Beleid-rapporten en de rapporten in de serie Cahiers, Memorandum en Factsheets sinds 2012 te vinden. Voor rapporten die eerder zijn verschenen (teruggaand tot 1997), kunnen belangstellenden terecht op www.wodc.nl/publicaties. Alle WODC-rapporten kunnen daar kosteloos worden gedownload. Geïnteresseerden in een gedrukte versie van de O&B-rapporten kunnen deze tegen betaling bestellen bij Boom distributiecentrum te Meppel, tel. 0522-237555, e-mail boomlemma@boomdistributiecentrum.nl.

Onderzoek en Beleid (O&B)

Kruisbergen, E.W., H.G. van de Bunt, E.R. Kleemans, m.m.v. R.F. Kouwenberg, K. Huisman, C.A. Meerts, D. de Jong

Georganiseerde criminaliteit in Nederland; Vierde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit

2013, O&B 306

Koops, B.J.

Het decryptiebevel en het nemo-teneturbeginsel; nopen ontwikkelingen sinds 2000 tot invoering van een ontsleutelplicht voor verdachten?

2013, O&B 305

Odinot, G., D. de Jong, J.B.J. van der Leij, C.J. de Poot, E.K. van Straalen

Het gebruik van de telefoon- en internettap in de opsporing

2012, O&B 304

Eshuis, R.J.J., N.L. Holvast, H.G. van de Bunt, J.G. van Erp, N.T. Pham

Het aansprakelijk stellen van bestuurders; onderzoek naar de overwegingen die spelen bij het al dan niet intern aansprakelijk stellen van bestuurders en interne toezichthouders

2012, O&B 303

Fischer, T.F.C., W.J.M. Captein, B.W.C. Zwirs

Gedragsinterventies voor volwassen justitiabelen; stand van zaken en mogelijkheden voor innovatie 2012, O&B 302

Eshuis, R.J.J. (WODC), N.E. de Heer-de Lange (CBS), B.J. Diephuis (Raad voor de rechtspraak) (eindred.), m.m.v. M.M. van Rosmalen (CBS)

Rechtspleging Civiel en Bestuur 2010; ontwikkelingen en samenhangen

2012, O&B 301

Cahiers

Londen, M. van, L. Hagen, m.m.v. N. Brenninkmeijer

Evaluatie van de pilot 'Categorale opvang voor slachtoffers van mensenhandel'

Cahier 2012-14

Voert, M.J. ter

Civielrechtelijke voorprocedures in België, Noorwegen en Duitsland

Cahier 2013-1

Noordhuizen, S., G.Weijters

Derde meting van de monitor nazorg ex-gedetineerden

Cahier 2012-13

Broek, T.C. van der

Personeel in Justitiële Jeugdinstellingen; een verdieping van ongewenste omgangsvormen en de arbeidssituatie in 2012

Cahier 2012-12

Schrama, W.M., T. Geurts

Civiel schadeverhaal door slachtoffers van strafbare feiten; de rol van de civiele procedure: gebruik, knelpunten en oplossingsrichtingen

Cahier 2012-11

Kempes, M.

Overzicht van onderzoek naar de PIJ-maatregel tussen 2006-2011

Cahier 2012-10

Smit, P.R. (eindred.)

Capaciteitsbehoefte Justitiële Ketens t/m 2017; beleidsneutrale ramingen

Cahier 2012-9

Kulu-Glasgow, I., A.M. Galloway, E.M.T. Beenakkers, M. Smit, F. Zwenk

Categorical accommodation and assistance for victims of trafficking in human beings; a study of four European countries

Cahier 2012-8

Broek, T.C. van der, T. Molleman

Personeel in de vreemdelingenbewaring: de arbeidssituatie, agressie en geweld

Cahier 2012-7

Nagtegaal, M.H.

Gerapporteerde problemen van slachtoffers van seksueel misbruik in de kindertijd; een meta-review

Cahier 2012-6

Voert, M.J. ter, T. Geurts,

R.M.V. van Os

Monitor Rechtsbijstand en Geschiloplossing 2011

Cahier 2012-5

Gestel, B. van, C.J. de Poot,

R.J. Bokhorst, R.F. Kouwenberg
Opsporing van terrorisme in de praktijk; de Wet opsporing terroristische misdrijven vier jaar in werking

Cahier 2012-4

**Eshuis, R.J.J., T. Geurts,
E.M.Th. Beenackers**

*Hulp bij juridische problemen.
Een verkennend onderzoek naar
de kwaliteit van de dienstverle-
ning van advocaten en rechtsbij-
standverzekeraars; literatuurstu-
die en secundaire analyses*

Cahier 2012-3

Broek, T.C. van der, T. Molleman

*Medewerkertevredenheid gevan-
geniswezen 2011; verdieping in
personele en inrichtingspecifieke
kenmerken*

Cahier 2012-2

Memoranda

**Braak, S. van den, N. Netten, R.
van Witzenburg**

*Inzicht in het presteren van de
executieketen: ontwikkeling van
een monitor voor het meten van
kritieke prestatie-indicatoren in
de executieketen: versie 0.5*

Memorandum 2013-2

**Nagtegaal, M.H., H.J.M. Schön-
berger**

*Het belang van beschermende fac-
toren in de risicotaxatie van tbs-
gestelden*

Memorandum 2013-1

Geurts, T.

*Markt van buitengerechtelijke
incasso*

Memorandum 2012-6

**Zuiderwijk, A.M.G., B. Cramer,
E.C. Leertouwer, M. Temürhan,
A.L.J. Busker**

*Doorlooptijden in de strafrechts-
keten; ketenlange doorlooptijden
en doorlooptijden per ketenpart-
ner voor verschillende typen
zaken*

Cahier 2012-1

**Horst, R.P. van der, H.J.M.
Schönberger, C.H. de Kogel**

*Toezicht op zedendelinquenten;
effectiviteit en veronderstelde
werkzame mechanismen van vor-
men van toezicht*

Memorandum 2012-5

M. Blom

*Nulmeting recidive ASP, LEMA en
EMG; achtergrondkenmerken en
strafrechtelijke recidive van per-
sonen uit de doelgroep van drie
verkeersgedragsmaatregelen*

Memorandum 2012-4

Bokhorst, R.J.

*De Wet afgeschermdde getuigen in
de praktijk*

Memorandum 2012-3

Tollenaar, N., A.M. van der Laan

*Effecten van de ISD-maatregel;
technisch rapport*

Memorandum 2012-2

Schönberger, H.J.M., C.H. de

Kogel, m.m.v. I.M. Bregman
*Kenmerken en recidivecijfers van
ex-terbeschikkinggestelden met
een zedendelict*

Memorandum 2012-1

Factsheets

Weijters, G., S. Noordhuizen

*Nazorgproblematiek 18- t/m 26-
jarige gedetineerden*

Factsheet 2012-5

Tollenaar, N., A.M. van der Laan

Effecten van de ISD-maatregel

Factsheet 2012-1

Os, R.M.V. van, F. Zwenk

*Bezwaar dat ik bel? Pilot proac-
tieve geschiloplossing van het
COVOG*

Factsheet 2012-4

Justitie in statistiek

**Rosmalen, M.M. van (CBS),
S.N. Kalidien (WODC), N.E. de
Heer-de Lange (CBS)**

*Criminaliteit en rechtshand-
having 2011; ontwikkelingen en
samenhangen*

Justitie in statistiek 2012-1

Themanummers Justitiële verkenningen

Het volgende nummer van *Justitiële verkenningen* (Jv4) is gewijd aan:

- Recente ontwikkelingen in de forensische zorg.
- Nadere informatie bij de redactie.

Ingezonden mededeling

Forensische Psychologie Update

18 juni 2013

Forensic Psychology
Maastricht University

Na een succesvol verlopen eerste editie organiseert de sectie Forensische Psychologie van de Universiteit Maastricht op 18 juni 2013 wederom een Forensische Psychologie Update.

Keynotes

Dr. Leena Augimeri

(University of Toronto, Canada)

Preventing tomorrow's criminals

Prof. Harald Merkelbach

(Universiteit Maastricht)

Veinzen van klachten

Prof. Douwe Draaisma

(Rijksuniversiteit Groningen)

Schizofreen? Asperger? De casus van 'Unabomber' Ted Kaczynski

Workshops

Risicotaxatie van geweld

Kwetsbare getuige: een casus

Forensisch spraakonderzoek

EEG neurofeedback

Gender-sensitive violence risk assessment: The FAM (Engels)

Assessment of protective factors for violence risk: The SAPROF (Engels)

STABLE-2007; het effectief taxeren van de dynamische risicofactoren van zedendelinquenten.

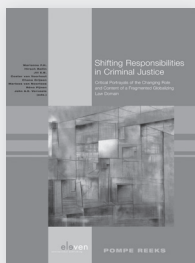
Credibility Assessment (Engels)

Voor meer informatie, het volledige programma en registratie zie:

www.iafmhs2013.com/fpu

Critical Portrayals of the Changing Role and
Content of a Fragmented Globalizing Law Domain

Shifting Responsibilities in Criminal Justice

*Jill E.B. Coster van Voorhout, Chana Grijzen,
Marianne F.H. Hirsch Ballin, Marloes van
Noorloos, Réno Pijnen and John A.E. Vervaele*

Substantial and far-reaching changes in the field of criminal justice have occurred in the Netherlands, at the European level and in international criminal law. As a consequence of a changed social and political climate, due to globalization, counter-terrorism and security populism, we are currently witnessing a profound transformation in the objectives, nature and instruments of criminal justice systems. This volume critically analyzes the origins of this transformation and the difficulties criminal law systems are facing when balancing security and liberty today. The contributions aim to signalize such shifting responsibilities and commensurate consequences for the basic principles of modern criminal justice by means of in-depth studies covering different areas of criminal justice.

ISBN 978-94-90947-68-2

233 pagina's

bestel nu via www.elevenpub.com

eleven

international publishing

P.O.Box 85576 | 2508 CG The Hague | telephone +31 70 330 70 33
fax +31 70 330 70 30 | e-mail sales@budh.nl | www.elevenpub.com

Over de betekenis van (transnationale) sociale netwerken voor de terugkeer van onrechtmatig in Nederland verblijvende migranten uit Brazilië, Colombia, Ghana en Nigeria naar hun land van herkomst

Ondersteuning bij zelfstandige terugkeer

*Richard Staring, Janine Alves d'Almeida,
Sara Dahou Noya en Medea van Schijndel*

In deze studie gaat de aandacht uit naar Braziliaanse, Colombiaanse, Ghanese en Nigeriaanse migrantengemeenschappen in Nederland. Hoe wordt er binnen deze transnationale sociale netwerken gesproken over terugkeer van illegale landgenoten en in hoeverre worden zij bij de wens tot terugkeer vanuit de gemeenschap ondersteund? Het onderzoek laat zien hoe terugkeer soms een meer individuele aangelegenheid blijkt te zijn en in andere gemeenschappen gekoppeld wordt aan het collectieve falen en slagen van de familie in het herkomstland. Onderling wantrouwen en gedeelde verwachtingen binnen transnationale migrantengemeenschappen bepalen mede het denken over en de ondersteuning bij terugkeer.

ISBN 978-90-5931-844-1

131 pagina's

bestel nu via www.boomlemma.nl

BOOM | **LEMMA**
UITGEVERS

Postbus 85576 | 2508 CG Den Haag | telefoon 070 330 70 33
fax 070 330 70 30 | e-mail verkoop@budh.nl | www.boomlemma.nl